

МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АКАДЕМІКА
СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції

**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ
У ХХІ СТОЛІТТІ»**

23–24 вересня 2021 року

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Голова організаційного комітету:

Дем'янчук В.А. – доктор юридичних наук, професор, ректор Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Заступник голови організаційного комітету:

Боровик А.В. – кандидат юридичних наук, доцент, проректор з наукової роботи Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Члени організаційного комітету:

Осауленко О.І. – кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри суспільно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука;

Микулець В.Ю. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука;

Головко К.В. – доктор юридичних наук, завідувач відділу економіко-правових досліджень Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій;

Кельман М.С. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії, історії та філософії права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»;

Дрозд О.Ю. – доктор юридичних наук, професор, академік Академії адміністративно-правових наук України, начальник відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ;

Рубіс О.С. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу установи освіти «Академія внутрішніх справ Республіки Білорусь» (Республіка Білорусь);

Нічипорук Януш – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного судочинства Університету імені Марії Кюрі Складовської (Польща).

А 43 **Актуальні проблеми юридичної науки та практики у XXI столітті:** Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 23–24 вересня 2021 року). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 152 с.

ISBN 978-966-992-616-6

УДК 34«20»(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Щодо виконання обов'язків Голови Верховної Ради України у разі його відсутності або неможливості виконання своїх обов'язків

Зозуля О. І. 8

Неконституційність певних положень Закону
«Про Державне бюро розслідувань»

Мельничук Я. В...... 12

До питання про регулювання суспільних відносин
на тимчасово окупованих територіях України

Скобельська О. Р. 14

НАПРЯМ 2. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Заперечення проти віндикації
як спосіб захисту нетитульного володіння

Гуйван П. Д...... 18

Право притримання як речове право
за договором перевезення вантажу

Ільків О. В...... 22

Інформаційна теорія цивільних процесуальних правовідносин

Михайлюк А. К., Самілик Л. О. 24

Процедурні аспекти забезпечення власників присадибних ділянок
від руху вантажних (великогабаритних) автомобілів масою
понад 3,5 тонн на дорогах, що перебувають
у відданні органів місцевого самоврядування

Озерський І. В. 27

Публічний порядок як особлива категорія
для відмови у визнанні і наданні дозволу
на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу

Хоперія А. А...... 29

Особливості розгляду сімейних справ
у спрощеному позовному провадженні

Шевченко А. О., Самілик Л. О...... 32

**НАПРЯМ 3. ТРУДОВЕ ПРАВО;
ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Дистанційна робота в умовах COVID-19: правовий аспект
Можечук Л. В. 35

**НАПРЯМ 4. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО;
ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО**

Значення судової практики в регулюванні аграрних правовідносин
Карпенко Р. В. 40

**НАПРЯМ 5. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

Щодо правового регулювання медіавідповідальності в Україні
Богущ Л. А. 43

Види взаємодії адміністративних судів
з органами публічного адміністрування та громадськістю
Гресько О. Р. 45

Запровадження Україною досвіду Польщі
у сфері запобігання домашньому насильству
Дем'янчук В. А., Томчук А. В. 49

Удосконалення адміністративно-правового регулювання реалізації
права на отримання професійної правничої допомоги в Україні
Деревянко Н. З., Павелків С. Р. 52

Аналіз адміністративно-правового регулювання якості надання
професійної правничої допомоги в Україні
Деревянко Н. З. 54

Зміст та характеризуючі ознаки юрисдикційної
діяльності адміністративних судів
Махаринець Д. Є. 57

Організаційне забезпечення господарських судів:
дефінітивний аналіз понять
Павлюк І. Ю. 62

Щодо поняття адміністративно-правового регулювання діяльності
Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей
Профатіло К. В. 66

Щодо ознак категорії «особа з інвалідністю»	
Риженко І. М.	70
До питання визначення місця і ролі перепідготовки як форми післядипломної освіти дізнавачів Національної поліції України	
Романов М. Ю.	73
Організаційне та правове забезпечення науково-технічної діяльності: закордонний досвід	
Смерницький Д. В.	76
Досвід Німеччини у сфері запобігання домашньому насильству	
Томчук А. В., Валігура А. В.	80
Щодо можливості впровадження Україною досвіду США у сфері запобігання домашньому насильству	
Томчук А. В., Паньковець Ю. А.	82

НАПРЯМ 6. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Проблема злочинності в Україні та її соціальні наслідки	
Богатирьов І. Г.	85
Regarding the system of legal aid in some countries of the European Union	
Ворovyк Андрій	88
Сучасні характерні особливості адміністративно-юрисдикційної діяльності Національної поліції щодо протидії гендерно-обумовленому насильству	
Друзенко А. В., Чеховська А. М.	91
Тенденції розвитку та заходи протидії кіберзлочинності	
Левчишин О. О.	94
Протидія незаконному переміщенню через митний кордон України товарів	
Нетяга В. В.	98
Окремі аспекти реформування правоохоронних органів в Україні на сучасному етапі	
Олійник О. С.	100

Обов'язковість вакцинації від COVID-19: правове обґрунтування відмови і подальший захист прав людини щодо збереження свого здоров'я Риженко І. М., Почтар С. Г.	108
Кара у теорії кримінального права: філософсько-правовий аспект Ткачук В. Є.	112

НАПРЯМ 7. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Доцільність та загрози застосування негласних заходів одержання інформації Бабіков О.П.	116
International and national mechanisms of guaranteeing the protection of the rights of victims in the conditions of armed conflict Batiuk Oleg, Niczyporuk Janusz	119
Особисте зобов'язання, як один із альтернативних видів застосування запобіжних заходів, не пов'язаних з триманням під вартою Безух І. Ю.	122
Значення огляду місця дорожньо-транспортної пригоди та його вплив на результати висновку експерта Ромашко С. В.	127
Небезпечність експертних маніпуляцій, як підстава для висновку про неможливість вирішення поставлених перед експертом питань Рубис О. С., Кухарук Т. Б.	130

НАПРЯМ 8. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України Веденецька О. О.	132
Право на закінчення життя відповідно до практики Європейського суду з прав людини Голудзяк Д. С.	135

Вплив Brexit на вільний рух осіб між Великобританією та Європейським Союзом Слободяник А. С.	138
---	-----

НАПРЯМ 9. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Поділ норм на основні та допоміжні і сучасна реляційна техніка та експертний стиль Савчук С. В.	141
--	-----

НАПРЯМ 10. МЕДИЧНЕ ПРАВО

Досвід Королівства Норвегія у сфері реалізації та захисту осіб з інвалідністю Зима І. Я., Борискін С. А.	145
---	-----

НАПРЯМ 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

ЩОДО ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ГОЛОВИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ У РАЗІ ЙОГО ВІДСУТНОСТІ АБО НЕМОЖЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ СВОЇХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Зозуля О. І.

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач науковим сектором порівняльного конституційного

та муніципального права

Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого

самоврядування Національної академії правових наук України

м. Харків, Україна

Механізм виконання Першим заступником або заступником Голови Верховної Ради України обов'язків Голови Верховної Ради України в разі його відсутності або неможливості виконання ним своїх обов'язків є важливою гарантією безперервної й ефективної роботи парламенту. Разом із тим, існуючі прогалини законодавчого регулювання такого порядку виконання обов'язків можуть дещо ускладнювати право-реалізацію, де-факто перешкоджаючи належному здійсненню повноважень голови парламенту в разі його відсутності або неможливості виконання ним своїх обов'язків. З огляду на це нами й вбачається актуальним питання виконання обов'язків Голови Верховної Ради України у разі його відсутності або неможливості виконання своїх обов'язків.

Передусім, відмітимо, що згідно ч. 3 ст. 88 Конституції України від 28.06.1996 р. повноваження Голови Верховної Ради України деталізуються та здійснюються у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України. Одним із аспектів порядку здійснення головою парламенту своїх повноважень є питання виконання його обов'язків у разі відсутності або неможливості їх виконання. За загальним правилом відповідно до ч. 2 ст. 80 Регламенту Верховної Ради України від 10.02.2010 р. Перший заступник Голови Верховної Ради України виконує обов'язки голови парламенту в разі його відсутності або неможливості виконання ним своїх обов'язків. А згідно ч. 3 ст. 80 Регламенту Верховної Ради України додатковою обов'язковою умовою

виконання заступником Голови Верховної Ради України обов'язків голови парламенту визначено відсутність або неможливість їх виконання Першим заступником Голови Верховної Ради України. Імперативний характер наведених законодавчих норм не допускає довільної зміни черговості виконання Першим заступником і заступником Голови Верховної Ради України обов'язків голови парламенту.

Статус голови парламенту, який обирається зі складу народних депутатів України, є додатковим відносно базового статусу народного депутата України. Тому перший заступник і заступник голови парламенту, які також обираються зі складу народних депутатів України, потенційно спроможні виконувати повноваження голови парламенту у разі надання їм таких повноважень у встановленому порядку.

При цьому, конституційне законодавство безпосередньо не передбачає інших правил і процедур щодо виконання обов'язків Голови Верховної Ради України. Зокрема повноваження Голови Верховної Ради України не допускають можливість самостійного покладення ним виконання його обов'язків, у тому числі шляхом видання розпоряджень, доручень чи вчинення інших юридичних дій. Відтак, набуття Першим заступником Голови Верховної Ради України повноважень голови парламенту відбувається суто із настанням юридичного факту його відсутності або неможливості виконання ним своїх обов'язків на підставі ч. 2 ст. 80 Регламенту Верховної Ради України незалежно від видання парламентом, головою парламенту або його першим заступником будь-яких актів про це.

Крім того, слід зауважити законодавчу невизначеність обставин, які підтверджують юридичний факт «відсутності або неможливості виконання обов'язків». Зокрема залишається відкритим питання чи підпадають під його розуміння будь-які випадки безпосередньої відсутності (та якої саме тривалості) Голови Верховної Ради України на робочому місці. У тому числі йдеться про відрядження Голови Верховної Ради України та виконання ним доручень парламенту, в рамках чого він здійснює свої окремі повноваження.

Адже конституційним законодавством прямо не передбачено дистанційний спосіб виконання Головою Верховної Ради України своїх обов'язків. Проте в окремих випадках голова парламенту може правомірно здійснювати свої повноваження без безпосереднього перебування на робочому місці. Наприклад, щодо представництва Верховної Ради України у зносинах з іншими органами державної влади України, органами влади інших держав і міжнародними організаціями (п. 6 ч. 1 ст. 78 Регламенту Верховної Ради України), що може виконуватись зокрема шляхом відрядження.

Так чи інакше, відпустка, перебування на лікарняному, самоізоляція та відрадження як явища правової дійсності об'єктивно не передбачають присутності Голови Верховної Ради України на робочому місці та/або виконання ним своїх обов'язків. В контексті ч. 2, 3 ст. 26 Регламенту Верховної Ради України як підстави «відсутності або неможливості виконання обов'язків» голови парламенту можна розглядати, наприклад, його перебування у відпустці, тимчасову непрацездатність, отримання послуг у сфері охорони здоров'я (згідно з медичним висновком), документально підтвержені транспортні перешкоди.

Проте в умовах недостатньої законодавчої визначеності можуть існувати й інші випадки «відсутності або неможливості виконання обов'язків», у тому числі без поважних причин. З огляду на це формально необов'язкове видання Головою Верховної Ради України певного акту розпорядчого характеру могло би виконувати роль юридичного підтвердження факту його «відсутності або неможливості виконання обов'язків».

Наголосимо, що переважна більшість положень Регламенту Верховної Ради України щодо підготовки, проведення та роботи пленарних засідань парламенту, стосуються не Голови Верховної Ради України, а головуючого на пленарному засіданні. Крім цього, згідно ч. 4 ст. 9 Регламенту Верховної Ради України її сесії складаються не тільки з засідань парламенту, а і з засідань комітетів і тимчасових комісій, роботи народних депутатів України у фракціях (групах) та з виборцями. Реалізація таких форм парламентської роботи прямо не пов'язана з виконанням обов'язків Голови Верховної Ради України. Тому відсутність голови парламенту або неможливість виконання ним своїх обов'язків безпосередньо не впливає на спроможність Верховної Ради України виконувати свої повноваження.

Обсяг повноважень Голови Верховної Ради України, які можуть виконуватись у разі тимчасового виконання його обов'язків, прямо не обмежено конституційним законодавством. У даному разі Голова Верховної Ради України може розглядатись як знеособлений політико-правовий інститут, втілений насамперед у комплексі відповідних парламентських повноважень. Положення ч. 2 ст. 80 Регламенту Верховної Ради України, які передбачають виконання Першим заступником Голови Верховної Ради України обов'язків голови парламенту, не встановлюють виключень щодо його окремих повноважень.

В цьому контексті можна вказати лише випадки, в яких йдеться про Голову Верховної Ради України як персоналізовану посадову особу. Так, наприклад, згідно ч. 7 ст. 75 Регламенту Верховної Ради України постанову парламенту про обрання його голови підписує «обраний

Голова Верховної Ради України». Також після обрання Голови Верховної Ради України саме він веде пленарне засідання парламенту (ч. 3 ст. 18). Крім того, Голова Верховної Ради України має право припинити виконання своїх посадових обов'язків через 15 днів після дня розгляду цього питання парламентом (ч. 5 ст. 77). Такі повноваження можуть вважатися фактично виключними повноваженнями Голови Верховної Ради України, які не може здійснювати інша особа, що виконує його обов'язки.

Дискусійною вбачається й можливість покладення виконання обов'язків Президента України у разі дострокового припинення його повноважень не на Голову Верховної Ради України, а на особу, що виконує його обов'язки. З одного боку, щодо цього наразі не встановлено певних виключень, проте, з іншого боку, цілям ст. 112 Конституції України найбільш повно відповідатиме покладення виконання обов'язків Президента України саме на обраного, повноважного Голову Верховної Ради України. Натомість покладення виконання обов'язків Президента України на особу, що виконує обов'язки голови парламенту, створюватиме колізію щодо потреби передання нею повноважень Президента України із поверненням до роботи Голови Верховної Ради України.

Таким чином, покладення на Першого заступника Голови Верховної Ради України виконання обов'язків голови парламенту в разі його відсутності або неможливості виконання ним своїх обов'язків не потребує видання Головою Верховної Ради України будь-якого розпорядчого акту. Голова парламенту за наявності Першого заступника Голови Верховної Ради України та можливості виконання ним обов'язків не може покласти своїм розпорядчим актом виконання своїх обов'язків на заступника Голови Верховної Ради України.

Обставини, які підтверджують факт відсутності або неможливості виконання Головою Верховної Ради України своїх обов'язків, є законодавчо невизначеними. Загалом до таких обставин може бути віднесено перебування голови парламенту у відпустці, його тимчасову непрацездатність, отримання ним послуг у сфері охорони здоров'я та інші випадки відсутності Голови Верховної Ради України на робочому місці або неможливості виконання ним своїх обов'язків. Конституцією та законами України не визначені виключні повноваження голови парламенту, які не може здійснювати особа, що виконує його обов'язки, за винятком випадків «персоналізації» Голови Верховної Ради України (ч. 3 ст. 18, ч. 7 ст. 75, ч. 5 ст. 77 Регламенту Верховної Ради України).

НЕКОНСТИТУЦІЙНІСТЬ ПЕВНИХ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНУ «ПРО ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ»

Мельничук Я. В.

*студентка 4 курсу юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Важливим завданням реформування правоохоронних органів держави є створення та належне функціонування Державного бюро розслідувань (далі ДБР) України. Оскільки існувала потреба у здійсненні досудового розслідування усіх кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище. Саме така необхідність створення органу, зумовила прийняти Закон України «Про Державне бюро розслідувань», який 1 березня 2016 року набрав чинності.

Одразу після прийняття Закону, окремі експерти вказували на неконституційність певних його положень, зокрема обговорювалось призначення та звільнення директора Національного антикорупційного бюро України, як таких, що не узгоджені з Конституцією України. Оскільки перелік повноважень Президента чітко передбачений Конституцією, і є вичерпний [1].

Хоча Президент Володимир Зеленський намагався внести до Верховної Ради невідкладний законопроект № 1014, який передбачає зміни до Конституції України в ст. 106 у розділі «Повноваження Президента» [2]. Оскільки, зокрема, призначення очільників Національного антикорупційного бюро України та Державного бюро розслідувань не узгоджене з Конституцією.

Наприклад, Закон України «Про ДБР» говорить:

1. Директор Державного бюро розслідувань призначається на посаду Президентом України за поданням комісії з проведення конкурсу на зайняття посади Директора Державного бюро розслідувань (далі – Конкурсна комісія).

Директор Державного бюро розслідувань звільняється з посади Президентом України за наявності підстав, визначених частинами четвертою та п'ятою статті 10 цього Закону [3, ст. 11]. Водночас в Конституції таких повноважень Президент немає.

Саме тому, зміни до ст. 106 Основного закону, що на конституційному рівні передбачають повноваження Президента призначати та звільняти директора ДБР, утворювати незалежні регуляторні органи дають можливість захистити діяльність цього органу правопорядку та

уникнути можливих закидів щодо неконституційності порядку його створення та функціонування.

Проте, хоч такі зміни до Конституції в короткій перспективі вирішать питання законності існування та діяльності органу, вони можуть дати початок невиправданій концентрації влади в руках Президента. Адже за своєю природою ДБР є органами виконавчої влади. Відтак, саме на уряд мають покладатися повноваження, які пропонувалося віддати Президенту, що підтверджуються ст. 1 Закону України «Про ДБР» – Державне бюро розслідувань є державним правоохоронним органом, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції [3, ст. 1].

За Конституційним зверненням Верховної Ради України, щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 106 Конституції України, Конституційний Суд України надав свій висновок.

Так, суд встановив, що кожне з положень проекту, а відтак і весь проєкт суперечить ст. 157 Конституції України, оскільки вона не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Суд у своєму висновку зазначив, що закріплений у Конституції принцип поділу державної влади на три гілки (законодавчу, виконавчу, судову) не є самоціллю, а покликаний забезпечувати права і свободи громадянина, та відображає функціональне призначення кожного з державних органів, природу покладених на них завдань, та передбачає не тільки прозоре і чітке віднесення органів до різних гілок, але й систему стримувань і противаг, яка дозволяє утримати здоровий баланс взаємовпливів і розподілу повноважень необхідних для функціонування держави [4].

Як зазначалось раніше, повноваження, сфера діяльності, функціональне призначення ДБР, попри прямого незазначення в законі, має ознаки центральних органів виконавчої влади. Тому, назріває питання: чому саме Президент наділений такими повноваженнями?. Адже відповідно до Конституції України, такі повноваження щодо ЦОВВ покладені на Кабінет Міністрів.

Відтак, проєкт Закону не було прийнято Верховною Радою, та не відбулося ніяких змін щодо цього. На даний час, Президент, хоч і не конституційно, має вплив на виконавчу владу.

Отже, з викладеного, можна дійти висновку, що невідповідність положень Закону Конституції, призводить до державного свавілля, що робить неможливим забезпечити правомірне, доцільне й ефективне державне управління. На мою думку, більш доцільнішим було б привести у відповідність не Конституцію до Закону, а саме Закон у

відповідність Конституції, замінивши суб'єкта призначення та звільнення керівника ДБР.

Література:

1. Конституція України (зі змінами та доповненнями) від 28 червня 1996 р. 254к/96-ВР, – ст. 116, 157 // [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>;
2. Проект Закону про внесення змін до статті 106 Конституції України // 485-ІХ від 2020, // [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66250;
3. Про ДБР: Закон України 794-VIII, від 2016, № 6, ст. 1, 11. // [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>;
4. Висновок КСУ у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 106 Конституції України // [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007v710-19#Text>.

ДО ПИТАННЯ ПРО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Скобельська О. Р.

*аспірант кафедри державознавства і права
Національної академії державного управління
при Президентові України
м. Київ, Україна*

ORCID ID: 0000-0001-7263-6655

Збройна агресія Російської Федерації проти України [1, 2] викликала необхідність всебічного врегулювання суспільних відносин, які виникли у зв'язку з окупацією окремих районів Донецької та Луганської областей, а також анексією Автономної республіки Крим з метою забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності, безперервності здійснення державної влади, дотримання основних прав і свобод громадян.

Кабінетом Міністрів України, постановою від 13.12.2017 року № 1071 затверджено Державну цільову програму відновлення та розбудови миру в східних регіонах України (далі – Програма), яка забезпечує консолідацію зусиль центральних та місцевих органів виконавчої влади, громадських організацій та міжнародного співтовариства у процесі відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, а також соціально-економічного розвитку територіальних громад на цих територіях.

Програма спрямована на розвиток Донецької та Луганської областей (крім тимчасово окупованих територій у цих областях), а також Дніпропетровської, Запорізької, Харківської областей, тобто на територію регіонів, розвиток яких зазнав негативного впливу внаслідок збройної агресії Російської Федерації на сході України.

На перший погляд, Програма не стосується тимчасово окупованих територій, але її заходи впритул наближені до задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб, забезпечення життєдіяльності тимчасово окупованих територій у разі деокупації та є платформою для реінтеграції цих територій у політичний, економічний та соціальний простір України.

Програма повинна бути реалізована в межах трьох компонентів: відновлення критичної інфраструктури та соціальних послуг в основних сферах (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, об'єкти соціальної інфраструктури, енергетики, транспорту, водопостачання та водовідведення, екологія та охорона навколишнього природного середовища); економічне відновлення; соціальна стійкість [3].

Водночас, на сьогодні, не менш нагальною є потреба визначення та закріплення стратегічних напрямів реінтеграції тимчасово окупованих територій. Ключовою ціллю такого стратегічного документа має бути відновлення у громадян, які проживають на підконтрольних та звільнених територіях, почуття єдності, зміцнення позитивного іміджу України, підвищення рівня української ідентичності та свідомості жителів Донбасу та Автономної республіки Крим. А одним з його основних завдань – консолідація зусиль державних органів у розв'язанні питань захисту прав постраждалих унаслідок бойових дій і внутрішньо переміщених осіб та проблем, пов'язаних з їх соціальним захистом.

Цей документ що має охопити напрями та комплекс заходів і процедур щодо відновлення повноцінної діяльності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, територіальних органів центральних органів виконавчої влади, правоохоронних органів; створення умов для збільшення обсягу вітчизняних та іноземних інвестицій у розбудову та реконструкцію об'єктів інфраструктури; забезпечення захисту національних інтересів та недопущення

порушення конституційних прав і свобод громадян України на тимчасово окупованих територіях; забезпечення захисту і повноцінної реалізації національно-культурних, соціальних та політичних прав громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях або вимушено переселилися з них, у тому числі корінних народів та національних меншин.

Реалізація названих напрямів потребуватиме розробки детального плану покрокових дій органів державної влади щодо деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій. Серед іншого, у плані доцільно відобразити заходи із підготовки системи органів виконавчої влади до відновлення їх діяльності та виконання функцій в межах наданої компетенції, зокрема забезпечення публічної безпеки та правопорядку в окремих районах Донецької та Луганської областей, на території Автономної Республіки Крим, який має бути покликаний досягти відновлення публічного адміністрування та безпечного середовища на звільнених територіях.

Метою зазначеного плану заходів має бути забезпечення дотримання прав людини і основних свобод як ключової цінності держави, відновлення безпечного середовища життєдіяльності людей та функціонування публічного адміністрування на звільнених територіях, забезпечення орієнтованої на потреби населення діяльності органів державної влади, їх швидкого і компетентного реагування на надзвичайні ситуації і події, що загрожують особистій та/або публічній безпеці.

Реалізація зазначених заходів дозволить планомірно інтегрувати тимчасово окуповані території та населення, що там проживає у законодавчий простір України із забезпеченням повного функціонування державних органів та органів місцевого самоврядування, верховенства закону, громадської безпеки та тих соціальних гарантій, які допоможуть населенню налагодити нормальний рівень життя з мінімальними обтяженнями щодо реалізації, гарантованих Конституцією прав і свобод.

Література:

1. Постанова Верховної Ради України від 21 квітня 2015 року № 337-VIII «Про Заяву Верховної Ради України» Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19#Text>
2. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text>

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 1071. «Про затвердження Державної цільової програми
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-2017-%D0%BF#Text>

НАПРЯМ 2. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

ЗАПЕРЕЧЕННЯ ПРОТИ ВІНДИКАЦІЇ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ НЕТИТУЛЬНОГО ВОЛОДІННЯ

Гуйван П. Д.

*кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
професор Полтавського інституту бізнесу
м. Полтава, Україна*

Проблемні питання, пов'язані з механізмами здійснення права володіння чужою річчю, юридичної легітимації тривалої незаконної окупації та захисту фактичного утримання присвячені праці багатьох українських та зарубіжних дослідників. У вказаних роботах надавалась різна правова оцінка особливостей безтитульного володіння, перетворення його в право власності та стосовно правомочностей давнісного окупанта. В той же час, не знайшло наукового висвітлення питання щодо розробки концепції володільницького захисту незалежно від правового титулу та знаходження відповідного балансу із правом

власності задля досягнення кращої динаміки матеріального речового обороту. Також вельми цікавим та недостатньо вивченим є питання правової колізії між статичним правом власності не володіючого власника та динамічним правом володіючого не власника. Традиційно в науці цивілістики було прийнято вирішувати її шляхом побудови відповідного захисного інструментарію – віндикації – з одного боку, і віндикаційних обмежень – з іншого [1, с. 85]. Тож, чи дійсно існуючий механізм правового захисту вказаних прав учасників відносин є адекватним та дієвим? Дослідження цього питання та напрацювання практичних рекомендацій щодо природи захисного механізму реального володіння потребує більш ретельного вивчення.

Захисні можливості незаконного, але добросовісного окупанта і становлять камінь спотикання в сучасній цивілістиці. Суперечності в літературі виникають передусім з приводу питання про наявність чи відсутність підстав для заперечень проти віндикації. Адже даний факт може стати достеменно відомим лише згодом. Бо по-перше, власник, який значною мірою володіє необхідними відомостями, переважно дізнається про факт незаконного відчуження свого майна через

проміжок (іноді значний) часу. По-друге, оцінку тих фактів, які сторони майбутнього віндикаційного спору з протилежними переконаннями вважають такими, що підтверджує презумпцію саме на їхню користь, надає лише суд. Саме цей орган, зрештою, вирішує, є обставини заперечуючими проти віндикації, чи ні. Тож, як мінімум, враховуючи вказані обставини темпорального штибу, в цивілістичній науці пропонувалося відкласти термін переходу власності до добросовісного набувача від моменту фактичної передачі йому речі неуповноваженим відчужувачем до часу визначення вказаних вище факторів.

Але такий підхід, замість вирішення проблем, ще більше їх ускладнює. І знову ж таки, в першу чергу це пов'язано з вже прокоментованими обставинами. Мова знову йде про залежність правового результату від активності первинного власника. Адже наявність повного пакету заперечень проти віндикації може бути виявлена, наприклад, через тиждень після втрати речі власником при розгляді його позову. Натомість, в іншому разі це може відбутися наприкінці позовної давності. А правовий результат буде таким же за змістом, але в темпоральному плані зовсім іншим. Нарешті, третій варіант: судове з'ясування фактів обґрунтованості заперечень проти віндикації відбулося внаслідок пред'явлення позову після закінчення позовного строку. У цій ситуації результат судового розсуду буде іншим – в позові відмовлено за впливом давності домагання. Тож обґрунтованість заперечень проти віндикації, хоча і встановлює правовий статус осіб, тут взагалі не має вирішального значення. Нарешті, остання опція – позов про витребування майна з чужого незаконного володіння взагалі не пред'являється. Тут особлива ситуація – питання про обґрунтованість заперечень взагалі залишається не з'ясованим.

Бачимо, що наслідок розгляду віндикаційного позову в залежності від наявності обставин для заперечення, строків пред'явлення позову і навіть від самої події такого пред'явлення для набуття права власності нетитульним набувачем може бути абсолютно різним. То не є добре, більше того, перетворює ситуацію із визначеністю власницьких прав у тривало непевну. А це, в свою чергу, сильно шкодить динаміці речового обороту та руху цивільних відносин в цілому. Єдиним позитивним виходом із ситуації вбачається нормативне запровадження механізму, коли добросовісний незаконний набувач отримує власність в момент передачі йому речі від неповноважного продавця. Подібні пропозиції неодноразово виказувалися багатьма дослідниками питання, у тому числі і нами [2, с. 42-43]. Приблизно таку конструкцію багато вчених вбачає у ст. 330 ЦК України (хоча, звісно, її треба було б викласти однозначніше і певніше). Якщо то так, нетитульний окупант набуває прав власника вже відразу після отримання майна і приймає правомірну участь у матеріальному обороті. А у випадку подальшого відчуження

речі за віндикаційним позовом, відповідним рішенням вказаний перехід скасовується.

В літературі відмічається, що при віндикаційних вимогах володілець, який виступає відповідачем і добросовісно заволодів майном від фактичного самоуправного порушника або пізніших аукторів, вправі захищатися за допомогою заперечень проти віндикації. Дана позиція є загальноприйнятною і заперечень не викликає. Натомість спірною є теза, за якою окремі дослідники у віндикації вбачають основний сенс посесорного захисту [3, с. 13]. Вважаємо таку позицію принципово спрощеною, а відтак – невірною. Обстоювати можливість особи отримати право володіння, а зрештою і власності на річ можна декількома способами. Перший з них – набуття права власності на річ в момент її передачі неправомочним відчужувачем добросовісному набувачеві. За таких обставин взагалі виключається віндикаційне домагання до фактичного володільця речі, позаяк він одночасно на час розгляду спору буде і власником. Тож унеможлиблюється сама ідея захисту права бувшого власника, носієм якого він наразі не є. Іншим способом захисту від вимог про повернення речі, яким вправі скористатися навіть недобросовісний набувач, є вплив позовної давності. Ще одна опція з тим же результатом – закінчення належного перебігу давнісного набувального строку і отримання у зв'язку з цим власності на майно.

Що ж стосується заперечення проти віндикації добросовісного окупанта у способи, передбачені законом, то вони якраз всупереч своїй назві ніякого відношення до віндикаційного процесу не мають. Адже, якщо суд, розглядаючи позов особи, котра вважає себе власником спірного майна, встановить, що передбачені ст. 388 ЦКУ заперечення (оплатність відчуження речі, відсутність дефекта волі первинного власника чи першого титульного володіння при вибутті від них майна) дійсно мали місце, буде визнано, що набувач став власником отриманої він неповноважного традента речі ще від терміну її отримання. Тож захист права власності у віндикаційний спосіб не відбудеться в зв'язку з неналежністю відповідного права позивачеві. Коли ж майно внаслідок розгляду віндикаційного домагання відбирається у добросовісного відповідача на користь позивача – власника, це свідчить, що насправді у фактичного володільця річчю не було необхідних заперечень проти віндикації, хоча він, можливо, про це і не знав. Але в будь-якому разі такі заперечення об'єктивно не існували, тож вони не можуть бути способом захисту набувача.

Слід піддати обгрунтованій критиці теоретичні положення науковців, котрі невірно по суті трактують правове співвідношення набуття права власності добросовісним окупантом від неповноважного відчужувача та отримання власності внаслідок впливу набувальної

давності. Неправими в цьому сенсі є ті дослідники, які обстоюють теорію «процесуального обмеження віндикації». За нею правило ст. 330 ЦКУ та відповідні норми зарубіжних легіслатур вирішують виключно питання щодо задоволення чи відхилення віндикації і не мають відношення до переходу до набувача права власності. Відтак, згідно з даною концепцією власність добросовісним володільцем може набутися виключно за давністю належного утримання чужого майна. (В.В. Ровний, К.И. Скловский, С.В. Моргунов). Вбачається, що подібний підхід здатен звести нанівець усі доктринальні та законодавчі намагання поживити діловий оборот за рахунок усталення власницьких відносин.

Але, з іншого боку, також не правильним виглядає юридичний варіант, за яким узукапія при вирішенні долі набутого від неповноважного традента майна взагалі неприпустима. Ця теза є хибною, тому що ґрунтується на помилкових юридичних посилах: давнісний володільць (узукапієнт) не захищений від домагань осіб, що мають титул, а добросовісний набувач, який за даною концепцією трансформується у власника з моменту визнання у судовому порядку обґрунтованості проти віндикації, навпаки, захищений проти таких осіб (Д.О. Тузов). Про теоретичні неузгодженості даної моделі, яка ув'язує час визнання добросовісного набувача власником з моментом судового вирішення спору, який взагалі невідомо чи відбудеться, вже вказувалося в даній праці.

З проведеного дослідження можемо зробити певні **висновки**. Можна стверджувати про наявність у сучасному українському цивільному законодавстві правової підстави для нетитульного володіння чужою річчю. Це і не дивно. Адже з положень глави 31 ЦКУ, котра веде мову про регулювання нормативно санкціонованого права володіння чужим майном, ніяк не слідє її застосування виключно до титульних володільців. Тож, за великим рахунком, нетитульне володіння чужою річчю може бути віднесене до інших речових прав в контексті змісту статті 395 ЦКУ. А відповідно до ст. 396 Цивільного кодексу, вказані у попередній нормі суб'єкти вправі захистити свої права усіма законними способами, в тому числі і від власника. В цьому контексті єдино продуктивним виглядає цивілістичний посил, згідно з яким чинні правові акти покликані регулювати не яесь абстрактно існуюче, випадкове явище, об'єктивний стан матерії, а конкретний соціально допустимий рівень взаємодій, які хоча і виникли всупереч праву, з огляду на їхню специфіку заслуговують на нормативну забезпеченість та охорону.

Закон регламентує статус майна, набутого від неповноважної особи добросовісним суб'єктом, таким чином, щоб забезпечити баланс інтересів неволодіючого власника і володіючого набувача. При цьому

презумується добросовісність останнього. Досягти зазначеного вище балансу інтересів покликані нормативні чинники, що формують межі та підстави віндикаційного процесу. Відтак відбулося розмежування окремих підстав віндикації, надавши наявності одних із них статусу обставини, що дозволяють заперечувати проти вимог про витребування майна від добросовісної особи, а інші такого статусу не отримали. За основу тут було запропоновано взяти принцип вини власника: одна справа, коли він припустився недбалості при виборі титульного володільця (вина присутня), інша – якщо майно вилучили поза волею чи всупереч волі власника (тут про вину останнього не йдеться). Такий розподіл, попри певну його умовність, і був покладений в основу оцінки критеріїв для обмеження віндикації.

Література:

1. Омельченко О.А. Римское право. Изд. 2-е, исп. и доп. М.: Остожье, 2000. 208 с.
2. Гуйван П.Д. Набуття права власності за набувальною давністю та його відмінність від отримання власності при купівлі майна у неповноважного відчужувача. Приватне та публічне право. 2017. № 3. С. 41-43.
3. Лоренц Д.В. Винадикация: юридическая природа и проблемы реализации. Автореф. Дисс. канд. юрид. наук. 12.00.03. Краснодар, 2008. 27 с.

ПРАВО ПРИТРИМАННЯ ЯК РЕЧОВЕ ПРАВО ЗА ДОГОВОРОМ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖУ

Льків О. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Притримання є одним зі способів забезпечення виконання зобов'язань, які передбачені ст. 546 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1].

Згідно зі ст. 594 ЦК України встановлено, що кредитор, який правомірно володіє річчю, що підлягає передачі боржникові або особі,

вказаній боржником, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредиторів пов'язаних з нею витрат та інших збитків має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання.

Право притримання має місце у договірних відносинах перевезення. Так, згідно із ст. 163 та ст. 170 Кодексу торговельного мореплавства України [2] перевізник може не видавати вантаж одержувачу до сплати, якщо це не було зроблено раніше вантажовідправником, належного фрахту; відшкодування витрат, зроблених перевізником при перевезенні вантажу, внесення плати за простій у порту навантаження, якщо це передбачено в коносаменті або іншому документі, на підставі якого перевозився вантаж, а у випадку загальної аварії – до внесення аварійного внеску або надання належного забезпечення.

Відповідно до ч. 4 ст. 916 ЦК України перевізник має право притримати переданий йому для перевезення вантаж для забезпечення внесення провізної плати та інших платежів, якщо інше не встановлено законом, іншими нормативно-правовими актами або не впливає із суті зобов'язання.

Право притримання вантажу перевізник зберігає у випадку здачі його на склад, що не належить одержувачу, за умови повідомлення власника складу про таке право. Положення ч. 4 ст. 163 Кодексу торговельного мореплавства України передбачено, що після видачі вантажу перевізник втрачає право вимоги від відправника чи фрахтувальника платежів, не внесених одержувачем, за винятком випадків, коли перевізник не міг здійснити право притримання вантажу з незалежних від нього причин.

Суть притримання полягає у фактичному володінні предметом договірною зобов'язання. Тому можна умовно трактувати названу категорію як правомочність володіння. Адже речове право володіння, виразом якого є панування над майном відповідно до закону за своєю волею не співпадає за змістом з володінням на основі притримання. В даному випадку право притримання можна розглядати як самостійне суб'єктивне речове право, а не правомочність, яка складає зміст права власності.

Право притримання здійснюється за умови правомірного володіння майном (реччю), яке виникло на підставі договору. Тому безпосередньо пов'язано із зобов'язальним правовідношенням стимулюючи боржника до його належного виконання.

З розуміння поняття права притримання слід вилучити ознаку абсолютності. Це впливає з мети застосування притримання як виду забезпечення належного виконання зобов'язання. Водночас не можна не враховувати речовий характер права притримання. Адже, реалізуючи шляхом продажу предмет побутового підряду, підрядник (кредитор)

виступає в статусі власника (уповноваженої законом особи) на укладення такого договору.

Це впливає із загальної вимоги ст. 13 ЦК України, якою встановлюються межі здійснення цивільних прав. Таким чином, фактичне володіння, яке було об'єктом притримання трансформується у право власності, елементом змісту якого буде серед інших правомочностей право володіння, яке має абсолютний характер. В цьому проявляється інтерес власника, поєднаний із суб'єктивним правом на його майно. Якщо володіння предметом притримання є свого роду «усіченим» речовим правом, яке зводиться до фактичного перебування речі (майна) у кредитора, то в подальшому воно набуває ознаки абсолютного речового права.

Література:

1. Цивільний кодекс України (2003): Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Офіційний вісник України. 2003. № 11. Ст. 461.
2. Кодекс торговельного мореплавства України: Закон України від 23.05.1995 № 176/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 47-52, ст. 349.

ІНФОРМАЦІЙНА ТЕОРІЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Михалюк А. К.

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Університету державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Київська обл., Україна*

Самілик Л. О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Університету державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Київська обл., Україна*

Цивільні процесуальні правовідносини можна уявити як своєрідну багатогранну комунікацію учасників процесу, метою якої є передача, пізнання і оцінка інформації про обставини справи. Для суду – це пізнання фактичної і правової дійсності сторін спору [1]. Для сторін –

донесення до суду інформації, а по суті – формування інформаційної реальності, передача власної інформаційної моделі про суть спору і, як наслідок, вирішення його судом з відображенням в судовому рішенні.

Цивільний процес – це вольова діяльність суб'єктів, а тому інформація про обставини, що мають значення для справи (факти предметів доказу), пов'язана з особистістю [2], що в свою чергу, вказує на необхідність дослідження механізмів розумової діяльності. Оскільки в процесі розгляду справи встановлюються факти минулого, то інформація про них «зберігається» певний час в пам'яті сторін, третіх осіб, свідків (найчастіше безпосередніх учасників подій). Відомості про факти, що містяться в письмових і речових доказах, а також у висновку експерта, стають доступними лише через усвідомлення, осмислення їх змісту.

Зазначені процеси, а також процес правової кваліфікації протікають в області механізмів фіксації та збереження інформації в пам'яті з подальшим їх впізнання і відтворенням, що знаходяться під впливом забування та особистої інтерпретації.

Щоб зберегти в пам'яті інформацію, мозок її розподіляє і кодує, що, в свою чергу, пов'язано з уже існуючими знаннями про навколишній світ. Лише порівнюючи нову інформацію з уже наявною (або схожою), людський мозок в стані її розподілити і закодувати для запам'ятовування. Кодування може бути зоровим, акустичним і семантичним (в останньому випадку інформації надається сенс). Зазначене підтверджується проведеними О.В.Шутенком, кандидатом юридичних наук, експериментами. В ході експерименту випробуваний закривав очі (втрачаючи можливість візуально розпізнавати об'єкти) і по черзі торкався до різних предметів. Наприклад, яблуко було упізнано як круглий предмет. Таким чином, мозок, використовуючи вже наявні візуальні знання про «округлості» і зіставивши нові дані, не бачачи предмет, дізнався, що цей предмет круглий.

Запам'ятовування і повнота відтворення інформації залежать від часу. В процесі розгляду справи відомості про факти зберігаються в довгостроковій пам'яті учасників, а тому для її розпізнання і вилучення слід використовувати просторово-тимчасові стимули. Наприклад, задаючи питання про час і місце подій, що мають значення для справи.

Також на запам'ятовування інформації впливає її цінність для людини і спосіб кодування. Найбільш міцно закріплюється в пам'яті інформація, що пройшла семантичне кодування і цінна для самої особистості. Зазначене має практичне значення при оцінці достовірності та повноти відомостей про факти, а також для визначення методики добування інформації з пам'яті. Наприклад, пояснення, що даються сторонами, мають найбільшу повноту. У той час як при допиті свідка

питання слід формулювати таким чином, щоб допомогти йому найбільш повно згадати факти, що мають значення для справи. Процес згадування складніший, ніж впізнання, оскільки для нього необхідна вольова участь суб'єкта (тут грають роль цінність інформації і семантика).

Заключним етапом є наступне поширення інформації, для якого характерні узагальнення або конкретизація і деталізація матеріалу. При цьому може відбуватися підміна змісту, яка рівнозначна за сенсом, скорочення або об'єднання різних частин. Зазначені проблеми демонструють вплив особистості носія інформації, а саме неусвідомлену інтерпретацію, що необхідно враховувати як фактор, який впливає на оцінку достовірності змісту іншими суб'єктами (наприклад, судом).

Таким чином, дослідження проблеми ефективності передачі інформації слід проводити в двох напрямках: 1) засоби і форми передачі інформації і 2) причини інформаційних втрат при комунікації і способи їх усунення.

Підсумовуючи, можна сказати, що процесуальні правовідносини можна визначити як форму існування процесуального права і втілення процесуальних норм у життя суспільства. Системність, послідовність, чітка регламентація і цілісність напрямку поведінки утворюють у своїй сукупності організаційний характер процесуальних правових відносин.

На мою думку, способи сприйняття й відтворення інформації характеризуються індивідуальністю та окремими характеристиками, досліджуючи які, можна дізнатись ще багато нового та цікавого як для науки цивільного процесуального права (в тому числі і ефективності судового розгляду) так і для звичайного життя. Також зазначений напрямок наукового пошуку досить широкий, тому, на мою думку, являє інтерес для подальших досліджень з метою підвищення ефективності судового захисту права.

Література:

1. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2011. 1352 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

**ПРОЦЕДУРНІ АСПЕКТИ УБЕЗПЕЧЕННЯ ВЛАСНИКІВ
ПРИСАДИБНИХ ДІЛЯНОК ВІД РУХУ ВАНТАЖНИХ
(ВЕЛИКОГАБАРИТНИХ) АВТОМОБІЛІВ МАСОЮ ПОНАД
3,5 ТОНН НА ДОРОГАХ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У ВІДДАНІ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

Озерський І. В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна*

Останнім часом, в мережах ЗМІ все частіше з'являється інформація про невдоволення власників присадибних ділянок про чималий потік вантажних автомобілів уздовж вулиць з прилеглими помешканнями громадян, де останні скаржаться на руйнування автомобільних доріг, будинків та ушкодження здоров'я. Отож, постійний рух громіздких важковагових автомобілів, у тому числі з причепами та на великій швидкості уздовж присадибних ділянок, супроводжує нестерпний шум та вібрацією, руйнує помешкання громадян, погіршує їх стан психофізіологічного здоров'я тощо.

Пропонуємо покрокові дії власників присадибних ділянок в означеній вищій ситуації для її вирішення. Для початку таким громадянам варто звернутися до місцевих органів влади, де у заяві-зверненні поставити наступні запитання:

– ***Чи є означена «дорога» з приводу якої виник спір комунальною власністю? Якщо так, то просимо надати (надіслати) належним чином посвідчені документи (схеми, проекти, дозволи, рішення, погодження, свідоцтва, паспортизація, генеральний план, відповідність дороги технічним (технологічним) умовам).*** Як відомо, згідно ч. 1 ст. 16 Закону України «Про автомобільні дороги» передбачено, що вулиці і дороги міст та інших населених пунктів знаходяться у віддані органів місцевого самоврядування і є комунальною власністю. Статтею 17 цього Закону встановлено, що управління функціонуванням та розвитком вулиць і доріг міст та інших населених пунктів здійснюється органами місцевого самоврядування, у віддані яких вони знаходяться. Статтею 7 Закону України «Про дорожній рух» передбачено, що до компетенції селищної ради та її виконавчого органу належать повноваження у сфері дорожнього руху, зокрема, забезпечення виконання вимог законодавства з питань дорожнього руху і його безпеки, сприяння діяльності по утриманню у безпечному для дорожнього руху

стані автомобільних доріг, вулиць, здійснення заходів щодо профілактики дитячого дорожньо-транспортного травматизму та інші.

– **Яким чином (на сесії селищної ради, спільній нараді з МВС та іншими органами, спеціальною комісією тощо) вирішувалося, і чи вирішувалося узагалі питання про доцільність чи не доцільність встановлення дорожнього знаку 3.3. «Рух вантажних автомобілів заборонено» з дозволеною максимальною масою понад 3,5 т.?** Адже, у відповідності до ст. 19 Конституції України та ч. 3 ст. 24 Закону України «Про місцеве самоврядування», органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

– **Чи проводилася за ініціативи органів місцевого самоврядування експертиза того, що рух вантажних автівок масою понад 3,5 тонн уздовж вулиць, де розміщені присадибні ділянки не призводить до руйнування житлових будинків, а їх мешканців від загазованості повітря та гучного шуму? Якщо, НІ!!, то яким чином було прийнято рішення про доцільність руху означеного автотранспорту?** Оскільки, тут лише дискреційних повноважень чиновників недостатньо для вирішення такого питання!

– **Хто буде відшкодувати майнову, фізичну та моральну шкоду унаслідок руйнування житлових будинків, що розташовані уздовж проїжджої частини та стан психофізіологічного здоров'я їх мешканців?**

Після визначення в заяві-зверненні запитань до органів місцевого самоврядування, слід виписати застереження наступного змісту: «Просимо, Вас як суб'єкта владних повноважень не зловживати застосуванням у даній спірній ситуації таким інструментом — як дискреційні повноваження голови селищної ради (ОТГ), оскільки останні (дискреційні повноваження) передбачають діяти на власний розсуд в межах законодавства, а не поза ним за принципом «я хочу саме так». Таким чином, переконливо прошу терміново встановити дорожній знак 3.3. «Рух вантажних автомобілів заборонено» з дозволеною максимальною масою понад 3,5 т. по обидва напрямки руху відповідної вулиці уздовж присадибних ділянок, де проходить означена дорога».

Також, громадянам необхідно у зверненні вимагати відповідно до Законів України «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації» та ст. 40 Конституції України прийняти і розглянути заяву в порядку та строки, передбачені законодавством України, а відтак надати письмову відповідь на всі поставлені запитання у тексті зверненні. Наступними діями у залежності від отриманої від органів місцевого самоврядування відповіді, будуть залучення національних медіа, звернення до суду з позовом про відшкодування матеріальної шкоди до

відповідної ОТГ, повідомлення про цей випадок органів прокуратури, ДБР та вищестоящих органів виконавчої влади. До того ж, у зверненні, на час його розгляду заборонити пересування проїжджою частиною вантажних ато масою понад 3,5 т уздовж відповідних вулиць.

ПУБЛІЧНИЙ ПОРЯДОК ЯК ОСОБЛИВА КАТЕГОРІЯ ДЛЯ ВІДМОВИ У ВИЗНАННІ І НАДАННІ ДОЗВОЛУ НА ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

Хоперія А. А.

аспірант Інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Неможливість визначити вичерпний перелік чи чітко окреслити у законодавстві складові публічного порядку робить таке застереження цікавим для теоретичних розробок. В основному, нормативний орієнтир для застосування застереження про публічний порядок при визнанні та наданні дозволу на виконання арбітражного рішення встановлюється судовою практикою при розгляді відповідної категорії справ. Втім, багатогранність на невичерпність відповідної категорії «публічний порядок», продовжує залишати поле для актуальних наукових дискусій з приводу сутності цієї категорії та можливості її застосування у тому чи іншому випадку.

Поняття «публічний порядок» досліджував О. Крупчана [1, с. 11]. Зокрема, він зазначав, що іноземне арбітражне рішення, що є результатом національних, ідеологічних, моральних, духовних, економічних, політичних та соціальних особливостей конкретного суспільства, не може враховувати відповідний ідеологічний, соціальний, культурний, економічний та моральний базис, на якому побудовано правову систему іншої держави. Застосування арбітражного рішення, яке не вписується у правопорядок певної держави, як «чужорідне тіло може спричинити дестабілізацію його основ».

Український науковець О.О. Кот наголосив на складові публічного порядку [2, с. 85]. Зокрема, він виділив фундаментальні принципи справедливості та моралі, які держава захищає; правила, призначені для обслуговування основних політичних, соціальних або економічних інтересів держави, відомих як *loisdepolice* або *publicpolicyrules*;

обов'язки держави виконувати свої зобов'язання перед іншими державами або міжнародними організаціями.

Узагальнюючи вищезазначене, хочемо запропонувати власне визначення поняттю «публічний порядок як особлива категорія для відмови у визнанні і наданні дозволу на виконання рішення МКА».

Це стан правової системи, що включає в себе основоположні принципи, цінності, уявлення про мораль та справедливість (що беруть свій початок із національних, ідеологічних, моральних, духовних, економічних, політичних та соціальних особливостей суспільства), обов'язкові основоположні імперативні норми, міжнародні зобов'язання, котрі забезпечують виконання державою позитивних обов'язків щодо захисту прав та інтересів її громадян, реалізацію основних політичних, соціальних або економічних інтересів держави.

Дослідивши судову практику, цікавим вбачається рішення Верховного Суду по справі № 796/165/18 від 25 січня 2019 року. Українські банки, в яких бенефіціаром була РФ, проти якої виконувалося арбітражне рішення, на користь українських компаній щодо експропріації активів спричинених окупацією, вказували, що останні не несуть відповідальність за зобов'язаннями свого бенефіціара – РФ, а стягнення за арбітражним рішенням акцій банків (належним іншим юридичним особам зареєстрованим за законодавством РФ) суперечитиме публічному порядку. Такі аргументи справді ґрунтувалися на базових правилах правової системи України, де юридична особа не несе відповідальність за зобов'язаннями своїх бенефіціарів. Втім, у цьому конкретному випадку не була застосована категорія публічного порядку, натомість суд зазначив, що питання встановлення власника здійснюватиметься виконавцем не етапі примусового виконання судового рішення.

При цьому, судом сформульована позиція, що, як правило, застереження про порушення публічного порядку як підстава для відмови у визнанні та наданні дозволу на примусове виконання іноземного арбітражного рішення, є своєрідним механізмом, який закріплює пріоритет державних інтересів над приватними і, таким чином, охороняє публічний порядок держави від будь-яких негативних впливів на нього. Застереження про публічний порядок у міжнародному цивільному процесі не допускає визнання на території держави рішення арбітражного суду, якщо в результаті його виконання буде вчинено дії, які прямо заборонені законом або заподіюють шкоду суверенітету чи безпеці держави. Натомість було зазначено, що оскільки відповідачем по справі є не держава Україна, а РФ, факт агресивних дій якої на території Автономної Республіки Крим держави Україна підтверджено низкою документів міжнародних організацій та актами внутрішнього

законодавства України, підстав застосовувати застереження про публічний порядок у відповідній справі не було [3].

Ми з повагою ставимося до відповідного рішення Верховного Суду, при цьому, хочемо зазначити, що на наше переконання зводити застереження про публічний порядок тільки до випадків, коли необхідно захистити державний інтерес, не зовсім правильно. Вважаємо поняття публічного порядку ширшим та таким, що захищає не лише державні інтереси, але й інтереси інших суб'єктів права, в тому числі приватних юридичних осіб, та фундаментальні права останніх, які гарантовані правом держави та є елементом правопорядку. Тому Верховний Суд формулюючи відповідну позицію слушно зробив застереження «як правило», тобто не в усіх випадках інтерес держави є тотожним її публічному порядку. Інколи при виконання арбітражних рішень проти держави чи державних компаній, інтерес держави та інтерес її публічного правопорядку можуть не співпадати.

Література:

1. Крупчан Олександр. Нью-Йоркська конвенція ООН 1958 року і генеза застереження про публічний порядок. Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: 60-річна історія успіху. Збірник доповідей і статей до V Міжнародних арбітражних читань пам'яті академіка І. Г. Побірченка. 2019. С. 9-19.
2. Кот О.О. Суперечність арбітражного рішення публічному порядку України як підстава для відмови у наданні дозволу на його виконання. Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: 60-річна історія успіху. Збірник доповідей і статей до V Міжнародних арбітражних читань пам'яті академіка І. Г. Побірченка. 2019. С. 82-87.
3. Постанова Верховного Суду по справі № 796/165/18 від 25 січня 2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79573187>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СІМЕЙНИХ СПРАВ У СПРОЩЕНОМУ ПОЗОВНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Шевченко А. О.

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Університету державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Київська обл., Україна*

Самілик Л. О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Університету державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Київська обл., Україна*

В умовах значних змін та реформ матеріальних частин чинного законодавства України змінюється й процесуальна складова. Відтак, в результаті зазначених нововведень, набувають змін види проваджень, котрі власною належною діяльністю нададуть змогу вирішувати певні справи за допомогою сучасної та більш швидшої методології, що значно прискорить та покращить роботу судової системи держави, особливо, що стосується розгляду сімейних справ у період чинних карантинних обмежень. В цьому аспекті заслуговує на увагу Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року, котрий запровадив собою новий вид провадження – спрощене позовне провадження, яке є певною новелою у цивільному процесуальному законодавстві України [1].

Основною метою спрощеного позовного провадження у вирішенні судових справ є швидке вирішення справи, що надійшла для розгляду. Згідно ч. 4 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України, спрощене позовне провадження застосовується у справах незначної складності, малозначних, трудових відносинах, та деяких сімейних справах [2]. В межах розгляду категорії справ порядку спрощеного позовного провадження варто відмітити, які справи є «малозначними». Так, згідно ч. 6 ст. 19 ЦПК України до таких справ відносяться: справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких

перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Розглядаючи категорію сімейних справ, що можуть бути розглянуті у порядку спрощеного позовного провадження, варто зазначити наступне. Згідно п.1 ч.4 ст.274 Цивільного процесуального кодексу України до даної категорії відносяться лише справи, які стосуються стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплати додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки за прострочення сплати аліментів, індексації аліментів, зміни способу їх стягнення, розірвання шлюбу та поділу майна подружжя [2].

Щодо особливостей розірвання шлюбу у порядку спрощеного провадження, варто зазначити, що відповідно до ч.1 ст.276 ЦПК України, для того, щоб справа розглядалася у спрощеному порядку, потрібно подати окреме клопотання як процесуальний документ разом з позовом, або зазначити про це в позовній заяві [2]. Така форма розгляду справи без участі сторін у даному випадку є доречною, оскільки дані справи характеризуються здебільшого небажанням сторін взаємодіяти і бажанням пришвидшити процес розірвання шлюбу.

Спрощений порядок розгляду справ з приводу стягнення аліментів передбачає таку особливість, що позивач позбавляється необхідності постійного відвідування судового органу щодо вирішення питання стягнення аліментів, звільняється від обов'язку сплати судового збору, натомість у разі не згоди платника аліментів зі встановленою судом сумою, або іншою позицією виплати аліментів, платник зобов'язується до відвідування зазначеного судового органу задля доведення власної правової позиції [3].

Як зазначає професор Д.А. Шкорупєєв, сімейні справи з питання стягнення аліментів на утримання дитини, можуть розглядатись в порядку спрощеного провадження, якщо вони відповідають лише вимозі щодо зазначених аліментів, та водночас несумісні з іншою вимогою, приміром, щодо розірвання шлюбу, питання батьківських прав, та решти подібних питань [4, с. 2].

Резюмуючи здійснене дослідження, відмітимо, що правовий інститут спрощеного позовного провадження являється досить позитивним аспектом у процесі змін та розвитку процесуальної складової чинного законодавства. Таким чином, вказана процедура спрощеного провадження сприяє прискореному здійсненню судового розгляду справи, дотриманню розумних строків та найголовніше – фактично позбавляє учасників судового процесу від зайвих витрат часу на формалізацію дій [5, с. 80].

Література:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України № 2147-VIII від 03.10.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text> (Дата звернення : 07.09.2021)
2. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (Дата звернення: 05.09.2021)
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів: Закон України № 2037-VIII від 17.05.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2037-19#Text> (Дата звернення: 07.09.2021)
4. Шкорупеєв Д.А. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання дитини у спрощеному позовному провадженні : окремі аспекти : дис. канд. юр. наук : 12.00.03. Одеса, 2021. 210 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/14810> (Дата звернення: 05.09.2021)
5. Василина Н.В. Врегулювання спору за участю судді і спрощене провадження у цивільному судочинстві України. Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції. 2018. С. 13–19.
6. Заборовський В.В., Булеца С.Б., Стойка А.В. Спрощене позовне провадження як особлива форма здійснення цивільного судочинства. УНУ. 2019. С. 76-82.

НАПРЯМ 3. ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ДИСТАНЦІЙНА РОБОТА В УМОВАХ COVID-19: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Можечук Л. В.

*доктор філософії, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
старший науковий співробітник відділу організації наукової роботи
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Ситуація, яка склалася у світі, пов'язана із поширенням пандемії коронавірусу (COVID-19), спричинила значні погіршення в різних сферах суспільного життя. З метою попередження розповсюдження пандемії було запроваджено надзвичайний стан в цілому в країнах або в окремих регіонах чи сферах; майже у всіх країнах запроваджено санітарно-епідеміологічні заходи (карантинні зони, перевірка температури, скасування масових заходів, закриття навчальних та культурно-розважальних закладів); встановлені обмеження трудової діяльності; введені нові дистанційні форми праці та освіти [1, с. 6]. Враховуючи це, з метою додаткового захисту прав громадян, виникла нагальна потреба у внесенні відповідних змін до нормативно-правових актів. Зокрема, актуальним на даний час залишається питання удосконалення законодавчого врегулювання дистанційної роботи в умовах COVID-19.

Як показує статистика, протягом останнього десятиліття дистанційна робота стала більш поширеною. За оцінками МОП, до пандемії COVID-19 лише 8 % світової робочої сили, або приблизно 260 млн. осіб, постійно працювали вдома. Для країн ЄС у 2019 р. частка дистанційних робітників у віці 15-64 років становила лише трохи більше 5 % і залишалася такою протягом останнього десятиліття. У США за останні 10 років кількість співробітників, які регулярно працюють з дому, виросла на 115 % і досягла 2,8 % всіх працевлаштованих американців (3,9 млн. чоловік) [2, с. 4]. Серед країн-членів ЄС найбільшу частку віддалених працівників мали Нідерланди та Фінляндія (14% зайнятих людей, які зазвичай працювали з дому у 2019 році), за ними йдуть Люксембург та Австрія (де 12% та 10% відповідно). Навпаки, найнижчі показники були зареєстровані в Болгарії

(менше 1%), Румунії (1%), Угорщині (1%), Кіпрі (1%), Хорватії та Греції (обидві країни – 2%) [3]. Наразі соціологічні дослідження свідчать, що під час пандемії COVID-19 понад 35 % працівників перейшли на роботу з дому. За результатами соціологічних опитувань, проведених в Україні, встановлено, що за час пандемії 21 % громадян повністю або частково перейшли на дистанційну роботу, 17 % пішли у відпустку та 4% втратили роботу [4].

З метою врегулювання питання дистанційної роботи в умовах пандемії на законодавчому рівні були прийняті відповідні нормативно-правові акти, які передбачають внесення змін до Кодексу законів про працю України та інших документів, зокрема: Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 540-IX; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» від 04.02.2021 № 1213-IX. Так, згідно зазначених нормативно-правових актів, закріплено поняття «дистанційна робота» та «надомна робота»; регламентовано порядок укладення трудового договору про дистанційну (надомну) роботу; внесено зміни до порядку оплати часу простою тощо. Необхідно відзначити, що раніше на законодавчому рівні не було відповідного розмежування таких понять, як «дистанційна робота» та «надомна робота», вони були поєднані та визначені як тотожні.

Згідно статті 60² Кодексу законів про працю України дистанційна робота визначена як форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [5]. До ознак такої форми роботи слід віднести наступні: розташування; вільний графік роботи; використання інформаційних і комунікаційних технологій. Слід зауважити, що досліджуючи питання дистанційної роботи, деякі науковці, розглядають її не лише з позицій нестандартності, а й під кутом інноваційності, оскільки така форма соціально-трудова відносин передбачає комплекс нововведень щодо взаємодії держави, найманих працівників, роботодавців, яка на практиці загрожує організаційно-правову визначеність [6, с. 229].

Науковець О. Гулевич називає п'ять основних видів дистанційної зайнятості: 1) дистанційна зайнятість, яка поділена за кількома місцями: частково – вдома, частково – у приміщеннях, що є власністю роботодавця (на більшу частину робіт поширюється дія колективних договорів); 2) надомна робота, яка складається з одноманітних, часто

повторюваних операцій, які не потребують високої кваліфікації (оплачується за кінцевим результатом); 3) позаштатна дистанційна робота, яка базується на надомній роботі і здійснюється позаштатними працівниками на основі договорів з роботодавцем (комп'ютерне програмування, дизайн тощо); 4) мобільна дистанційна робота, яка передбачає застосування можливостей нових технологій у традиційних формах мобільної діяльності (робота торгових представників, інспекторів тощо); 5) робота у спеціально обладнаному офісі, яка здійснюється за допомогою телекомунікаційного зв'язку («телеробота» та «теледоступ»). Така класифікація досить обґрунтована відповідно до самого розуміння дистанційної та надомної роботи, внесених змін до чинного законодавства про працю [7, с. 11].

Згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» від 04.02.2021 року, «надомна робота» визначається як форма організації праці, за якої робота виконується працівником за місцем його проживання або в інших визначених ним приміщеннях, що характеризуються наявністю закріпленої зони, технічних засобів (основних виробничих і невиробничих фондів, інструменту, приладів, інвентарю) або їх сукупності, необхідних для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт або функцій, передбачених установчими документами, але поза виробничими [8].

Порівнюючи надомну та дистанційну роботу, необхідно зазначити наступне. Так, законодавець чітко вказує на те, що надомна робота має закріплену зону, виконується за місцем проживання працівника, а дистанційна робота виконується в будь-якому місці за вибором працівника із використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій, також передбачається можливість працівника не виходити на зв'язок. Під час дистанційної роботи працівник розподіляє свій робочий час на власний розсуд, а у разі надомної праці – встановлено загальний режим роботи. Надомна праця запроваджується для осіб, які мають необхідні практичні навички. Цікавим є те, що працівник може вимагати від роботодавця тимчасового переходу на дистанційну роботу у разі, якщо на робочому місці щодо нього було вчинено дії, що містять ознаки дискримінації (працівник має довести роботодавцеві, що дискримінація мала місце), зважаючи на трудову функцію працівника [9, с. 52].

Згідно статті 24 Кодексу законів про працю України із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» від 04.02.2021 року, працівник та роботодавець

укладають договір про дистанційну роботу або про надомну роботу. Саме в цьому договорі розкриваються всі особливості взаємовідносин між працівником і суб'єктом господарювання, в тому числі питання щодо аспектів організації роботи, забезпечення працівника обладнанням, інформаційними, технічними та іншими засобами, необхідними для виконання своїх обов'язків, процедуру і порядок звітування щодо виконання функціональних обов'язків, поставлених задач, порядок документування витрат працівника та особливості розрахунку та документального підтвердження розміру таких витрат [10, с. 229].

Таким чином, підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що не зважаючи на відповідні зміни у трудовому законодавстві України, є питання, які потребують подальшого законодавчого врегулювання, наприклад, процедура переходу з дистанційної та надомної роботи в режим звичної форми праці. Крім цього, є необхідність щодо приведення у відповідність інших нормативно-правових актів.

Література:

1. Україна: вплив COVID-2019 на економіку і суспільство (бачення постпандемічного розвитку у 2020-2024 рр. очима молоді). URL: file:///C:/Users/PC-25/Downloads/Concensus_2020_ukr_52_Aug.pdf (дата звернення: 15.09.2021).

2. Беззуб І. Дистанційна форма зайнятості: українські та зарубіжні реалії. *Громадська думка про правотворення*. 2020. № 16 (201). С. 4-11.

3. Коронавірус і дистанційна робота: що зробила держава? URL: <https://cedos.org.ua/researches/koronavirus-i-dystantsiina-robotashcho-zrobyla-derzhava/> (дата звернення: 14.09.2021).

4. Результати соціологічного опитування. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/748075.html> (дата звернення: 15.09.2021).

5. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 14.09.2021).

6. Герасименко О.О. Дистанційна зайнятість як тренд цифрової економіки: нові можливості, нові соціальні ризики. *Сфера зайнятості і доходів в умовах цифрової економіки: механізми регулювання, виклики та доміанти розвитку*: збірник тез доповідей учасників Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 23-24 жовтня 2019 р.). Київ: КНЕУ, 2019. С. 228-231.

7. Гулевич О. Трансформація зайнятості у сфері послуг під впливом розвитку інформаційних технологій. *Україна: аспекти праці*. 2010. № 2. С. 10-13.

8. Азаренков Г.Ф. Зміна трудових відносин в Україні під впливом пандемії: проблеми регламентування та обліку. *Актуальні питання діяльності суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 лютого 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2021. С. 226-230.*

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 04.02.2021 року № 1213-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text> (дата звернення: 15.09.2021).

10. Наньєва М.І. Правове регулювання надомної та дистанційної праці. *Juris Europensis Scientia*. Випуск 3. 2021. С. 49-52.

НАПРЯМ 4. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

ЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В РЕГУЛЮВАННІ АГРАРНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Карпенко Р. В.

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Актуальність теми дослідження зумовлена, передусім, тим, що судова практика в Україні не є джерелом права. Вона більше притаманна для англо-саксонської правової сім'ї (загального права). Проте, не зважаючи на це, використання саме судової практики в аграрних правовідносинах набуває все більшого поширення. Саме тому дослідження судової практики безпосередньо як джерело аграрного права в Україні є пріоритетним напрямком багатьох учених та практиків.

Серед науковців, цивілістів та юристів-практиків можна виокремити таких як Н. Багай, Ц. Бичкова, Я. Гаєцька-Колотило, В. Жуйков, А. Земко, В. Єрмоленко, В. Мунтян, В. Носік, О. Погрібний, Н. Титова, В. Яковлев, В. Янчук тощо.

На сьогодні природа права в Україні має різну джерельну базу. Такий поділ зумовлюється, передусім, закріпленням у Конституції принципом верховенства права.

Не зважаючи на те, що у сучасному правовому регулюванні найбільш поширеним джерелом права виступає нормативно-правовий акт, роль рішень судових органів у регулюванні аграрних правовідносин помітно зростає.

Стаття 46 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод передбачає, що «Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами» [1, ст. 46].

Зважаючи на цю норму вже можна зрозуміти, що у випадку виникнення спору і вирішення його Європейським судом з прав людини, то його рішення буде обов'язкове до виконання.

Стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» передбачає, що «Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права» [2, ст. 17].

Виходячи з даного положення необхідно брати до уваги те, що суди України мають застосовувати Конвенцію про захист прав та основоположних свобод та практику Європейського суду як джерело права. І аграрні правовідносини, безперечно, не є виключенням.

Проте застосування саме європейського досвіду з вирішення справ у аграрно-правовому регулюванні викликає деякі складнощі. По-перше, застосування практики Європейського суду ускладнюється внаслідок відсутності систематизації рішень Суду у сфері аграрних правовідносин, а також відсутності офіційних перекладів рішень на українську мову. По-друге, відсутнє чітке розмежування стосовно того, яка саме практика Європейського суду є джерелом права (у даному випадку аграрного) в Україні – вся практика взагалі чи тільки у справах проти України.

Як зазначає законодавець, рішеннями які є джерелами права в Україні виступають:

- остаточне рішення Європейського суду з прав людини у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод;
- остаточне рішення Європейського суду з прав людини щодо справедливої сатисфакції у справі проти України;
- рішення Європейського суду з прав людини щодо дружнього врегулювання у справі проти України;
- рішення Європейського суду з прав людини про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України; [2, ст. 1]

Як можна побачити, в Україні як джерело права можуть виступати тільки рішення Європейського суду, що безпосередньо стосуються України. Як висновок – це дуже збіднює практику Суду, яка може бути джерелом права України як в цілому, так і аграрного права загалом.

Якщо звертатись до застосування судової практики українських судів у регулюванні аграрно-правових відносин, то тут законодавством не закріплено чіткого застосування саме судової практики як джерела аграрного права. Отже, у більшості випадків рішення Верховного суду містять більш рекомендаційний та роз'яснюючий характер, ніж обов'язковий.

Отже, враховуючи викладене, необхідно зауважити, що джерельною базою в Україні (зовнішньою формою вираження норм права) в більшій мірі виступає нормативно-правовий акт. Судовий прецедент (судова практика) є більш характерною для англо-саксонської правової сім'ї. Тому, використання судової практики в аграрно-правовому регулюванні

не є доцільним, хоча на сьогоднішній день судді все частіше звертаються саме до практики Європейського суду з прав людини. Така тенденція, передусім, простежується внаслідок євроінтеграційних процесів у нашій державі. На жаль, відсутність офіційного перекладу більшості справ, що стосуються аграрного сектору на українську мову, а також заборона використання практики справ інших країн задля застосування при регулюванні аграрних спорів у нашій державі значно зменшує можливість використання даної аграрно-правової практики.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи; Конвенція; Міжнародний документ від 04.11.1950 року. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/](https://zakon.rada.gov.ua/laws/) (дата звернення: 10.09.2021)
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/](https://zakon.rada.gov.ua/laws/) (дата звернення: 10.09.2021)

НАПРЯМ 5. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Богущ Л. А.

кандидат педагогічних наук, член-кореспондент

Міжнародної кадрової академії,

доцент кафедри теорії і методики журналістської творчості

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

Насамперед хочемо підкреслити, що саме правова відповідальність ЗМІ, забезпечує уникнення інформаційних небезпек.

Проаналізуємо сучасну контенту ситуацію щодо забезпечення правової відповідальності українських ЗМІ. У подальшому враховуємо, що в основу всіх її соціально-комунікаційних об'єктивізацій покладено співпадіння в концептах права і свободи слова та захистом інтересів громадянина, громадянського інституту, суспільність, наслідком чого є ліквідація непередбачуваних ситуацій, в контексті досягнення комунікаційного балансу та комунікаційного консенсусу.

Щодо деталізації інформаційно-комунікаційного процесу, варто наголосити на головній нормативно-правовій вимозі, порушивши яку автоматично медіа потрапляє до правової відповідальності ЗМІ, а це – непоширення інформації про особу, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію. У конституційній площині її відображено у ст. 32, 55 Основного Закону, якими передбачено судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права невтручання в особисте і сімейне життя [2].

Споріднені правові положення зафіксовано у ч. 1 ст. 201, ч. 1 ст. 270, ч. 1 ст. 275, ст. 277, ст. 278, ст. 280, ст. 297, ст. 299, ст. 301, ст. 302 Цивільного кодексу України; ст. 182 Кримінального кодексу України; ч. 2 ст. 30 Закону України «Про інформацію»; ст. 3, ст. 37 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»; ч. 2 ст. 6, ч. 1 ст. 59, ч. 1 ст. 60, ч. 1 ст. 61, ч. 1 ст. 63, ч. 1, ч. 6 ст. 64, ч. 1 ст. 65, ч. 1 ст. 66 Закону України «Про телебачення і радіомовлення»; ст. 33 Закону України «Про інформаційні агентства».

Зауважимо, що упродовж років державної незалежності саме позови про захист честі, гідності і ділової репутації лишались найпоширенішими претензіями до ЗМІ [1, с. 33].

Для виявлення комунікаційних аспектів українська дослідниця З. Галаджун залучає до наукового обігу концепт «дифамаційного делікту як чинника комунікаційного ризику, до ознак якого відносить: «конфлікт двох конституційних прав: права на захист честі, гідності та ділової репутації з одного боку та права на свободу слова та масової інформації з другого»; поширення відомостей, тобто їх доведення до відома хоча б однієї особи у будь-який спосіб; невідповідність розповсюджених відомостей дійсності або ж їх неправдивий виклад; опорочення розповсюдженими відомостями честі, гідності, ділової репутації позивача та (або) членів його сім'ї; «поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право»; участь у конфлікті засобів масової інформації як однієї з його сторін [1, с. 34].

А медіаправовий дослідник Д. Луспенник, за твердженням якого «обмеження свободи слова, думки і інформації повинно бути виправданим в кожному конкретному випадку при розгляді справ про дифамацію і лише з підстав, передбачених ч. 3 ст. 34 Конституції України» [3, с. 2], а критеріями виправданості обмеження у судовій практиці повинно слугувати те, «чи будуть обмежені права, передбачені частинами 1 і 2 ст. 34 Конституції України, якщо вимоги позивача будуть задоволені; чи має таке обмеження легітимну мету, тобто чи спрямовано воно на захист такої мети; чи передбачено обмеження законом; чи потрібні такі обмеження в демократичному суспільстві» [3, с. 3]. З-поміж актуальних правотворчих завдань дослідник вказує на введення у національне законодавство терміну «дифамація» для означення правопорушення, що передбачає «приниження честі, гідності та ділової репутації потерпілого шляхом поширення про нього недостовірної інформації фактичного характеру, що є зловживанням свободою слова і думки, масової інформації» [3, с. 3], а невирішеним питанням правозастосування вважає урахування принципів та методології Європейського Суду за ст. 10 Конвенції прав людини, що стосуються дифамаційних спорів [3, с. 4].

Отже, аналіз медіа-законодавства дозволяє зробити висновок, що на сьогодні в Україні створено достатню нормативно-правову базу для усунення мікрокомунікаційних ризиків у ділянці захисту честі, гідності, ділової репутації особи.

Водночас подальшого удосконалення потребує правозастосування, позаяк значна частина позовів до ЗМІ є необґрунтованою та переслідує приховані, недотичні до предмету позову цілі.

Література:

1. Галаджун З.В. Дифамаційний делікт як чинник комунікаційного ризику. *Світ соціальних комунікацій: наук. журн.* / [Гол. ред. О.М. Холод]. Т. 4. К.: КиМУ, ДонНУ, 2011. С. 32–35.
2. Конституція України: Конституція, Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, поточна редакція тлумачення від 15.05.2014, підстава v005p710-14. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Луспенник Д. Інститут дифамації і українське законодавство щодо захисту честі, гідності та ділової репутації (співвідношення та вибір пріоритету в судовій практиці). *Право України*. 2006. № 2. С. 1–4.

ВИДИ ВЗАЄМОДІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ З ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ГРОМАДСЬКІСТЮ

Гресько О. Р.

*суддя Рівненського окружного адміністративного суду
м. Рівне, Україна*

За умови існування розгалуженої диференціації взаємодії між різними суб'єктами права виникає нагальна потреба визначення видів взаємодії у контексті її розгляду як об'єкта адміністративно-правового забезпечення. Виокремлення чітких видів взаємодії має не лише теоретико-методологічне, але й практичне значення, адже сприяє унормуванню її на певними ознаками або ж критеріями, що дозволяє якісно та ефективно визначити нормативно-правову основу такої взаємодії, а, відтак, й процедури її практичної реалізації.

Вид – підрозділ, що об'єднує ряд предметів, явищ за спільними ознаками і входить до складу загальнішого вищого розділу [1, с. 381]. Із вказаного випливає, що вид взаємодії являє собою певну сукупну кількість характерних особливостей, що відмежує один прояв взаємодії від іншого.

Розглянемо деякі погляди науковців стосовно видів взаємодії. Так, І. Литвин зауважує, що залежно від характеру адміністративно-правових відносин, що складаються в процесі взаємодії публічно-владних структур, можна виділити кілька видів взаємодії: координація, субординація й реординація, кожний з яких має відмітні властивості й особливості [2, с. 80]. Тобто, науковець до видів взаємодії відносить такий вид діяльності як координацію. Детально не зупиняючись на вказаному констатуємо, що з приводу такої позиції на сьогодні не існує

уніфікованого бачення. Численна кількість науковців, корелюючи означені правові категорії, зазначає, що вони, хоча й наділені низкою подібних рис, все ж таки не є тотожними. Зокрема, В. Гурковський розглядає взаємодію та координацію як окремі форми співпраці [3, с. 48]. Ми також поділяємо позицію розмежування взаємодії та координації.

Враховуючи універсальність та масштабність категорії «взаємодія», можна вести мову про класифікацію видів взаємодії. Зокрема, Л. Феценко пропонує наступні класифікаційні критерії взаємодії: 1) регулярність взаємодії (систематична та епізодична); 2) характер підстави для взаємодії (ініціатива, нормативний акт); 3) спосіб реалізації спільної мети; 4) напрям діяльності; 4) зміст (характер) взаємодії (інформаційна, консультаційна, функціональна, організаційна); 5) рівень взаємодії [4, с. 139].

Д. Заброта, досліджуючи адміністративно-правові аспекти взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією, вказує, що класифікація взаємодії відповідних суб'єктів може бути проведена за наступними критеріями: 1) метою; 2) характером зв'язків; 3) способом вирішення завдань; 4) кількістю учасників; 5) часом і тривалістю спільних дій; 6) напрямками; 7) відношенням до системи або підсистеми органів, що здійснюють боротьбу з корупцією; 8) ступенем конспірації або конфіденційності; 9) організаційно-правовою формою; 10) підставами виникнення; 11) спрямованістю функціонування [5, с. 58-59]. Аналогічною класифікацією послуговується й Ю. Пивовар у своєму дисертаційному дослідженні, залишаючи поза увагою останній, одинадцятий критерій [6, с. 42]. У цілому, означена класифікація є лише частково придатною для застосування під час дослідження видів взаємодії адміністративних судів з органами публічного адміністрування та громадськістю. Це обумовлено самою специфікою адміністративної юстиції та її зв'язків. Як наслідок, означене детермінує доцільність виокремлення власної класифікації видів взаємодії між вказаними суб'єктами.

Детальний аналіз поняття, ознак, особливостей, мети, завдань, принципів та елементів адміністративно-правового забезпечення взаємодії адміністративних судів з органами публічного адміністрування та громадськістю загалом, а також формування дефініції, визначення мети й завдань взаємодії між цими суб'єктами дозволяють запропонувати наступну класифікацію видів взаємодії адміністративних судів з органами публічного адміністрування та громадськістю за такими критеріями:

1. Залежно від суб'єктів взаємодії:

– взаємодія, що виникає між органами публічної влади (зокрема, адміністративними судами та органами публічного адміністрування);

– взаємодія, яка виникає між органами судової влади та громадськістю;

2. Залежно від кількості учасників:

– проста взаємодія – передбачає наявність двох учасників;

– складна – передбачає залучення трьох і більше учасників для реалізації спільної діяльності;

3. Залежно від характеру зв'язків:

– безпосередня взаємодія – тобто така, в якій учасники спільної діяльності беруть активну участь шляхом реалізації узгоджених безпосередніх дій;

– опосередкована взаємодія передбачає такий вид спільної діяльності, за якого не відбувається безпосередньої спільної діяльності двох (або більше) суб'єктів. Найчастіше опосередкована взаємодія реалізується шляхом залучення посередників, які забезпечують втілення такої взаємодії;

4. Залежно від напрямів взаємодії:

– зовнішня взаємодія виникає між незалежними суб'єктами різних форм діяльності (як приклад, взаємодія між адміністративними судами та органами виконавчої гілки влади) й спрямована на вирішення завдань та досягнення мети, що має загальне (масштабне) значення;

– внутрішня – виникає між суб'єктами, наділеними подібними або, навіть, ідентичними повноваженнями з метою реалізації їх завдань та функцій (наприклад, взаємодія між судовими органами) й спрямована на вирішення внутрішніх завдань, що мають локальне значення;

5. Залежно від рівня взаємодії:

– взаємодія, що виникає на загальнодержавному рівні, тобто така, що поширюється на всю територію України;

– взаємодія на регіональному рівні (поширюється на певний регіон);

– взаємодія на місцевому рівні;

6. Залежно від тривалості:

– постійна взаємодія, тобто така, що триває безперервно;

– тимчасова – виникає та реалізується протягом певного часу (епізодична, разова та короткотривала взаємодії);

7. Залежно від наслідків:

– позитивна взаємодія – це така взаємодія, в результаті якої було досягнуто поставленої мети, вирішено необхідні завдання та задачі;

– негативна взаємодія – такий вид спільної діяльності, в результаті якої не було досягнуто бажаного результату, який і був основною метою цієї взаємодії;

8. Залежно від підстав виникнення:

– обов'язкова взаємодія – тобто така, що визначається як обов'язок й передбачена відповідними повноваженнями суб'єкта права;

– ініціативна взаємодія – є факультативним видом спільної діяльності, що також передбачена повноваженням відповідного суб'єкта, однак, є правом, а не обов'язком такого суб'єкта та виникає за ініціативою однієї із учасників;

9. Залежно від форм: інформаційна, консультаційна, організаційна, процесуальна. Кожній із наведених форм взаємодії притаманна ціла низка способів її реалізації (методів). Зокрема, інформаційна здійснюється шляхом обміну інформацією, проведенням роз'яснювальних заходів, проведення прес-конференцій, підготовка інформаційних матеріалів, участь у проведенні інтерв'ю, спільна участь у «круглих столах»; консультаційна – інформаційно-консультаційна діяльність, надання консультативної допомоги в окремих питаннях; організаційна – проведення спільних заходів з правового виховання, проведення спільних навчань, проведення спільних нарад, спільний контроль, обмін досвідом, планування та прогнозування, проведення спільних досліджень; процесуальна – процесуальна консультативна допомога, обопільне залучення фахівців до участі в проведенні окремих процесуальних заходів;

10. Залежно від способів реалізації: розробка та прийняття спільних правових актів, обмін, прогнозування, планування, вироблення спільних рішень, делегування повноважень, інші способи реалізації взаємодії.

Таким чином, нами виокремлено десять підстав класифікації взаємодії адміністративних судів з органами публічного адміністрування та громадськістю. Також пропонуємо під видами взаємодії адміністративних судів з органами публічного адміністрування й громадськістю розуміти сукупність кількісних характерних особливостей, які відмежовують один прояв взаємодії, що виникає між адміністративними судами та органами публічного адміністрування й громадськістю, від іншого.

Література:

1. Словник української мови : в 11 т. ; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1970 – 1980. Т. 1 : А-В \$ ред. тому: П. Й. Горещкий та ін. 1970. XXVII, 799 с.
2. Литвин І. Адміністративно-правове регулювання взаємодії місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: дис. ... канд. юр.н аук 12.00.07. Ірпінь, 2009. 190 с.
3. Гурковський В. Організаційно-правові питання взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки: дис. ... канд. наук з держ. управл.: 25.00.02. Київ, 2004. 225 с.

4. Фещенко Л. Взаємодія органів внутрішніх справ з державною податковою службою у здійсненні правоохоронної діяльності: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07. Київ, 2007. 217 с.
5. Заброра Д. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект): дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 233 с.
6. Пивовар Ю. Організаційно-правові засади взаємодії міліції і органів фінансового контролю: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 266 с.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ УКРАЇНОЮ ДОСВІДУ ПОЛЬЩІ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Дем'янчук В. А.

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-
правових та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Томчук А. В.

*кандидат юридичних наук, суддя
Вінницького окружного адміністративного суду
м. Вінниця, Україна*

Найбільш цінним для України у сфері дослідження, адаптації, а також запровадження досвіду у сфері розвитку правового регулювання, в тому числі і у сфері запобігання домашньому насильству є досвід Польщі. Так, у Польщі запобігання домашньому насильству не обмежується широко відомої процедурою «Блакитної карти», яку поліцейські застосовують при втручанні в домашнє насильство. Серед основних цілей реалізації державної політики для органів публічного адміністрування в Польщі є реалізація урядової Програми запобігання домашньому насильству. Основні цілі цієї програми:

- зменшення масштабів явища домашнього насильства;
- підвищення ефективності захисту жертв домашнього насильства;
- збільшення доступності допомоги;
- підвищення ефективності втручання і коригувальних дій по відношенню до людей, які вдаються до домашнього насильства [1].

Так, домашнє насильство, має бути зменшено як соціальне явище за допомогою 4 основних напрямків діяльності, спрямованих на різні групи одержувачів:

- випереджувальні дії: діагностування, інформування, навчання, спрямовані на широкий загал, а також на людей, які працюють з жертвами та винуватцями домашнього насильства;

- заходи втручання: доглядові та терапевтичні, спрямовані на жертв домашнього насильства, а також виховні та ізоляційні, спрямовані на винуватців домашнього насильства;

- допоміжні заходи: психологічні, педагогічні, терапевтичні та інші, спрямовані на жертв домашнього насильства;

- корекційно-просвітницькі заходи, спрямовані на винуватців домашнього насильства [2, с. 10].

Також, досить цікавим, у зв'язку з запровадженими карантинними заходами через розповсюдження коронавірусної хвороби COVID19, є те, що у Польщі школярка створила «магазин косметики», в якому жертви домашнього насильства можуть повідомити про такі випадки під виглядом замовлення. Про це пише польське видання TheFirstNews. Жертви насильства можуть писати в особисті повідомлення «крамниці» у Facebook або на електронну адресу rumiankiibratki@gmail.com. У відповідь засновниця «магазину» цікавиться самопочуттям жертви, а якщо отримає «замовлення» на косметику разом з адресою, то викликає туди поліцію. Дівчина назвала магазин «Rumianki i bratki». На сторінці вона викладає фотографії косметики та спілкується завульованою мовою. Одна із користувачок у коментарі до «товару» магазину написала: «Допомагає від синців і почервонінь. Раджу». Школярка розповіла, що створила проект через побоювання після запровадження в Польщі карантину. У країні, за її словами, на 40% зросла кількість випадків домашнього насильства, а жертвам складніше звернутися по допомогу, оскільки вони часто перебувають в одному приміщенні із кривдником [3].

Що ж стосується застосування досвіду Польщі у сфері запобігання домашньому насильству та можливості його подальшого запровадження в Україні, то необхідно зауважити, що уваги потребує безпосередньо підхід до розуміння заходів у сфері запобігання домашньому насильству, а також запроваджувати інноваційні заходи направлені на запобігання вказаному явищу.

З огляду на вказане, вбачається виправданим підхід, що застосовується у законодавстві Польщі, щодо групування заходів, направлених на запобігання домашньому насильству за груповою приналежністю. Таке групування заходів направлених на запобігання домашньому насильству, застосоване у тексті закону дозволило б у тексті підзаконних нормативно-правових актів, прийнятих на реалізацію вказаного закону, чітко визначити їх перелік та зміст, а також сформувати порядок їх проведення. У зв'язку з цим, пропонуємо внести

зміни до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та викласти її у наступній редакції «На виконання завдань у сфері запобігання домашньому насильству суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечують:

1) заходи запобігання домашньому насильству у сфері підняття загальної освіченості суспільства щодо проблематики домашнього насильства;

2) заходи запобігання домашньому насильству направленні на виявлення причин та передумов виникнення домашнього насильства;

3) заходи запобігання домашньому насильству, пов'язанні із пропагуванням нетерпимості до явища домашнього насильства.».

При цьому, у відповідному підзаконному нормативно-правовому акті є необхідним надати визначення кожному з видів таких заходів (окреслити їх зміст), визначити чіткий їх перелік, а також підстави та порядок проведення. Що ж стосується досвіду Польщі, що підтримання інноваційних проєктів та ідей, заходів у сфері запобігання домашньому насильству, то слід відмітити, що в реаліях сьогодення України також було б доцільним шукати нові ідеї та підходи для запобігання вказаному явищу (в тому числі і з запровадженням такого «інтернет-магазину»). При цьому, пошук таких інноваційних ідей, їх фінансування та втілення, потрібно проводити безпосередньо серед суспільства, а також громадських формувань, адже вказане сприяє не тільки пошуку нестандартних заходів у сфері запобігання домашньому насильству, а й суттєво піднімає бажання у суспільстві протидіяти проявам домашнього насильства на побітовому рівні, що в свою чергу також носить певний профілактичний ефект.

Література:

1. Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Дата звернення 01.08.2021. URL: <https://portal.abczdrowie.pl/przeciwdzialanie-przemocy-w-rodzinie#jak-przeciwdzialac-przemocy-w-rodzinie>.
2. Do tych czasowediałania rządu w obszarze polityki rodzinnej. URL: <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/aktualnosci/dotyhcza-sowe-dzialania-rzadu-w-obszarze-polityki-rodzinnej.html>. (датазвернення -01.08.2021).
3. У Польщі створили «інтернет-магазин косметики», у якому можна повідомити про домашнє насильство. URL:<https://povaha.org.ua/u-polschi-stvoryly-internet-mahazyn-kosmetyky-u-yakomu-mozhna-providomyty-pro-domashnje-nasylstvo/>. (дата звернення 01.08.2021).
4. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики, щодо запобігання домашньому насильству. навч. посіб. / Боровик А.В., Томчук А.В., Дрозд О.Ю. та ін. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 288 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Дерев'яно Н. З.

*доктор філософії в галузі права, член-кореспондент
Міжнародної кадрової академії, старший викладач
кафедри суспільно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Павелків С. Р.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Незважаючи на важливість права на отримання професійної правничої допомоги в Україні досі не вщухає полеміка з деяких питань адміністративно-правового регулювання реалізації вказаного права, а саме: стосовно змісту та видів вказаної допомоги, суб'єктів надання та їх повноважень, інфраструктури та стандартів якості тощо.

Чинне законодавство, що закріпило механізм реалізації права на правову допомогу, не відповідає повною мірою вимогам часу і потребує подальшого вдосконалення. Незважаючи на закріплення права на професійну правничу допомогу в конституційному і поточному законодавстві, досі не вироблені єдині принципи і стандарти його реалізації і забезпечення, мають місце зловживання з боку як осіб, які отримують такого роду допомогу, так і з боку осіб її надають. Крім того, в деяких галузях законодавства право на професійну правничу допомогу закріплено недостатньо повно [1].

Діджиталізація державних послуг, в рамках проведення судової і адміністративної реформи, що була заявлена керівництвом України, потребують навчально-просвітницької діяльності серед населення країни, це в свою чергу, актуалізує необхідність проведення комплексного переформатування чинного законодавства, що забезпечує реалізацію права на професійну правничу допомогу.

Після внесення змін у Конституцію України та деякі процесуальні кодекси, виникла необхідність підвищення ефективності використання вже існуючих методів і засобів забезпечення реалізації права на

професійну правничу допомогу та розробки нових, які будуть розширювати можливість його здійснення. В даний час в Україні відсутня загальнодержавна політика щодо вирішення проблем, пов'язаних з наданням правової допомоги, з 2006 року не прийнято жодного програмного документу (Стратегія, Концепція, Загальнодержавна програма), не створено дієвих та ефективних механізмів забезпечення державного і корпоративного контролю за діяльністю організацій і осіб, що надають правничу допомогу.

Таким чином, проведене нами дослідження у сфері адміністративно-правового регулювання реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні дало змогу виокремити проблемні питання, які необхідно негайно вирішувати, а саме: 1) з 2006 року в Україні не прийнято жодного програмного документу (Стратегії, Концепції, Загальнодержавної програми, Національного плану дій); 2) не створено дієвих та ефективних механізмів забезпечення державного і корпоративного контролю за діяльністю організацій і осіб, що надають правничу допомогу; 3) процедура надання безоплатної правової допомоги встановлена в акті, який не має юридичної сили, а носить рекомендаційний характер; 4) сама процедура переобтяжена бюрократичними формальностями та не цифровізована; 5) не вирішене питання щодо надання безоплатної правової допомоги особі, яка притягується до адміністративної відповідальності за скоєння адміністративного правопорушення передбаченого Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Отже, для удосконалення адміністративно-правового регулювання реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні необхідно: 1) розробити і прийняти стратегічні документи, в яких буде вироблений загальнодержавний підхід щодо забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу; 2) розробити і прийняти Закон України «Про правничу допомогу» в якому визначити: усі види такої допомоги (правнича допомога, професійна правнича допомога та їх різновиди), правничу послугу та правничу процедуру, суб'єктів забезпечення її надання та власне тих хто її надає та їх повноваження; 3) розробити підзаконні акти які вже будуть деталізувати основні його положення та встановлять державні стандарти якості надання правничої допомоги в Україні; 4) в Кодекс України про адміністративні правопорушення та в Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» внести зміни і вказати, що «безкоштовна правнича допомога надається малозабезпеченим громадянам у справах про адміністративні правопорушення у випадках можливого застосування до них санкцій у вигляді адміністративного арешту або штрафу»; 5) прийняти Закон України «Про регулювання ринку надання правничих послуг в Україні», в якому визначити стандарти і пра-

вила професійної діяльності юристів, що будуть обов'язковими для виконання всіма членами юридичної спільноти; б) основними кваліфікаційними критеріями включення чи не включення певного суб'єкта у систему суб'єктів надання професійної правничої допомоги мають бути наступні: встановлена законодавством організаційно-правова форма (адвокатське об'єднання, адвокат включений у Реєстр, громадська організація тощо); мета діяльності – надання правничої допомоги; публічність (інформація є у вільному доступі та може бути перевірена (сайт, офіційні реєстри, довідники тощо)).

Література:

1. Ботнев В. К. Квалифицированная юридическая помощь как конституционно-правовая гарантия защиты прав и свобод человека и гражданина: автореф. на соискание научной степени доктора юридических наук. Москва, 2013. URL: <https://www.dissercat.com/content/kvalifitsirovannaya-yuridicheskaya-pomoshch-kak-konstitutsionno-pravovaya-garantiya-zashchit>

АНАЛІЗ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯКОСТІ НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Дерев'яно Н. З.

доктор філософії в галузі права, член-кореспондент

Міжнародної кадрової академії, старший викладач

кафедри суспільно-правових дисциплін

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янука

м. Рівне, Україна

Конституційне право кожного на отримання професійної правничої допомоги вимагає певного рівня її організованості – наявності системи формальних, офіційних соціальних інститутів правової допомоги (соціальної інфраструктури правової допомоги, нормативно-правової бази), більш-менш деталізованих, в залежності від виду юридичної допомоги, правового регулювання відносин, що виникають у сфері її надання [3].

Безоплатна правова допомога може надаватися у грошовій формі або у натурі, шляхом надання адвоката для захисту у кримінальних справах

або через центри юридичних консультацій, веб-сайти або телефонні служби. Поки що немає прикладів щодо створення системи використання державно-приватних партнерських відносин, такі як передача певних завдань з правової допомоги сторонам приватні організації, або, наприклад, фінансування за допомогою так званих облігацій соціального захисту [5].

Ключовим аспектом під час реалізації Закону України «Про безоплатну правову допомогу» є забезпечення якості вказаної допомоги. Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 28 вказаного закону на Міністерство юстиції України покладено повноваження щодо затвердження стандартів якості надання безоплатної правової допомоги. На виконання норм закону Міністерство юстиції України затвердило наказ від 25.02.2014 р. № 386/5 «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі» [4]. У вказаному наказі міністерства зазначається, що стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі (далі – Стандарти) – це комплекс основних характеристик моделі гарантованого державою захисту, передбачених міжнародними правовими актами, законодавством України, у межах яких та з урахуванням узгодженої правової позиції сторони захисту захисник є незалежним в обранні стратегії і тактики захисту у кримінальному провадженні для здійснення активного та розумного захисту прав, свобод та законних інтересів клієнта всіма не забороненими законом засобами [2; 4].

Звісно, що стандарти безоплатної вторинної правової допомоги – це формалізовані умови, які розроблені задля того, щоб проголосити виконавчою владою держави власні очікування щодо досконалості цієї послуги; спрямувати на їх реалізацію практику суб'єктів надання безоплатної правової допомоги, оцінювати якість їхньої роботи та звітувати перед суспільством, якому служить система безоплатної правової допомоги. Стандарти є певними орієнтирами, доволі сталими й такими, що їх ніколи не вдається досягти повною мірою, оскільки процес забезпечення якості роботи суб'єктів надання безоплатної правової допомоги вимагає постійних зусиль і вдосконалення, яке, як відомо, не має меж. Оцінювання якості надання адвокатами БВПД здійснюють відповідно до цих стандартів комісії, утворені для цієї мети радами адвокатів регіонів, за поданням відповідних центрів у встановленому порядку. Безперечно, що діяльність у цьому напрямі має ґрунтуватися на коректній методології, пов'язаній зі стандартами та критеріями якості діяльності адвокатів, а також зі стандартами збирання й аналізу даних, яка має бути частиною плану виконання зобов'язань держави з надання громадянам правової допомоги [1; 2].

Здійснивши аналіз адміністративно-правового регулювання якості надання професійної правничої допомоги в Україні ми прийшли до наступних висновків;

– існує два підходи щодо якості надання професійної правничої допомоги. Перший підхід – вузький, розглядається через якість правової допомоги, яка фактично надається особам, які мають право на безоплатну правову допомогу та широкий, який розглядається через доступ до правосуддя. Обидва підходи є цінними та перспективними та доповнюють один одного. Якісна правова допомога є засобом отримання ефективного доступу до правосуддя, незалежно від того, надається вона безкоштовно чи ні;

– якість надання професійної правничої допомоги необхідно характеризувати через кваліфікаційні стандарти, що висуваються до юриста чи адвоката взагалі та при здійсненні ними правової допомоги – зокрема;

– найбільш стандартизована, а отже врегульована вторинна правова допомога – захист та представництво в суді, де суб'єктами адміністративно-правового регулювання якості надання професійної правничої допомоги є: комісії регіональних рад адвокатів, центри надання безоплатної вторинної правової допомоги та Координаційний центр;

– використовуючи ресурси громадянського суспільства можна створити дієві інструменти адміністративно-правового регулювання якості надання професійної правничої допомоги;

– адміністративно-правове регулювання якості вищої юридичної освіти, як складового елементу якості професійної правничої допомоги в Україні здійснюється за допомогою незалежного моніторингу якості юридичної освіти, стандартизації діяльності юридичних клінік, залучення роботодавців до освітнього процесу;

– основними кваліфікаційними критеріями включення чи не включення певного суб'єкта у систему суб'єктів надання професійної правничої допомоги мають бути наступні: вони діють в установленій законодавством організаційно-правовій формі (адвокатське об'єднання, адвокат включений у Реєстр, громадська організація тощо); основним видом діяльності визначено – надання правової допомоги; інформація про них є у вільному доступі та може бути перевірена (сайт, офіційні реєстри, довідники тощо).

Отже, якісна правнича допомога передбачає професіоналізм – наявність у особи, яка надає допомогу, спеціальної освіти, спеціальних знань, навичок, досвіду роботи, підпорядкованість його діяльності професійним правилам тощо. Адміністративно-правове регулювання якості надання безоплатної вторинної правової допомоги є позитивним зобов'язанням держави через створену нею систему надання безоплатної правничої допомоги гарантувати уразливій категорії громадян якісне та своєчасне вирішення проблем пов'язаних із представництвом та захистом їх інтересів в кримінальному, цивільному та адміністративному судочинстві, а прийнятті нормативно-правові акти у сфері

забезпечення стандартів якості надання такої допомоги потребує реформування у зв'язку із прийняттям змін до Цивільно-процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративне судочинство.

Література:

1. Козьяков І., Говоруха О. Актуальні питання реалізації принципів надання безоплатної правової допомоги. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*, 2018 № 1. С. 107-116. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2018/koziakov_govoruha.pdf
2. Мудренко О.В. Проблема правового регулювання у наданні безоплатної правової допомоги. *Безоплатна правова допомога в Україні: шляхи подальшого розвитку та модернізації*: матеріали Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 5 жовт. 2018 р.). Дніпро : ДДУВС, 2018. С. 110-114
3. Панченко, Владислав Юрьевич Юридическая помощь личности: Общетеоретический аспект: автореферат кандидата юридических наук 12.00.01, 2004. URL: <https://www.dissercat.com/content/yuridicheskaya-pomoshch-lichnosti-obshcheteoreticheskii-aspekt>
4. Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі». Наказ Міністерства юстиції України від 25.02.2014 р. № 386/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14#Text>
5. Barendrecht, Maurits, Laura Kistemaker, Henk Jan Scholten, Ruby Schrader, Marzena Wrzesinska. *Legal Aid in Europe: Nine Different Ways to Guarantee Access to Justice?* Ministerie van Veiligheid en Justitie, 2014. URL: <https://www.hiil.org/wp-content/uploads/2018/09/Legal-Aid-in-Europe-Full-Report.pdf>

ЗМІСТ ТА ХАРАКТЕРИЗУЮЧІ ОЗНАКИ ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ

Махаринець Д. Є.

суддя Рівненського окружного адміністративного суду

м. Рівне, Україна

Рухаючись шляхом євроінтеграції, Україна здійснює державотворення та розбудову громадянського суспільства на основі концепції людиноцентризму, запроваджуючи сучасні підходи в питаннях

визначення ролі держави та її органів у житті людини та пересічного громадянина. Одним із напрямків запроваджених реформ обрано сферу забезпечення прав людини та громадянина, створення умов для здійснення захисту цих прав у разі їх порушення чи посягання на них. Особливого значення в цьому контексті набуває створення умов, що гарантують забезпечення громадянам їх суб'єктивних прав у відносинах з органами публічної адміністрації. Формою реалізації права на захист від протиправних дій та рішень органів державної влади виступає адміністративна юстиція, забезпечуючи утвердження правопорядку у сфері публічного адміністрування.

Адміністративним судам відведено провідне місце в питаннях реалізації адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян у сфері публічно-правових відносин. Як відзначає М. Смокович, адміністративний суд в Україні став вагомим політичним чинником, причому не тільки у справах за позовами до вищих органів влади, а й в інших, які через постійне зростання їх кількості свідчать про катастрофічне незадоволення громадян іншими суб'єктами владних повноважень [1, с. 24].

Для створення реальних умов, що сприяють реалізації передбаченого права особи на звернення до суду, важливого значення набуває доктринальне визначення та законодавча регламентація правил визначення юрисдикційної складової в діяльності адміністративної юстиції.

Як відзначає Н.В. Бабяк, створення умов ефективного функціонування адміністративних судів для якісного виконання покладених на них завдань, пов'язаних із захистом прав громадян у відносинах з органами державної влади і місцевого самоуправління, потребує чітких орієнтирів стосовно того, яке місце адміністративний суд повинен посідати в системі судоустрою України [2, с. 42].

На думку А.П. Шергіна, яку автор викладає у своїй праці, юрисдикція, так само як і правозастосування в цілому, являє собою діяльність, змістом якої є збір, дослідження та оцінка інформації і прийняття відповідного рішення. Вирішення будь-якої юридичної справи можливе лише на основі аналізу наявних фактів і компетентний орган має встановити факти, що мають юридичне значення (вчинення певного правопорушення, невиконання юридичного обов'язку і т.д.). Причому в юрисдикційному процесі встановлення даних фактів є не тільки правом, але і обов'язком органу, який розглядає справу по суті [3, с. 12].

Тож загальне розуміння правової категорії «юрисдикція», означає визначені на законодавчому рівні межі компетенції, якою наділяється суд чи інший орган публічної адміністрації, з метою вирішення юридичної справи.

При цьому, як відзначає Смокович М.І., не слід плутати юрисдикцію судів з підсудністю, оскільки правила юрисдикції визначають, яка

структура судів має розглянути справу, а за правилами підсудності уже в одній структурі (ланці) судів встановлюється компетентний суд, який має розглядати адміністративну справу [4, с. 38].

В ході адміністративної реформи, одним із напрямків якої було передбачено створення адміністративних судів, зі статусом спеціалізованих, постало питання визначення меж компетенції та розмежування юрисдикції між новоутвореними адміністративними судами та судами інших видів юрисдикції.

Як відзначають з цього приводу деякі науковці, періодично виникають колізії між адміністративною та цивільною або господарською юрисдикціями. Більше того, нерідко спостерігаються проблеми з розмежуванням адміністративної та конституційної юрисдикції, зокрема, наприклад, щодо позовів громадян до народних депутатів України щодо неналежного розгляду ними пропозицій громадян, у тому числі законодавчих ініціатив громадян, тощо [5, с. 200].

Наявність неоднозначних, чітко не визначених правил та ознак розмежування юрисдикційної діяльності адміністративних та інших судів призводить до перевантаженості судової системи зверненнями, що виходять за межі компетенції судового органу, та знижує рівень довіри громадськості і європейської спільноти до судової системи загалом та адміністративної юстиції зокрема.

В юридичній літературі права категорія «юрисдикція» все ж таки частіше асоціюється з відправленням правосуддя, ототожнюється з підсудністю та повноваженнями судових органів. Чинний наразі Кодекс адміністративного судочинства України, визначаючи адміністративну юрисдикцію і повноваження адміністративних судів та встановлюючи порядок здійснення судочинства в адміністративних судах [6], містить перелік справ, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів.

Широкий зміст адміністративної юрисдикції охоплює встановлений законом порядок розгляду й вирішення індивідуально-конкретних (адміністративних) справ, що виникають у сфері державного управління (у цьому разі зазначене поширюється й на сферу місцевого самоврядування), спеціально уповноваженими на те органами (посадовими особами) та у відповідних випадках загальними (звичайними) судами. В юридичній літературі підкреслюється відсутність охоплення широким підходом розгляду справ в адміністративних судах і заміна класичного розуміння процесу широким і вузьким тлумаченням цього терміна [7, с. 89].

В свою чергу В.Б. Авер'янов визнає за необхідне зміст інституту «адміністративна юрисдикція» юридично закріпити у відповідному нормативно-правовому акті, об'єднавши юрисдикційну діяльність уповноважених на її здійснення органів держави: а) органів виконавчої

влади, уповноважених розглядати скарги громадян і юридичних осіб на незаконно прийняті рішення, як нижчих органів, так і підлеглих осіб, тобто сфера адміністративного оскарження (адміністративна «квазіюстиція»); б) органів виконавчої влади, уповноважених застосовувати заходи адміністративної відповідальності (адміністративна поза-судова юстиція); в) адміністративних судів (адміністративна судова юстиція) [8, с. 193-195].

Юрисдикційна діяльність адміністративних судів, враховуючи її особливість і той фактор, що предметом оскарження являється дія/бездіяльність або рішення органу держави і має суть публічно-правового спору, потребує належного процесуального регулювання. Дослідження наявних фактів, здійснення їх юридичної оцінки відбувається в певній процесуальній формі. Дана умова є обов'язковою для юрисдикції.

Юрисдикційна діяльність адміністративних судів визначає сферу реалізації їх влади та повноважень, як складової судової гілки влади в питаннях забезпечення захисту прав особи в публічно-правових спорах.

М.Д. Петришина визначає адміністративну юрисдикцію як певну категорія справ, яка підпадає під компетенцію адміністративних органів; це діяльність органів державного управління та посадових осіб із розгляду адміністративних справ, винесення з них рішень (постанов), а також застосування санкцій в адміністративному порядку (без звернення до суду) [9, с. 98].

Юрисдикцію, на переконання А. Апарова, можна визначити як процесуальну діяльність компетентних органів влади (суб'єктів адміністративної юрисдикції), що здійснюється в установленому порядку (судовому або позасудовому), з метою розгляду і вирішення адміністративно-правового конфлікту, який може виступати у двох правових формах: адміністративно-правовий спір; адміністративне правопорушення [10, с. 76–80].

Адміністративній юрисдикції, з точки зору М.Д. Петришиної, притаманні наступні риси: наявність правопорушення (правового спору), розгляд та вирішення юридичних справ, обумовлених позитивними обставинами, не охоплюються юрисдикційною діяльністю. Юрисдикція виникає лише тоді, коли необхідно вирішити питання про застосування заходів адміністративного примусу (адміністративної відповідальності зокрема) чи спір про право, порушення встановлених правових норм. Стосовно адміністративної юрисдикції такого роду спори виникають між сторонами суспільних відносин, що регулюються адміністративно-правовими нормами, набуваючи характеру адміністративно-правових спорів [9, с. 98].

У якості обов'язкових ознак юрисдикційної діяльності А.П. Шергін вказує: змагальну процедуру вирішення справи; видання юрисдикційного акту у встановленій законом формі і наявність правового спору (правопорушення). Науковець наголошує, що юрисдикція як державно-владна діяльність полягає в застосуванні закону саме до юридичних конфліктів [3, с. 12].

Таким чином, аналіз досліджених наукових поглядів та підходів до розуміння юрисдикційної діяльності адміністративних судів, засвідчив відсутність єдиного підходу до визначення поняття «юрисдикція» в сфері функціонування адміністративних судів.

На наш погляд, юрисдикційна діяльність адміністративних судів в умовах формування правового суспільства – це визначені на рівні закону чи іншого нормативно-правового акту межі компетенції адміністративного суду, щодо розгляду та вирішення по суті публічно-правового спору, стосовно правомірності дій чи бездіяльності посадової особи чи органу публічної адміністрації або прийнятого ними рішення, з метою відправлення адміністративного судочинства на засадах справедливості, захисту гарантованих особі прав та інтересів від посягань з боку органів державної влади та місцевого самоврядування.

До характеризуючих юрисдикційну діяльність адміністративного суду ознак можна віднести: має юридичний зміст; наявність публічно-правового спору; детальна регламентація нормами процесуального права; є владною діяльністю органу судової гілки влади; має стадійний характер; направлена на захист інтересів особи шляхом справедливого судочинства; результатом виступає прийняття юридично значимого рішення.

Література:

1. Смокович М. Адміністративне судочинство як елемент конституційного ладу. Юридична Україна. 2011. № 9. С. 23–28.
2. Бабяк Н.В. Місце і роль адміністративних судів щодо захисту прав людини та юридичних осіб як важлива умова розвитку демократичних та правових засад української держави. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2016. № 23. С. 42-45. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc23/13.pdf>
3. Шергін А.П. Административная юрисдикция. М., 1979. 215 с.
4. Смокович М.І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій : монографія. К.: Юрінком Інтер, 2012. 304 с.

5. Вербіцька М.В., Семенюк В.О. Межі адміністративної юрисдикції: спірні питання. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 3. С. 200-203. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/50.pdf
6. Кодекс адміністративного судочинства України, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 35-36, № 37, ст. 446.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
7. Мартиновський В. В. Проблема класифікації адміністративно-юрисдикційних проваджень. Державне будівництво та місцеве самоврядування. Випуск 24. 2012. С. 85-91.
8. Авер'янов В.Б. Питання адміністративної реформи у змісті. Загальної концепції державно-правової реформи. Державно-правова реформа в Україні : тези матеріалів наук.-практ. конф. К., 1997. С. 193-195.
9. Петришина М.Д. Сутність юрисдикції адміністративного суду. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2017. № 29. Том 1.
10. Апаров А.М. Поняття і особливості адміністративної юрисдикції. Європейські перспективи. 2013. № 10. С. 76–80.

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ: ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ

Павлюк І. Ю.

суддя Північно-західного апеляційного господарського суду

м. Рівне, Україна

Правові основи організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності господарських судів, що відповідають стандартам сучасної правової держави і сприяють ефективному функціонуванню судової системи в цілому, є найважливішою гарантією статусу суддів і якісного здійснення правосуддя, зокрема в господарських судах. За умови всебічного дотримання принципів організаційного забезпечення функціонування господарських судів ефективно та комплексно реалізовується процедура господарського судочинства.

Теоретичне обґрунтування організаційного забезпечення судів є актуальним на сьогодні, враховуючи черговий виток судової реформи в Україні та потребує нових наукових пошуків. Окрім того, варто зазначити, що організаційне забезпечення діяльності судів в Україні, зокрема господарських, сучасними науковцями корелюється з такими юридичними термінами як «організаційне забезпечення»,

«судове управління», «організаційне управління», «організаційне керівництво». Суперечливі підходи щодо термінологічного апарату у контексті тематики дослідження обґрунтовує доцільність виключення хибних ототожнень та узагальнень. Тож, необхідність удосконалення теоретичного базису щодо організаційного забезпечення діяльності господарських судів в Україні та малодослідженість цієї проблематики обґрунтовує актуальність представленою дослідження.

Теоретичною базою дослідження стали праці науковців щодо діяльності господарських судів України, таких як: В. Авер'янов, О. Бандурка, Ю. Битяк, А. Венедиктов, В. Колпаков, В. Копейчиков, Р. Куйбіда, Д. Лук'янець, С. Петков, М. Савченко, Є. Харитонов, Ю. Якимов. Власне проблематиці організаційного забезпечення діяльності господарських судів присвячені дослідження М. Баженова, О. Безпалової, С. Бутирського, М. Козюбри, В. Кравчука, О. Світличного, В. Сіренко, С. Степанова та інших. Поряд із цим, проблематика наукового дослідження потребує встановлення більш конкретного системного бачення щодо правових засад організаційного забезпечення діяльності господарських судів в умовах сьогодення.

Як вже було зазначено, дефініції досліджуваного інституту вважаються спірними, серед інших особливий науковий інтерес викликають такі: «організаційне забезпечення», «організаційне керівництво», «судове управління».

Починаючи сутнісний аналіз поняття «організаційне забезпечення», необхідно розтлумачити значення його основних елементів. Відтак, зазначимо, що в Академічному тлумачному словнику української мови, організація розуміються дії спрямовані на здійснення певних заходів відповідного призначення, їх розробка, підготовка і проведення; чітке налагодження, належне впорядкування [4]. У свою чергу, «забезпечення» співвідноситься з такими словниковими значеннями як надання достатніх матеріальних засобів; створення надійних умов для здійснення чого-небудь; наданням гарантій [5]. Відповідно загальну дефініцію «організаційне забезпечення» можемо розуміти як здійснення заходів підготовки та створення необхідних умов, а також надання відповідних засобів та гарантій суб'єкту з визначеною метою.

Взявши за основу встановлене визначення, у ході дослідження опрацьовано також підходи вітчизняних науковців. Варіанти тлумачення вказаних дефініцій є відмінними між собою. Відтак, М.М. Єрмошенко розуміє організаційне забезпечення як створення всіх необхідних умов для нормального функціонування, забезпечення kadpovими, фінансовими, матеріально-технічними та іншими ресурсами, спрямованих на створення умов для здійснення діяльності [2, с. 62]. Відмітимо, що у такому підході до розуміння дефініції використано процесуальний підхід і наголошено на окремих напрямках забезпечення діяльності.

Повертаючись до тематики дослідження, також розглянуто наукове бачення Д. Приймаченко, відповідно до якого організаційне забезпечення судів охоплює адміністративні, фінансові, інформаційні, організаційні та матеріально-технічні заходи. Можемо зазначити, що науковець вказує загалом на заходи не процесуального характеру впливу та мають на меті створення й підтримку відповідних умов, необхідних для діяльності органів державної влади [3]. У нашому ж випадку, доцільно відмітити, що вказана процедура, а саме організаційне забезпечення судів, спрямовується на встановлення відповідних умов для ефективного функціонування господарськими судами.

У свою чергу, В. Андреева узагальнює поняття «організаційне забезпечення» як положення, інструкції, накази, кваліфікаційні вимоги та інші документи, що регламентують організаційну структуру роботи системи і їх взаємодію з комплексом засобів системи [1, с. 78]. Тож, корелюючи дане визначення у площину нашого дослідження, необхідно говорити про організаційне забезпечення господарських судів також як про комплекс нормативно-правових актів, що встановлюють правові засади функціонування системи господарських судів, їх організаційної структури та внутрішньої взаємодії встановлених засобів системи.

Що стосується терміну «організаційне керівництво», то зауважимо його етимологічне походження від англійського словосполучення «organizational governance», яке відображає цілісний підхід, що охоплює процеси, стандарти, правила та практики, яких дотримується організація. Організаційне керівництво координує діями та адмініструванням, етикою, управлінням ризиками, дотриманням вимог тощо [7]. Таким чином, підкреслимо більш широке значення цього поняття у співвідношенні з категорією організаційного забезпечення. Окрім того, термін «організаційне керівництво» більш доцільно використовувати у площині бізнес-менеджменту, аніж стосовно органів державної влади. Зокрема, пояснюється це чіткою регламентацією організаційного забезпечення національним законодавством, у той час як «організаційне керівництво» часто корелюється з актами міжнародного характеру [7].

Більш вузькою та інтерпольованою у національному законодавстві є категорія «організаційного керівництва судами», що власне А. Стрижак розуміє як діяльність керівника (голови) певного судового органу, яка передбачає підготовку умов, спрямування роботи суддів як носіїв судової влади щодо своєчасного, повного і всебічного розгляду кожної справи, що знаходиться на розгляді у відповідному судовому органі і не передбачає надання їм вказівок за суттю порушених спірних питань і порядку застосування норм матеріального і процесуального права [6, с. 28]. Однак, на нашу думку, така категорія є вузькою від «організаційного забезпечення суду» та охоплює лише окремий

напрямок діяльності та завдань конкретних суб'єктів, а саме голів суду щодо управління конкретним судовим органом.

Поряд з тим, більш широке значення має дефініція «судове управління», яка використовується сьогодні вітчизняними правознавцями з метою охоплення процесів державного управління в галузі правосуддя. Тобто, судове управління має комплексний характер і стосується діяльності щодо організаційного керівництва судами, а також організаційного забезпечення судів та реалізацією окремими суб'єктами державної влади установчої функції у сфері правосуддя [6, с. 29].

Тож, вивчені підходи до розуміння організаційного забезпечення судів, а також його відмежування від категорій, що хибно ототожують, дають можливість на основі вищезазначеного сформулювати авторське визначення поняття організаційного забезпечення господарських судів. Таким чином, організаційне забезпечення господарських судів визначимо як різновид судового управління, який реалізується уповноваженими суб'єктами (судьями, іншими органами державної влади та їх посадовими особами у порядку та встановлених законодавством межах), та полягає у забезпеченні різного роду ресурсами (адміністративного, фінансового, інформаційного, кадрового, матеріально-технічного характеру), які спрямовуються на створення повноцінних умов для діяльності органів судової влади та є необхідними для ефективного здійснення правосуддя.

Література:

1. Андреева В.И. Организационное обеспечение работы с кадровой документацией. *Справочник кадровика*. 2009. № 03. С. 77–85.
2. Єрмошенко М.М. Розвиток промисловості на інвестиційно-інноваційних засадах. Організаційно-економічні аспекти інноваційного оновлення національної економіки : колективна наукова монографія. Розділ. 2.1. К. : НАУ, 2008. С. 60–77.
3. Приймаченко Д. В., Ігонін Р. В. Співвідношення понять «організаційне забезпечення судів», «організаційне управління в судах» та «судове управління». *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1 (2). С. 57-66.
4. Словник української мови: в 11 томах. Том 3, 1972. С. 18. URL: <http://sum.in.ua/s/zabezpechuvaty>
5. Словник української мови: в 11 томах. Том 5, 1974. С. 740. URL: <http://sum.in.ua/s/orghanizovuvaty>
6. Стрижак А. Судове управління в Україні. Теоретичні основи і правове регулювання. Ужгород : Патент, 2004. 120 с.

7. Blackman T. A Practical Approach to Organizational Governance. *Business Process Management*. 2020. № 3. URL: <https://thoughtlogic.com/2020/03/24/organizational-governance>

ЩОДО ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІСІЇ З РЕГУЛЮВАННЯ АЗАРТНИХ ІГОР ТА ЛОТЕРЕЙ

Профатіло К. В.

аспірант

Харківського національного університету внутрішніх справ

м. Харків, Україна

Необхідною складовою належної організації та діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей вистає розгорнуте й узгоджене адміністративно-правове регулювання її статусу, яке наразі перебуває на етапі свого формування. При цьому, в основу правового регулювання діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей має покладатись все ще відсутнє цілісне розуміння його природи й сутності, цілей, предмету та методів, що сприятиме ефективності реалізації такого адміністративного законодавства. З огляду на це нами й вбачається актуальним питання характеристики ознак, предмету, методів і сутності адміністративно-правового регулювання діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей.

Передусім, відмітимо, що адміністративно-правове регулювання діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей є різновидом правового регулювання, що вирізняється власним предметом і методами. Разом із тим, у літературі питання сутності адміністративно-правового регулювання все ще залишається остаточно невизначеним. Так, у теорії права під правовим регулюванням розуміється здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового гарантування [1, с. 207, 208]. Водночас С.С. Алексєєв у своїй дефініції правового регулювання додатково вказує на системність та види означених правових засобів результативного, нормативно-організаційного впливу, а також на його спрямованість не тільки на упорядкування, але й на охорону та розвиток суспільних відносин [2, с. 289].

При цьому, слід уточнити тезу М.С. Кельмана і О.Г. Мурашина [3, с. 370], що правове регулювання здійснюється державою за допомогою правових засобів. Адже сучасні концепції праворозуміння з урахуванням принципу верховенства права та природних прав людини не допускають монополізації державою правотворчості й визнають його здійснення суспільством. Тому, хоча адміністративно-правовий статус Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом дійсно визначається саме державою у відповідних законодавчих і підзаконних актах, в її діяльності також мають дотримуватись, наприклад, основоположні принципи права, природні права людини, норми міжнародного права тощо.

Узагальнюючи вищевикладене й зважаючи на різноплановість правового впливу на не менш різнопланові суспільні відносини, вважаємо, що має йтися про загальну спрямованість правового регулювання на юридичне закріплення, упорядкування, охорону та розвиток відповідних відносин. Зокрема зміст адміністративно-правового регулювання діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей полягає у юридичному закріпленні, упорядкуванні, охороні та розвитку організаційно-управлінських відносин, що здійснюється з метою забезпечення інтересів держави, суспільства та громадян щодо належного функціонування Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей.

Крім цього, механізм адміністративно-правового регулювання не вичерпується лише правовими нормами як основним засобом правового впливу, а складається з цілісної системи юридичних засобів, за допомогою яких здійснюється вплив на відносини у сфері діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей. Зокрема крім норм права механізм адміністративно-правового регулювання діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей також складають індивідуальні приписи та правовідносини. Тому, до речі, адміністративно-правове регулювання, охоплюючи й індивідуально-правові акти, полягає не суто у «нормативному», а загалом у правовому, владно-організаційному впливі на відповідні відносини. А згідно теорії адміністративного права в контексті даного механізму адміністративно-правового регулювання додатково можна відзначити ще й такі його складові як юридичні факти, правова свідомість, акти правозастосування тощо.

В контексті цілісного розуміння сутності адміністративно-правового забезпечення функціонування Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей також слід наголосити на єдності процесів правового регулювання та правореалізації. Зокрема, як наголошує І.О. Іерусалімова, адміністративно-правове забезпечення змістовно включає не тільки нормативне регулювання, а і реалізацію юридичних норм та правових

гарантій [4, с. 84]. Саме тому ефективність адміністративно-правового регулювання діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей прямо пов'язана як з його комплексністю та збалансованістю, так і з реальним дотриманням та виконанням такого адміністративного законодавства, забезпечуючи відповідність формального і фактичного статусу Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей.

Закріплення, упорядкування, охорона та розвиток відносин у сфері діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей мають відношення до цілей адміністративно-правового регулювання, проте ще не є його метою. Як відзначають В.В. Галуцько і О.М. Єщук, спрямуванням адміністративно-правового регулювання є забезпечення прав і законних інтересів осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [5]. Отже, адміністративно-правове регулювання діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей має відповідати інтересам не лише ефективної держави, а і суспільства та окремих його членів. Мета ж адміністративно-правового регулювання статусу Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей також пов'язана з метою її функціонування, що полягає у реалізації державної політики у сфері організації та проведення азартних ігор та лотерей. Тому конкретніше можна розглядати мету адміністративно-правового регулювання діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей як забезпечення її належної організації та ефективного функціонування щодо реалізації державної політики у сфері організації та проведення азартних ігор та лотерей.

Предмет адміністративно-правового регулювання усталено визначається як сукупність однорідних відносин у сфері публічного управління або владно-розпорядчої діяльності органів виконавчої влади. Сьогодні предмет адміністративно-правового регулювання може розглядатися вже дещо ширше, охоплюючи управлінську, правозабезпечувальну, організаційно-розпорядчу діяльність будь-яких державних органів, а не тільки органів виконавчої влади. При цьому, у діяльності таких органів складаються й інші відносини, тоді як рисою саме адміністративно-правових відносин є нерівність сторін і здійснення як мінімум одним суб'єктом державних управлінських повноважень. Вказане дозволяє визначити предмет адміністративно-правового регулювання діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей як організаційно-управлінські відносини, які складаються з приводу її організації та функціонування. Виходячи з Положення про Комісію з регулювання азартних ігор та лотерей від 23.09.2020 р., до адміністративно-правових відносин у даній сфері можна віднести відносини з приводу державного регулювання діяльності у сфері азартних ігор та лотерей, форм і методів роботи Комісії з регулювання

азартних ігор та лотерей, статусу її Голови та членів, організації апарату тощо.

Методи адміністративно-правового регулювання діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей загалом можуть бути визначені як певні прийоми та способи юридичного впливу на дані суспільні відносини. Основним методом такого адміністративно-правового регулювання є імперативний метод, що характеризується застосуванням владних приписів, юридичною нерівністю та підпорядкуванням суб'єктів адміністративно-правових відносин. Так, такі ключові складові статусу Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей як її підпорядкованість, компетенція та організація, статус керівництва, порядок здійснення повноважень імперативно визначаються чинним адміністративним законодавством, що сприяє упорядкованості, злагодженості та законності організації та діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей.

Водночас, як слушно відзначається у літературі [6, с.78], сучасне державне управління потребує не тільки застосування імперативного методу, а його збалансованого поєднання з диспозитивним методом адміністративно-правового регулювання. При цьому, враховуючи регулятивну спрямованість компетенції Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей, в організації її діяльності диспозитивний метод застосовується більш обмежено, передбачаючи юридичну рівність сторін правовідносин і певну самостійність у виборі ними своєї поведінки. Зокрема йдеться про питання функціонування Консультативно-експертної ради Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей, особливості її взаємодії, організації внутрішньоструктурного керівництва тощо.

Таким чином, адміністративно-правове регулювання діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей можна визначити як здійснення з метою забезпечення її належної організації та ефективного функціонування за допомогою системи юридичних засобів закріплення, упорядкування, охорони та розвитку організаційно-управлінських відносин у сфері діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей. Таке регулювання характеризується державно-владним характером і своєю цілеспрямованістю, превалюванням імперативного методу, поєднання нормативного та індивідуально-правового регулювання, єдністю правотворчості та правореалізації.

Література:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

2. Алексеев С. С. Общая теория права: Акад. курс в 2 т. Т. 1. Москва: Юрид. лит., 1981. 360 с.
3. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: підручник. Київ: Кондор, 2006. 477 с.
4. Ієрусалімова І. О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2006. 205 с.
5. Адміністративне право України: навчальний посібник: у 2 т. / Галуцько В. В., Олефір В. І., Пихтін М. П. та ін.; за заг. ред. В. В. Галуцька. Т. 1: Загальне адміністративне право. Херсон: Херсонська міська друкарня, 2011. 320 с.
6. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.

ЩОДО ОЗНАК КАТЕГОРІЇ «ОСОБА З ІНВАЛІДНІСТЮ»

Риженко І. М.

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Аналіз нормативно-правової бази та наукових розробок показав, що під категорією «особа з інвалідністю» варто розуміти особу зі стійкими вродженими або набутими психічними, фізичними, інтелектуальними або сенсорними розладами організму, безпосередньо пов'язаними із захворюваннями, вадами, травмами й їх наслідками, що детермінують обмеження нормального функціонування людини як під час задоволення особистих потреб, так і реалізації своєї життєдіяльності в суспільстві, у зв'язку з чим держава в особі органів публічної влади має створювати належні умови для існування та реалізації зазначеними особами своїх прав нарівні зі здоровими особами, а також забезпечувати відповідний захист прав і свобод даної категорії осіб на території України.

Ведучи мову про понятійно-категоріальний апарат будь-якої сфери, у тому числі й сфери реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю, не можна залишити поза увагою ознаки певної категорії або явища, за допомогою яких можна більш ґрунтовно та конкретизовано дослідити означену категорію або ж явище. Зокрема, у даному контексті йдеться про ознаки, які ідентифікують особу

як таку, що наділена спеціальним статусом, детермінованим інвалідністю.

До ознак категорії «особа з інвалідністю» належать:

1) наявність розладів в організмі, що за своєю сутністю означає порушення нормального функціонування організму загалом або його окремих органів, відсутність злагожденості та залежності під час їх діяльності, що негативно впливає на життя людини;

2) ці розлади є стійкими, тобто тривалими протягом значного проміжку часу. Для детальної характеристики означеної ознаки доцільно апелювати такими категоріями як «стабільність», «сталість», «постійність», «перманентність», що більш повно розкривають природу інвалідності. Тобто, якщо для організму людини притаманні тимчасові розлади, то їх, в загальному варіанті, не можна вважати підставою, а, відтак, й ознакою інвалідності. Однак, на практиці існують випадки, коли особа може отримати статус особи з інвалідністю внаслідок тимчасових розладів, що унеможливує звичайне функціонування даної людини в суспільстві;

3) є вродженими або набутими протягом життя. Стійкі розлади організму особи можуть бути в неї від самого народження або ж вона їх могла отримати протягом свого життя, наприклад, під час аварії, внаслідок певного нещасного випадку, власної необачності та недбалості й інших чинників, які стали підставою для формування у особи захворювань, вад, дефектів, аномалій та травм, які в подальшому призвели до інвалідності;

4) є психічними, фізичними, інтелектуальними або сенсорними. Інструкцією про встановлення груп інвалідності, затвердженої Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 05.09.2011 № 561 регламентовано основні види порушення функцій організму людини, що є підставою для отримання нею статусу особи з інвалідністю. Зокрема, згідно даного нормативно-правового акту, до основних видів порушення функцій організму людини, які визначаються медико-соціальною експертизою, що підтверджує у особи ознаки інвалідності, належать:

– порушення психічних функцій, а саме – сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, мови, емоцій, волі;

– порушення сенсорних функцій (тобто таких, що пов'язані з органами чуття, зокрема зору, слуху, нюху, дотику, больової, температурної та інших видів чутливості);

– порушення статодинамічних функцій (голови, тулуба, кінцівок, рухливих функцій, статики, координації руху);

– порушення функції кровообігу, дихання, травлення, виділення, обміну речовин та енергії, внутрішньої секреції, імунітету тощо;

– мовні порушення (не обумовлені психічними розладами), порушення голосоутворення, форми мови – порушення усної (рино-

лалія, дизартрія, заїкання, алалія, афазія) та письмової (дисграфія, дислексія), вербальної та невербальної мови;

– порушення, які викликають спотворення (деформація обличчя, голови, тулуба, кінцівок, які призводять до зовнішнього спотворення, аномальні дефекти травного, сечовидільного, дихального трактів, порушення розмірів тулуба) [1];

5) випливають із певних захворювань, вад або травм та їх наслідків. Детально не зупиняючись на семантиці означених категорії варто вказати, що захворювання, вади та травми пов'язані з порушенням нормальної життєдіяльності організму особи, визначають його недосконалість з медичної точки зору, що викликані певними пошкодженнями. При цьому, перелік захворювань, дефектів, необоротних морфологічних станів, порушень функцій органів і систем організму, при яких група інвалідності встановлюється без строку переогляду на сьогоднішній день закріплений в вищевказаній Інструкції від 05.09.2011 № 561;

6) обумовлюють обмеження нормального існування та функціонування людини. Тобто, особа, у зв'язку з наявністю у неї стійких розладів організму незалежно від їх виду та характеру, не здатна в повній мірі самостійно реалізувати свою повсякденну діяльність без сторонньої допомоги;

7) ці обмеження пов'язані із задоволенням особистих потреб, а також реалізацією своєї життєдіяльності в суспільстві. Зокрема, на сьогоднішній день законодавчо визначено сім критеріїв життєдіяльності особи в соціумі, а саме – здатність пересування, самообслуговування, орієнтації, контролю своєї поведінки, спілкування, навчання, виконання трудової діяльності [2];

8) зумовлюють необхідність державою вчинення дій, пов'язаних із: по-перше, створенням умов для належного існування та реалізації зазначеними особами своїх прав нарівні зі здоровими особами; по-друге, забезпеченням захисту прав і свобод даної категорії осіб на території України.

Вищенаведені ознаки є неподільними, взаємозалежними та впливають одна з одною, а також в тому або іншому аспекті регламентовані чинним національним і міжнародним законодавством.

Література:

1. Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності: Наказ МОЗ України; Інструкція від 05.09.2011 № 561. Офіційний вісник України. 2011. № 91. Ст. 251.
2. Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності: Наказ МОЗ України; Інструкція від 05.09.2011 № 561. Офіційний вісник України. 2011. № 91. Ст. 251.

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ І РОЛІ ПЕРЕПІДГОТОВКИ ЯК ФОРМИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ДІЗНАВАЧІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Романов М. Ю.

старший лейтенант поліції,

старший слідчий в особливо важливих справах

Головного слідчого управління Національної поліції України,

аспірант заочної форми навчання

Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

Досить актуальним питанням сьогодення є забезпечення прав і свобод людини і громадянина всіма доступними способами та засобами. В свою чергу функціонування органів правопорядку, одним з найбільших серед яких є Національна поліція України є інституційною гарантією прав і свобод кожної людини та громадянина.

Питання про професійність працівників Національної поліції України поставало неодноразово та залишається гострим і до тепер, навіть після глобальної реформи Міністерства внутрішніх справ України. Водночас, останніми роками, ще одне серйозне перетворення стало запорукою ефективізації функціонування поліції та прискорило її роботу.

Створення (або ж відновлення роботи) підрозділів дізнання (в складі органів досудового розслідування) Національної поліції України дозволило пришвидшити досудове розслідування окремої категорії кримінальних правопорушень, що являють собою кримінальні проступки. Проте, слід підкреслити, що новостворена служба черпає кадровий ресурс безпосередньо зі штату слідчих поліції, або згідно з положеннями пункту 4¹ частини першої статті 3 (Визначення основних термінів Кодексу) Кримінального процесуального кодексу України, уповноважує осіб інших підрозділів Національної поліції України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

В світлі таких процесів, питання про початок процедури перепідготовки окремих працівників, що передбачена в межах післядипломної освіти поліцейських відповідно до положень Закону України «Про Національну поліцію», на нашу думку, окремим питанням у дослідженні організаційно-правових засад функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України має постати аналіз ролі перепідготовки як форми післядипломної освіти дізнавачів Національної поліції України.

У свою чергу, перепідготовкою, у відомчих нормативно-правових актах визначається професійне навчання, спрямоване на оволодіння працівниками поліції іншою професією [1].

Поряд із цим, поняття перепідготовки інтерпретується у працях вчених і нормативно-правових актах по-різному, наприклад, тлумачний словник Української мови визначає, що перепідготовка є процесом, що характеризується діями, щодо підготовки заново, по-іншому [2], а в положеннях частини 6 статті 18 (Освіта дорослих) Закону України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII «Про освіту» [3], що є аналогічним до визначення відповідного поняття у Законі України від 10 лютого 1998 року № 103/98-ВР «Про професійно-технічну освіту» [4] та Положенні про професійне навчання працівників на виробництві (затверджене спільним наказом Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства освіти і науки України від 26 березня 2001 року № 127/151 (zareestrovаний в Міністерстві юстиції України 6 квітня 2001 року за № 315/5506) [5], визначається як «професійне (професійно-технічне) навчання, спрямоване на оволодіння іншою професією робітниками, які здобули первинну професійну підготовку».

Таким чином, враховуючи, що сутність та зміст професії поліцейського може бути значно ширшим за суто «патрульну» чи «слідчу (дознавацьку)» функції, належить зауважити, що положення пункту 4⁻¹ частини першої статті третьої (Визначення основних термінів Кодексу) Кримінального процесуального кодексу України встановлюють, що дізнавачем є службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, уповноважені особи іншого підрозділу Національної поліції України, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

Поряд із цим, на думку вітчизняних учених перепідготовка означає, що працівників, які мають певні професійні знання з уже набутої професії, проходять навчання, спрямоване на оволодіння іншою професією, не тільки для вдосконалення технологічного процесу, впровадженням нових технологій та обладнання, але й з матеріальних причин, загрози звільнення [6].

Водночас на офіційному інтернет-ресурсі Державного університету телекомунікацій зазначається, що перепідготовка кадрів – це отримання іншої спеціальності та професії на основі здобутого раніше освітнього ступеня та практичного досвіду, а також одночасне навчання за двома спеціальностями відповідного освітнього ступеня в одному або різних навчальних закладах [7].

Тобто, питання про ефективну організацію перепідготовки працівників поліції перед наділенням їх повноваженнями щодо здійснення досудового розслідування кримінальних проступків постає найбільш

гостро, оскільки такі працівники, враховуючи різноманіття та специфіку своєї професійної поліцейської діяльності (наприклад функцій дільничних офіцерів поліції чи патрульних поліцейських) не могли в повній мірі ознайомлюватись та розуміти сутність і зміст процесу досудового розслідування.

Водночас, стрімка поява окремих елементів електронного кримінального провадження у вітчизняному законодавстві, наприклад, внесених Законом України від 01 червня 2021 року № 1498-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування» [8], обумовлює необхідність запровадження новітніх інформаційних технологій у навчальний процес, що дозволять закласти навички користування основними цифровими кейсами в рамках електронного кримінального провадження.

Таким чином, ми вважаємо, що питання про перепідготовку осіб, які претендують на посади дізнавачів у Національній поліції України безперечно є одним із найбільш гострих, а врегулювати його може лише чітко спланований комплекс дій із запровадження ефективних програм перепідготовки працівників, що володіючи базовими знаннями в правоохоронній сфері, виявивши бажання матимуть змогу здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

У свою чергу, нами зазначається, що перепідготовка поліцейських кадрів для подальшого зайняття ними посад дізнавачів не є ефективним кадровим кроком в довготривалій перспективі, оскільки в таких умовах – підрозділи дізнання наповнюватимуться кваліфікованими кадрами за рахунок чисельності інших підрозділів поліції, а в них, в свою чергу, зростатиме кадровий голод.

Проте, безперечно важливою є роль інституту перепідготовки, як форми післядипломної освіти поліцейських у контексті наповнення кадрами підрозділи дізнання Національної поліції України.

Література:

1. Про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції: Положення (затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України від 24 грудня 2015 року № 1625 та зареєстровано в Міністерстві юстиції України 16 січня 2016 року за № 76/28206. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0076-16#Text>
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за редакцією акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992 с.

3. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Про професійно-технічну освіту: Закон України від 10 лютого 1998 року № 103/98-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 32, ст. 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр#Text>
5. Про затвердження Положення про професійне навчання працівників на виробництві: спільний наказ Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства освіти і науки України від 26 березня 2001 року № 127/151. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0315-01#Text>
6. Іванова Ю. С. Поняття професійного навчання працівників: теоретико-правовий аналіз / Ю. С. Іванова // Право та інновації № 4 (8) 2014. – 2015. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2015/03/Ivanova8.pdf>.
7. Перепідготовка кадрів // Державний університет телекомунікацій (офіційний інтернет-ресурс). URL: <http://www.dut.edu.ua/ua/361-perepidgotovka-kadriv-navchalniy-proces/>
8. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування: Закон України від 01 червня 2021 року № 1498-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2021, № 31, ст. 253. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1498-20#Text>

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ТА ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Смерницький Д. В.

доктор юридичних наук, старший дослідник,

заступник директора

Державного науково-дослідного

інституту Міністерства внутрішніх справ України

м. Київ, Україна

Першою ланкою у ланцюжку трансформаційних перетворень у розвинутих країнах є наукова діяльність. Адже на думку О.І. Гуторова: «Наука – це особлива форма пізнання, яке здійснюють особливі

групи людей за допомогою спеціальних засобів, вважають що наука є суспільною за своїм походженням розвитком і використанням» [1].

Завдяки розвитку наукової та науково-технічної діяльності Україна може стати повноправним та заможним членом Європейського співтовариства. В даний час потрібно скеровувати зусилля на гармонізацію та зміцнення законодавчого підґрунтя і послідовне переавантаження діяльності органів державної влади з метою впровадження наукових ідей в промисловий розвиток для прискорення економічного розвитку та наближення всіх сфер діяльності до світових стандартів.

На основі аналізу ступеня участі урядових органів різних країн в управлінні і фінансуванні наукової та науково-технічної діяльності Р.В. Неколяк виділяє два типи систем регулювання науки, а саме:

- централізовану систему, яка характеризується жорсткими вертикальними зв'язками, наявністю спеціалізованого відомства, відповідального за формування та реалізацію державної наукової політики, високою часткою базового фінансування;
- децентралізовану систему, яка характеризується слабкими вертикальними зв'язками, низькою часткою базового фінансування та відсутністю спеціалізованого відомства [2, с. 156].

Значимо, що наведений розподіл має умовний характер адже ряд вчених виділяє ще змішану систему. Тобто грані між централізованою та децентралізованою системами доволі умовні, як про це свідчить закордонний досвід.

У Німеччині склалася федеральна система організації наукових досліджень з розподілом обов'язків між федеральним і місцевим урядом, а також з розподілом системи на сектор вищої освіти і сектор наукових досліджень.

В своїй роботі Н. Христинченко відзначає, що наукова діяльність в університетах фінансується з федерального бюджету, з бюджету земель і з коштів приватних установ. Особливістю системи фінансового забезпечення наукової діяльності в Німеччині є те, що розвиток науки підтримується не тільки на законодавчому, а й на місцевому рівні [3, с. 47].

З аналізу організації діяльності у науковій та науково-технічній сферах Федеративної Республіки Німеччини можна зазначити, що в цій країні діє змішана система управління, яка поєднує як централізовану систему управління на державному рівні, так і децентралізовану систему з залученням до такої діяльності місцевих урядів та приватних установ.

Заслуговує на увагу досвід управління науковою та науково-технічною діяльністю Польщі як країни, яка вступила до ЄС та стрімко розвивається. До вступу до ЄС у Польщі наукові дослідження проводилися науковими інститутами, підпорядкованими відповідним акаде-

міям наук за державні кошти. Польща не була готова до грантової системи фінансування науки [2, с. 158].

Після вступу Польщі до ЄС була розроблена та запроваджена нова нормативно-правова база у сфері наукової та науково-технічної діяльності, а саме: закони «Правила введення законодавчих актів реформування наукової системи»; «Про Національний Науковий Центр»; «Про засади фінансування науки»; «Про науково-дослідні організації»; «Про Національний центр досліджень і розвитку»; «Про Академію Наук Польщі» [4].

Заходи щодо реформування сфери управління наукової і науково-технічної діяльності спрямовані на подальшу децентралізацію зазначеної сфери та запровадження грантової системи фінансування наукових досліджень [2, с. 159-160].

О.В. Ядранська констатує, що у Франції реалізується система державного управління наукою. До особливостей французької системи організації наукових досліджень автор відносить те, що основною структурною одиницею є не інститут, а лабораторія [5, с. 63]. Всі основні наукові дослідження зосереджені у двох науково-дослідних організаціях – це Центр національних досліджень Франції, який є сукупністю національних дослідницьких лабораторій, вбудованих у різні університети, і Центр атомних досліджень, який складається з низки великих дослідницьких національних лабораторій [3, с. 48].

Як зазначає Н. Іванова у Франції центральна ланка державного управління представлена двома міністерствами: міністерство, що відповідає за наукові дослідження (у структурі Міністерства національної освіти, вищої освіти й науки); міністерство, яке відповідає за промисловий розвиток (у структурі Міністерства економіки, фінансів і промисловості) [6, с. 60].

Французька модель є цікавою для України своєю істотною схожістю організації наукової діяльності, зокрема значним впливом держави та державного сектору на наукові дослідження та науково-технічні розробки [7, с. 81].

У Швеції діє централізована система управління науковою і науково-технічною діяльністю. Шведські науково-технічні розробки, які проводяться в рамках науково-дослідних й конструкторських робіт, переважно на 75% фінансуються промисловістю, а наукова діяльність університетів фінансується державною [7, с. 81].

Т.А. Луценко констатує, що для більшості країн ЄС характерна певною мірою схожа система організації, управління й фінансування фундаментальних досліджень (континентальна модель). Її характерними ознаками є висока частка державного (бюджетного) фінансування досліджень і розробок, а також наявність великих наукових інститутів, що історично склалися [8, с. 313].

Звернемо увагу, що США притаманний децентралізований тип регулювання наукової і науково-технічної діяльності. Організація наукових досліджень у США, які проводяться здебільшого у науково-дослідних центрах і лабораторіях закладів вищої освіти, здійснюється переважно на конкурсній основі неурядовими організаціями [6, с. 67].

У США на наукову діяльність основний вплив здійснює федеральне законодавство, а саме федеральні «закони-програми» в галузі науково-технічного прогресу. Законами-програмами, як правило, передбачається загальнодержавна й міжвідомча координація науково-технічної, промислової і військово-технічної політики [7, с. 83].

Щодо Канади Р.В. Неколяк зазначає, що в країні не здійснюється централізоване регулювання науки, а відповідальність за регулювання наукових досліджень та науково-технічних розроблень, розвиток технології та запровадження інновацій розподілено між федеральним урядом, провінціями та федеральними територіями. Але відсутність єдиного органу, відповідального за формування та реалізацію наукової політики не означає відсутність єдиної державної наукової політики [2, с. 168-170].

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що низка країн, таких як Франція, Швеція підтримують централізовану систему управління науковою діяльністю, Сполучені Штати Америки та Канада мають децентралізовану систему, а Федеративна Республіка Німеччина та Польща – змішану систему управління [9, с. 118].

В Україні, враховуючи, зокрема, історичні передумови, діє централізована система управління науковою та науково-технічною діяльністю, яка, як ми бачимо на прикладах зарубіжних країн, може цілком бути успішною у разі відповідного адміністративного та нормативно-правового забезпечення.

Література:

1. Гуторов О.І. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Х.: ХНАУ, 2017. 272 с.
2. Неколяк Р.В. Державне регулювання наукової і науково-технічної діяльності: організаційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. К., 2018. 222 с.
3. Христинченко Н. Міжнародно-правовий аспект розвитку наукової діяльності в зарубіжних країнах. Актуальні проблеми правознавства. 2017. Вип. 2 (10). С. 46–50.
4. Legal Acts / Ministry of Science and Higher Education Republik of Poland. URL: <http://www.nauka.gov.pl/en/legal-acts/> (дата звернення : 01.06.2021).

5. Ядранська О.В. Зарубіжний досвід державного регулювання науки: основні форми та напрями. Зб. наукових праць ДонДУУ. Серія: Державне управління. 2007. Вип. 93. Т. 8. С. 63–69.
6. Иванова Н. Национальные инновационные системы. Вопр. экономики. 2006. № 7. С. 59–70.
7. Данилова І. Зарубіжний досвід державного регулювання наукової сфери: теоретико-методологічні рекомендації для України. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2014. № 12. С. 79–85.
8. Луценко Т.А. Міжнародний досвід державного регулювання науки та інноваційної діяльності. Теорія та практика державного управління. 2015. Вип. 2 (49). С. 311–316.
9. Смерницький Д.В. Адміністративно-правове регулювання науково-технічної діяльності в Україні : дис. ... док. юрид. наук. : 12.00.07. К., 2020. 636 с.

ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Томчук А. В.

*кандидат юридичних наук, суддя
Вінницького окружного адміністративного суду
м. Вінниця, Україна*

Валігура А. В.

*студентка 2 курсу юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Досить цікавим для аналізу у сфері запобігання домашньому насильству є досвід Німеччини, яка після проведення заходів у сфері запобігання домашньому насильству здійснює оцінку їх ефективності. Так, у вказаній країні, після проведення комплексу заходів у сфері запобігання домашньому насильству, компетентні органи державної влади, із залученням громадськості, проводять аналіз ефективності вказаних заходів, за такими критеріями:

– інформативність зазначеного заходу у сфері запобігання домашньому насильству (наскільки вказаний захід виявився інформативним та насиченим інформацією щодо домашнього насильства);

– зміни у кількості звернень щодо фактів у сфері домашнього насильства після проведення вказаного заходу (при цьому не завжди збільшення кількості звернень свідчить про неефективність вказаного заходу, а навпроти свідчить про те, що вказаний захід повипливав на зменшення латентності зазначених проявів);

– відношення та оцінка суспільства до того чи іншого заходу запобігання домашньому насильству (до порядку та форми його проведення, оцінка ефективності тощо) [2, с. 235].

Відповідно на підставі вказаної оцінки робиться подальший висновок про доцільність проведення такого заходу (групи заходів) в подальшому чи ні. За допомогою проведення вказаного опитування та оцінки кожного конкретного заходу (групи заходів) у сфері запобігання домашньому насильству робиться висновок про доцільність його запровадження та вчинення в подальшому, що в свою чергу також робить діяльність у сфері запобігання домашньому насильству більш ефективною [1, с. 5].

З огляду на вказаний досвід Німеччини, а також на необхідність проведення оцінки ефективності кожного заходу (групи заходів) у сфері запобігання домашньому насильству, вважаємо за необхідне запровадження подібної процедури і в Україні. Для цих цілей, пропонуємо доповнити ст. 19 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» частиною 4, яку викласти у наступній редакції «Спеціально уповноважений суб'єкт, у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, не рідше одного разу на пів року проводить оцінку ефективності проведених заходів у сфері запобігання домашньому насильству» [2, с. 236]. На реалізацію положень вказаної частини статті, є необхідним у відповідному підзаконному нормативно-правому акті, поряд із визначенням порядку та особливостей проведення заходів у сфері запобігання домашньому насильству, визначити орган, який буде проводити моніторинг ефективності таких заходів, а також критерії для проведення вказаного моніторингу.

Література:

1. Prof. Dr. Luise Greuel. Evaluation von Maßnahmen zur Verhinderung von Gewalteskalationen in Paarbeziehungen bis hin zu Tötungsdelikten und vergleichbaren Bedrohungsdelikten. Für die Projektgruppe. 2010. 274 с.
2. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики, щодо запобігання домашньому насильству. навч. посіб. / Боровик А.В., Томчук А.В., Дрозд О.Ю. та ін. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 288 с.

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ УКРАЇНОЮ ДОСВІДУ США У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Томчук А. В.

*кандидат юридичних наук, суддя
Вінницького окружного адміністративного суду
м. Вінниця, Україна*

Паньковець Ю. А.

*студентка 2 курсу юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Аналізуючи досвід США у сфері запобігання домашньому насильству є необхідним відмітити той факт, що система органів та інститутів на яких покладено обов'язок здійснювати запобігання домашньому насильству, підвищувати загальну обізнаність населення про шкідливість вказаного явища, а також вчиняти дії задля розповсюдження негативного стереотипу стосовно вказаного явища, є досить розгалуженою. Так, правова система США у питаннях запобігання домашньому насильству, як суспільно-небезпечному явищу ґрунтується на двох основних підходах:

1) сутність першого полягає, у створенні спеціально-уповноважених органів (утворення спеціалізованих структурних підрозділів в структурі органу, що має загальну компетенцію), які спеціалізуються на здійсненні запобігання домашньому насильству та вчиненні заходів, направлених на таке запобігання;

2) сутність другого полягає, у створенні на місцевих рівнях цілої низки соціальних інституцій, діяльність яких за своєю сутністю, схожа на діяльність громадських організацій та направлена на проведення заходів у сфері запобігання домашньому насильству безпосередньо серед різних верст суспільства, учбових установах різного рівня, а також різного роду допомога сім'ям, які знаходяться у групі потенційного ризику вчинення домашнього насильства [1, с. 64–65].

Вважаємо за необхідне одразу зауважити, що така побудова інститутів, діяльність яких спрямована на запобігання домашньому насильству є надзвичайно ефективною, адже спеціально створенні органи державної влади реалізують державну політику у сфері запобігання домашньому насильству, відповідно до затвердженого плану заходів, направлених на таке запобігання, а спеціально створенні на місцевому рівні соціальні інституції здійснюють постійне консультування громадян з приводу проявів домашнього насильства, проводять бесіди під час

яких роз'яснюють негативні наслідки вчинення домашнього насильства, що настануть не тільки для жертви, а й для кривдника внаслідок цього переслідування та покладення на нього юридичної відповідальності та надають інші консультації, а також психологічну допомогу. Вважаємо, що досвід запровадження таких соціальних інституцій, що діють за принципом громадських організацій, на місцевому рівні є досить цінним для України, адже це надасть можливість кожного дня реалізовувати заходи направлені на запобігання домашньому насильству та створювати у суспільства впевність у тому, що держава переймається питаннями захисту суспільства від проявів домашнього насильства, що в свою чергу також має певний профілактичний ефект. Натомість, з огляду на економічну кризу в країні та нестачу бюджетних коштів, пропонуємо, щоб утримання та фінансування вказаних соціальних інституцій на місцевому рівні проводилося за рахунок коштів місцевих бюджетів. Створення таких організацій, пропонуємо планувати виходячи від кількості осіб, які проживають в межах певної адміністративно-територіальної одиниці. У штаті таких організацій, повинні працювати особи, які мають юридичні знання, а також фахівці з надання психологічної допомоги та консультування. Також, зважаючи на недостатність фінансування, розглядається можливість проведення організаційно-технічного забезпечення діяльності вказаних організацій за рахунок коштів місцевого бюджету, а залучення спеціалістів до роботи в них на волонтерських засадах.

Повертаючись до аналізу досвіду США у сфері запобігання домашньому насильству, слід зазначити, що на даний час, у країні до проведення заходів у вказаному напрямку досить активно залучаються неурядові організації та окремі громадяни. Так, наприклад, у Нью-Йорку, під керівництвом психолога була здійснена програма спеціальної підготовки поліції для втручання у сімейні кризи. 18 співробітників поліції з більш ніж трирічним досвідом роботи прослухали 140-годинний курс і увійшли до «підрозділу втручання у сімейні кризи». Потім, впродовж двох років проводився експеримент, суть якого полягала у порівнянні результатів роботи поліцейських дільниць, у яких діяв цей підрозділ, та інших поліцейських дільниць, де ніхто з поліцейських не проходив спеціальної підготовки. У результаті було виявлено, що цим підрозділом сімейні кризи вирішувалися на вищому професійному рівні, скоротилася кількість тяжких злочинів, вчинених на ґрунті сімейних конфліктів тощо [2, с. 180–185].

Також, для запобігання насильству в США реалізована стратегія обов'язкового реагування. Медичні заклади зобов'язані повідомляти про будь-які факти насильства [3, с. 112]. У деяких штатах громадяни повинні інформувати правоохоронні органи про випадки поганого поводження з дітьми.

Вказаний досвід є надзвичайно позитивним й для України, адже на сьогоднішній день, в нашій країні не запроваджено систему підтримки

соціальних ініціатив у сфері запобігання домашньому насильству. Разом з тим, у випадку оголошення відповідної програми підтримки, а також проведення відбору таких соціальних ініціатив та проєктів, можна було б значно підвищити ефективність всього механізму запобігання домашньому насильству. Адже в даному випадку, ініціатива запровадження заходів у сфері запобігання домашньому насильству виходила б безпосередньо від суспільства, а не була запроваджена органами державної влади, що в свою чергу зумовило б потенційно більшу довіру, а тому й і ефективність, вказаних заходів.

Також, слід зазначити, що у США розроблена система повідомлень про випадки домашнього насильства. Така система діє на державному рівні, причому федеральний уряд обмежується наданням підтримки Національному центру з домашнього насильства, який надає технічну допомогу і незначні грошові суми штатам для відповідних служб. Тут же діють Національний комітет з попередження домашнього насильства Національна асоціація служб захисту дорослих [4, с. 13]. Особливістю вказаних установ є зокрема те, що до їх компетенції входить не тільки проведення ряду заходів, направлених на запобігання домашньому насильству, а й те, що останні на підставі проведення моніторингу статистичних даних виявляють причини вчинення домашнього насильства, найбільш уразливі категорії сімей, на які під час здійснення заходів направлених на запобігання домашньому насильству необхідно звернути найбільшу увагу, а також роблять висновок про рівень ефективності того чи іншого заходу у сфері запобігання домашньому насильству. Такий досвід є надзвичайно цінним для України, адже організація схожої дослідницької установи, яка б досліджувала ефективність вчинення тих чи інших заходів у сфері запобігання домашньому насильству, значно підвищила б ефективність проведення вказаних заходів запобігання домашньому насильству і сприяла б оптимізації ресурсів, які витрачаються на проведення таких заходів, роблячи їх застосування більш точним.

Література:

1. Мішляев Н. П. Некоторые личностные детерминанты преступного поведения в семье и его предупреждение. Личность преступника и его предупреждение. Москва. 1987. 214 с.
2. Кларк Р. Преступность у США: уч. пос. Москва. 1975. 209 с.
3. Лесько Н.В. Адміністративно-правовезабезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій : дис. ... доктора юридичних наук : 02.00.07; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». Львів, 2019. 489 с.
4. Confronting chronic neglect: The education and training of health professionals off amily violence / Ed. by F. Cohn M.E. Salmon J.D. Stobo. Washington, D.C.: National Academy Press, 2002. P. 14.

НАПРЯМ 6. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

ПРОБЛЕМА ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ

Богатирьов І. Г.

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри кримінально-правових та
адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Розглядаючи проблему злочинності в Україні соціальні наслідки ми не повинні забувати про її історичне минуле. Сучасна Україна переживає глибокі соціально-економічні перетворення, а в їх рамках – криміналізацію багатьох сфер життєдіяльності, як на рівні масових явищ, так і на міжособистісному.

Злочинність та її соціальні наслідки не обійшли ці процесі і дуже серйозно вплинули на стан, динаміку і географію злочинності в країні. Вона сьогодні вийшла далеко за межі загальнокримінального феномену і перетворилася на фактор, що створює реальну загрозу національній безпеці, основам державного устрою.

Сьогодні серед адвокатів та захисників існує думка про феномен випадковості у злочинності, коли людина вчиняє злочин не бажаючи цього робити, можливо така думка має право на існування, мабуть її слід дослідити, але чому, людина, яка сідає за кермо автомобіля в нетверезому стані, що не розуміє, що такі дії злочинні, але вибирає саме злочинну дію, злодій який вчиняє крадіжку теж розуміє, що вчиняє злочин, і так до безкінечності. То, що це теж випадковість [1, с. 87].

Варто зазначити, що злочинність є однією з найгостріших проблем суспільства, вона наявна в різних суспільствах на конкретних територіях, а тому певне переосмислення наукових поглядів на злочинність та її наслідки допомагає конкретизувати її вивчення з метою

вирішення конкретних практичних завдань запобігання злочинності загалом та окремими її різновидами [2, с. 25].

Отже, знання про злочинність та її соціальні наслідки за нашим переконанням дозволять:

– по-перше, для нас платників податків знати реальні обсяги втрат від вчинення окремими громадянами країни кримінальних правопорушень;

– по-друге, держава знаючи ціну вчиненого злочину зможе адекватно планувати доходи і видатки у бюджеті країни, для розробки державних та регіональних програм запобігання злочинності;

– по-третє, визначити передумови формування нової концепції кримінально-правової політики, завдання якої забезпечити належний захист наших прав і свобод.

На жаль, прикладна криминологія не розробила поки що хоча би орієнтовані розрахунки реальних збитків від злочинності, а у державі чомусь відсутня економічна мотивація до розробки методики ціни злочинності та її соціальних наслідків.

Доречно також зауважити, що у нас відсутня реальна статистика, яка шкода (пряма чи побічна) наноситься потерпілим від злочину. А ті цифри, які ми отримуємо від офіційної статистики вірити їм за нашим переконанням не слід тому, що вони не відповідають Індексу тих втрат, і тієї шкоди, які несе людина, суспільство, держава. Тому, слід погодитися з Р.С. Веприцьким, що узагальнену методику обчислення ціни злочинності слід починати з окремого регіону, міста, району, населеного пункту та для конкретних видів злочинів, зокрема економічних, корисливих, насильницьких та інших [3, с. 31].

Цікавою для дослідження є позиція вітчизняних криминологів В.В. Голіні і Б.М. Головкина, які вважають, що статистична ілюзія про злочинність викривляє уявлення про дійсний стан кримінальної реальності у країні [4, с. 67], а вона на жаль, як соціальне правове явище розповсюджується на всі регіони нашої країни і, що саме прикро, нова поліція стала безсильною та неспроможною перед її проявами. Вбивство двох поліцейських в м. Дніпро це виклик безкарності, правовому нігілізму, неспроможності захистити себе і нас від злочинного середовища.

Варто зазначити, що за роки незалежності в країні у структурі злочинності з'явилися нові види її проявів, такі, як: організовані форми злочинності, корупція, копіютерні та Інтернет злочини, торгівля людьми, тероризм, які по суті мають корисливо-насильницьку і наркозалежну спрямованість і мотивацію на збагачення та підрив авторитету державної влади.

Незважаючи на те, що право передбачає можливість державного примуса, насильство до злочинця, воно є малоефективним без

моральної підтримки населення. Якщо населення не буде солідарним із правовими заборонами, колективно не засуджуватиме протиправні вчинки, то репресивний апарат захлинеться у запобіганні масовими порушеннями закону.

На нашу думку, суспільство повинно заохочувати тих, хто дотримується правил, а не тих, хто ставить для себе ціль збагачення за будь-яку ціну. У цьому випадку не відбудеться соціальної аномії і злочин буде викликати загальний осуд. Людина може і повинна знаходити задоволення не у своєму збагаченні, а у відчутті своєї заслуженої ніші в суспільстві, у найближчому оточенні, звичайно, за умови того, що він не перебуває за межею бідності.

Саме високий рівень правопорядку в суспільстві як зазначає О.М. Костенко можливий тільки тоді, коли громадяни бачать у державних органах гарантів їхньої безпеки, відчують не на словах, а на ділі, зацікавленість правоохоронних органів у розгляді й вжитті заходів щодо будь-якого правопорушення. Укриття злочинів від реєстрації з метою підвищення показників розкриття, незаконні відмови в порушенні кримінального провадження та інше «професійне» маніпулювання статистикою завдають колосальної шкоди правосвідомості населення і підштовхують суспільство до прізви правового нігілізму [5, с. 150].

Отож, при розробці сучасної моделі запобігання злочинності і визначення її соціальних наслідків слід звернути увагу на такі питання:

- чи можливо оцінити моральну шкоду від конкретного кримінального правопорушення;
- як визначити його майбутні наслідки;
- яка реальна ціна заподіяних збитків від вчиненого кримінального правопорушення тощо.

Література:

1. Богатирьов І.Г. Проблема ціни злочинності в Україні. *Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи*: матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф. кримінології та кримінально-виконавчого права. Харків, 9 груд. 2016 р. / за ред.. В.Я. Тація, Б.М. Головкина. Харків : Право, 2016. С. 87-89.
2. Кримінологія: академічний підручник: [Богатирьов І.Г., Колб О.Г., Топчій В.В. та ін] за заг. ред доктора юридичних наук, професора Богатирьова І.Г. Чернівці : Технодрук, 2020. 336 с.
3. Веприцький Р.С. Феноменологія злочинності в регіоні: автореферат дис... д-ра. юрид. наук.: 12.00.08. Харків, 2016. 40 с.

4. Кримінологія: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін.; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. Х.: Право, 2014. 440 с.
5. Костенко О.М. Концепція модернізації кримінології у світлі соціального натуралізму (про основи «натуралістичної» кримінології). *Право України*. 2009. № 7. С. 39-42.

REGARDING THE SYSTEM OF LEGAL AID IN SOME COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

Borovyk Andrii

*Candidate of Juridical Sciences, Docent, Professor
of the Department of Criminal-Legal and Administrative-Legal Disciplines
of Academician Stepan Demianchuk
International University of Economics and Humanities
Rivne, Ukraine*

The United Nations were created after World War II, which goal was to save humanity from the scourge of war, to affirm faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person. Then the next documents were adopted: Declaration of Human Rights (1948), International Covenant on Economic, Social and Cultural rights (1966), the International Covenant on Civil and Political Rights (1966) and other important legal acts on human and civil rights, which were universal in nature. Universal international legal acts have set a bar that does not allow states to restrict rights and freedoms, referring to civilizational, national, regional, religious and other features of states. They were recognized by the international community.

However, according to the differences of world civilizations, regional acts on human and civil rights were adopted. Their aim was to combine the universality of human rights with civilizational values and traditions: European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950), the American Convention on Human Rights (1969), the African Charter on Human and Peoples' Rights (1981), the Islamic Declaration of Human Rights (1990), the CIS Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (1995) [1].

The legal aid system exists in all Member States of the European Union (hereinafter the EU) in both civil and criminal proceedings. If a dispute arises with a company, public figure, employer or other person in the country of residence, and the person does not have sufficient financial resources to sue,

he or she can apply for legal assistance in accordance with existing national rules. The right to legal assistance allows those who do not have sufficient financial resources to cover the costs of litigation or legal representation. The right to legal assistance is enshrined in:

– European Convention on Human Rights (ECHR, 1950) – Article 6 (3) (c) guarantees the right to legal aid if the defendant does not have sufficient funds to pay for legal assistance and to receive free legal assistance when the interests of justice demand it [2];

– Charter of Fundamental Rights of the European Union (2016) – Article 47 which provides that legal assistance is provided to those who do not have sufficient resources [3].

In order to facilitate access to legal aid in civil and commercial matters, the Directive on Legal Aid in Cross-Border Issues (2003) [4] was adopted. It covers pre-trial consultations in order to achieve a settlement of pre-trial proceedings; legal assistance in bringing a matter into court, representation of a lawyer in court and assistance or exemption from court costs. It is necessary to fill in the appropriate legal assistance application form to receive legal aid in cross-border matters. The Directive provides two forms: one for submitting applications for legal aid and one for referring applications for legal aid. They are available in all EU languages [5].

Regarding the legal aid in criminal proceedings, Member States have their own legislation which establishes the means of providing legal assistance in criminal proceedings under their jurisdiction [6]. But their legal aid system is built on the basis of United Nations (UN) legislation. Thus, the UN General Assembly adopted the world's first international document on legal assistance – «UN Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems (2012) [7].

They introduce global standards on legal assistance and recommend States to take and strengthen measures to ensure the effective provision of legal aid in the whole world: «Recognizing that legal aid is an important element of a functioning criminal justice system based on the rule of law, including the enjoyment of other rights, the right to a fair trial, and an important safeguard that ensures fundamental justice and public confidence in the criminal justice process, states must guarantee the right to legal aid in their national legal systems at the highest possible level, including, where possible, the constitution»[8].

Taking into account the importance of administrative and legal enforcement of the right to professional legal aid, the Research Institute of the Ministry of Justice and Security of the Netherlands (WODC) has commissioned a comparative study on legal assistance in nine countries: France, Germany, Belgium, England and Wales, Scotland, Ireland, Poland, the Netherlands and Finland. This report includes two issues: 1) How are state-funded legal aid systems organized in these countries? 2) What are the minimum requirements for state-funded legal aid and do they meet the requirements set out in the European Convention on Human Rights (ECHR)

and the case law of the European Court of Human Rights (ECtHR)? Thus, according to this study, England and Wales, Scotland, Ireland, Finland and the Netherlands have centralized legal assistance systems. France, Germany, Belgium and Poland have more decentralized systems. There are independent legal aid councils in Scotland, Ireland and the Netherlands. Legal aid councils in France and Belgium are located in the courts and make decisions on legal assistance issues. In Germany and Poland, courts decide whether or not to provide assistance. Legal aid systems are borne by a central government body, with the exception of Germany, where 16 federal states are responsible for the costs themselves [9].

Legal assistance is usually available, but for certain categories of people. All countries apply financial, importance and complexity criteria to obtain legal aid. As a rule, there is a wide range of state-subsidized services for providing information and advice [6]. All the analyzed countries have many other sources of legal information and advice that are not part of the state legal assistance system. As a rule, (subsidized) services of lawyers and intermediaries (with low payment) are usually offered for negotiations and interaction with the other party. Procedural assistance to a lawyer during trials in courts and tribunals is also available everywhere. In France, Germany, the United Kingdom, Scotland and Finland, it is essential to use other means of aid before obtaining legal assistance. Litigation insurance is best known in Germany, followed by the Netherlands, Belgium, France, Finland and Poland [9].

The analysis showed that legal aid is only one way to guarantee access to justice. The ECHR is open to various alternatives, such as simplification of legal assistance procedures, e-court, mediation, etc. In addition, the right to free legal aid differs in the amount of its provision depending on the type of proceedings. Thus, the right to legal aid in civil proceedings is not absolute and may be subject to legal and proportionate restrictions. The determining factors are the interests of the individual, the complexity of the procedures and the importance of the problems, as well as the difficult financial situation of the applicant.

References:

1. Prava cheloveka. Bolshaya rossiyskaya entsiklopediya, 2020. URL: <https://bigenc.ru/law/text/3164669>.
2. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms Rome, 4.XI.1950. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf.
3. Charter of Fundamental Rights, 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:133501>.
4. Council Directive 2002/8/EC of 27 January 2003 to improve access to justice in cross-border disputes by establishing minimum common rules relating to legal aid for such disputes. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32003L0008>.

5. Legal Aid, 2020. URL: https://e-justice.europa.eu/content_legal_aid-37141-en.do#:~:text=The%20right%20to%20legal%20aid%20is%20enshrined%20by%3A,interest%20of%20justice%20so%20requires..
6. Criminal Legal Aid. Citizens information, 2020.
7. The United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice System, 3 October 2012, UN Doc. A/C.3/67/L.6. URL: http://www.uanet.org/sites/default/files/RES_GA_UN_121003_EN.pdf.
8. The United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice System, 3 October 2012, UN Doc. A/C.3/67/L.6. URL: http://www.uanet.org/sites/default/files/RES_GA_UN_121003_EN.pdf.
9. Barendrecht, Maurits, Laura Kistemaker, Henk Jan Scholten, Ruby Schrader, Marzena Wrzesinska. Legal Aid in Europe: Nine Different Ways to Guarantee Access to Justice? Ministerie van Veiligheid en Justitie, 2014. URL: <https://www.hiil.org/wp-content/uploads/2018/09/Legal-Aid-in-Europe-Full-Report.pdf>.

**СУЧАСНІ ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ
АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ
ГЕНДЕРНО-ОБУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ**

Друзенко А. В.

консультантка з розробки гендерної політики

Офісу віцепрем'єрки

з питань європейської та євроатлантичної інтеграції

Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні

м. Київ, Україна

Чеховська А. М.

студентка 2 курсу юридичного факультету

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

Адміністративно-юрисдикційну діяльність поліції науковці трактують як здійснювану в чітко регламентованій формі суспільних правовідносин, які виникають підчас здійснення підрозділами

Національної поліції (їх посадовими та службовими особами), правоохоронну діяльність, що охоплює розгляд справ про адміністративні правопорушення і прийняття владних рішень (актів) у встановленому законом порядку і формах, з метою досягнення певних правових результатів, пов'язаних із застосуванням заходів адміністративного примусу до порушників чинного законодавства у сфері функціонування Національної поліції [2, с. 73-77].

Ефективність здійснення органами та підрозділами поліції адміністративно-юрисдикційної діяльності безперечно залежить від урегульованості у відповідних нормативно-правових актах процедурних моментів застосування заходів впливу, дотримання гарантій прав і свобод людини, правильності проведення юридичної оцінки інформації про правопорушення та аналізу конкретних юридичних фактів. Правильне та ефективне використання поліцією можливостей адміністративної юрисдикції сприяє відчутному впливу на стан правопорядку та в цілому на правомірне функціонування інших органів адміністративної юрисдикції [3, с. 9]

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» поліція наділена в сфері адміністративно-юрисдикційної діяльності такими основними повноваженнями: – вживати заходи з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняти виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення; – вживати заходи, спрямовані на усунення загрози життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення; – здійснювати своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події; – у випадках, визначених законом, здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймати рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечувати їх виконання; – доставляти у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення; – вживати заходів для запобігання та припинення насильства в сім'ї [4; 3, с. 6-7].

Із наведених визначень вбачається, що в ході реалізації цих повноважень поліція охороняє зазначені об'єкти від протиправних посягань, у тому числі засобами її адміністративно-юрисдикційної діяльності [3, с. 6-7].

Якщо звернутися до Кодексу України про адміністративні правопорушення, то статтею 173-2 визначено, що вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило

тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі винесення такого припису, – тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до десяти діб. Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, – тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб [1].

У справах про адміністративні правопорушення за статтею 173-2 «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування» протоколи про правопорушення мають право складати уповноважені на те посадові особи органів Національної поліції [1].

Можна сформувані такі характеристики адміністративно-юрисдикційної діяльності Національної поліції щодо протидії гендерно-обумовленому насильству:

– юрисдикційна діяльність є абсолютно офіційною та здійснюється у встановленому законом порядку, уповноваженими органами поліції від імені держави;

– юрисдикційна діяльність за своїм змістом є офіційний порядком розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення, що пов'язані з вчиненням гендерно-обумовленого насильства, з прийняттям органами поліції владного рішення про притягнення винного до адміністративної відповідальності;

– юрисдикційна діяльність розпочинається із попереднього встановлення органами поліції факту вчинення правопорушення – гендерно-обумовленого насильства;

– суб'єктом правопорушення є фізична особа, яка вчинила гендерно-обумовлене насильство;

– юрисдикційна діяльність Національної поліції щодо протидії гендерно-обумовленому насильству здійснюється на підставі статті 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка

передбачає адміністративну відповідальність за гендерно-обумовлене насильство;

– метою юрисдикційної діяльності Національної поліції щодо протидії гендерно-обумовленому насильству є притягнення винного суб'єкта до відповідальності, захист та відновлення прав потерпілої особи від наслідків гендерно-обумовленого насильства, попередження подальших фактів вчинення гендерно-обумовлених насильств, відновлення належного стану правопорядку.

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.

2. Комісаров С. А. Особливості адміністративно-юрисдикційної діяльності Національної поліції України. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки. 2018. Т. 29(68), № 2. С. 73-77.

3. Константінов С.Ф., Братель С.Г., Басс В. О. та інші. Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури». 2016. 336 с.

4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. Ст. 379.

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Левчишин О. О.

студент 4-го курсу

юридичного факультету

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

В умовах сучасного етапу розвитку України особливої уваги потребує система кібернетичної безпеки як ключовий елемент інформаційної, а відтак, і національної безпеки. Всебічне розповсюдження комп'ютерних технологій і комп'ютерної техніки, повсюдне проникнення телекомунікаційних мереж майже в усі сфери життєдіяльності людини одночасно і полегшило (створення та

накопичення баз даних, автоматична обробка інформації, можливість миттєвого передання інформації на дуже великі відстані тощо), але й ускладнило управління, виконання виробничих процесів та особисту комунікацію. Перевагою нових ІТ– технологій є можливість удосконалення функціонування багатьох сфер життєдіяльності, таких як оборона, енергетика, транспорт. Однак в поєднанні із перевагами такої комп'ютеризації виникає ряд негативних, часом незворотніх наслідків, одним з яких є кіберзлочинність, яка своєю діяльністю перешкоджає нормальному розвитку інфраструктури держави та діяльності не тільки людей, але й підприємств, установ, організацій у сфері надання публічних послуг.

На науково-теоретичному, методичному та практичному рівнях вивченням даного питання займалися такі науковці як Д. С. Азарова, Ю. М. Батуріна, П. Д. Біленчука, В. М. Бутузова, В. Б. Вехова, В. О. Голубєва, О. Ю. Іванченко, М. В. Карчевського, Н. В. Коваленко, А. А. Музики, С. О. Орлова, Д. В. Пашнєва, В. С. Цимбалюка, В. П. Шеломенцева та ін.

Перед тим як перейти до розгляду питання опису статистичних показників та характеристики кіберзлочинності доцільно зазначити, що з приводу визначення поняття й ознак кіберзлочинів і кіберзлочинності в науці кримінального права та кримінології досі триває дискусія, адже на національному рівні це поняття не має нормативного врегулювання (на рівні законодавчого його визначення), проте цим терміном оперує Конвенція про кіберзлочинність (2001 р.) [1].

На думку В.М. Болгова, кіберзлочини – це сукупність передбачених чинним законодавством кримінально караних, суспільно небезпечних діянь (дій чи бездіяльності), що посягають на право захисту від несанкціонованого поширення і використання інформації, негативних наслідків впливу інформації чи функціонування інформаційних технологій, а також інші суспільно небезпечні діяння, пов'язані з порушенням права власності на інформацію та інформаційні технології, права власників або користувачів інформаційних технологій вчасно одержувати або поширювати достовірну й повну інформацію [2].

Згідно з Доктриною інформаційної безпеки України, інформаційна безпека визначена невід'ємною складовою національної безпеки і, в той же час, важливою її самостійною сферою, а відповідно до ст.17 Конституції України вона детермінується як одна із головних функцій держави [3]. На сьогоднішній день активно відбуваються процеси розробки нормативно-правового забезпечення, яке визначає правове підґрунтя державної діяльності у даній сфері.

Відповідно до даних Генеральної прокуратури України щодо рівня вчинення кіберзлочинів за 2015–2018 рр. на території України, станом на грудень 2015 р. органами досудового розслідування зареєстровано

вчинення 523 злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку передбаченими ст. 361, 362 ККУ станом на грудень 2016 р. – 768 злочинів, станом на грудень 2017 р. – 911 злочинів, станом на березень 2018 р. – 1867 злочинів; хочеться підкреслити, що рівень вчинення даного виду злочину станом на березень 2018 р. виріс майже втричі порівняно з 2015 р. Статистичний аналіз географічної поширеності кіберзлочинів в Україні за останні роки виявив залежність від фактору урбанізації. Відповідні географічні особливості вчинення кіберзлочинів в Україні слід розглядати не стільки через призму переважання на мапі кіберзлочинів східних областей порівняно із західними, скільки через призму переважання промислово та фінансово розвинутих областей (центрів).

Спеціалісти Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України у своїй аналітичній доповіді на тему «Кібербезпека: світові тенденції та виклики для України» виділяють три основні, тісно пов'язані проблеми, що ускладнюють боротьбу проти злочинів у кіберсфері: 1) відсутність сформованих визначень ключових понять і термінів: «кібербезпека», «кіберпростір», «кібератака», «кіберзахист», «кібервійна», «кібертероризм», що потенційно можуть ефективно застосовуватись у практиці правоохоронної діяльності; 2) нереформованість чинного нормативно-правового поля у сфері кібербезпеки; 3) відсутність Єдиної загальнодержавної системи протидії кіберзлочинності з необхідним нормативним забезпеченням [4].

Зауважимо що, кіберзлочинність – за своєю природою транскордонне явище, що дозволяє більшості вчених вказувати на те, що для кіберзлочинів є характерним максимальний рівень латентності. Факторами латентності кіберзлочинів виступають такі: 1) складність механізму вчинення кіберзлочинів, поєднана з дуже різноманітними сферою та наслідками їх учинення, а також «комп'ютерна безграмотність» більшості потенційних жертв кіберзлочинів, їх нехтування своєю безпекою; 2) негативна поведінка жертв (очевидців) злочину – незвернення жертви та осіб, яким відомо про злочин, до правоохоронних органів і неповідомлення про факт вчинення кіберзлочину; 3) недоліки в роботі правоохоронних органів стосовно реагування на звернення та повідомлення про кіберзлочини.

Підкреслимо що, саме реалізація загальносоціальних заходів запобігання дає змогу усунути чи мінімізувати вплив криміногенних факторів детермінації кіберзлочинності, запобігти формуванню особистості злочинця. Окремим заходом запобігання вчиненню кіберзлочинів є виявлення та запобігання діяльності кібертерористів, тобто осіб, які використовують комп'ютерну техніку, пристрої та мережі для вчинення терористичних актів [5].

Викладене вище дозволяє дійти висновку, що кіберзлочинність – виходить за межі однієї країни, це явище, яке водночас має ряд переваг, а в той же час характеризується негативним впливом не тільки на охоронювані законом права, інтереси, свободи, суспільні відносини людей, підприємств, установ, організацій, але й на інфраструктуру країни в цілому, що може призвести до ряду негативних наслідків. Аналізуючи тенденції розвитку кіберзлочинності на світовому рівні, Україна повинна продовжувати активні дії в контексті розбудови власної системи кібербезпеки. Таким чином, слід звернути увагу на необхідність створення в системі органів державної влади та місцевого самоврядування, відповідних структур, які б контролювали та наглядали за безпекою, законністю та доцільністю операцій з передачі, обробки та використання інформації для своєчасного, попередження, виявлення, припинення та неупередженого розкриття кіберзлочинів.

Література:

1. Конвенція про кіберзлочинність : міжнародний документ від 23.11.2001 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575 (дата звернення: 10.09.2018).

2. Болгов В., Гадіон Н., Гладун О. Організаційно-правове забезпечення протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються з використанням інформаційних технологій: наук.-практ. посіб. К.: Національна академія прокуратури України, 2015. 202 с.

3. Про Доктрину інформаційної безпеки України : Указ Президента України від 8 липня 2009 року № 514/2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=514%2F2009>.

4. Кібербезпека: світові тенденції та виклики для України. Аналітична доповідь: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/kyber_bezpekaaab17.pdf.

5. Кримінологія. Академічний курс / кол. авт. ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : Кондор, 2018. 588 с.

ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕМІЩЕННЮ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ ТОВАРІВ

Нетьяга В. В.

*аспірант кафедри кримінального права та кримінології
Університету державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Київська обл., Україна*

Серед низки напрямів сучасної кримінальної політики України та інших країн особливого значення набуває протидія незаконному переміщенню через митний кордон товарів. Контрабанда завжди сприймалась суспільством як явище протиправне й суспільно небезпечне, що несе загрозу для економічних інтересів країни, громадської безпеки, норм моралі, безпеки життя, здоров'я населення та національної безпеки держави загалом.

В судовій практиці кваліфікується контрабанда як закінчене кримінальне правопорушення при виявленні факту фіктивності відповідних документів на предмети під час митного огляду. Тобто приховування товарів від митного контролю практично унеможливило подальше переміщення їх через митний кордон України.

Ймовірно, через це В. А. Владимиров вважав, що контрабанда є закінченим кримінальним правопорушенням з моменту допущення спроби з приховуванням перемістити через державний кордон ті або інші предмети і цінності, тобто фактично з моменту замаху [1, с. 79].

У постанові Пленумом Верховного Суду України (п. 8) звертається увага, що це кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту незаконного переміщення предметів контрабанди через митний кордон України. Замах на контрабанду має місце, якщо її предмети виявлено до переміщення через митний кордон України (під час огляду чи переогляду товарів, транспортних засобів, ручної поклажі, багажу або особистого огляду тощо) [2].

Так, Оболонський районний суд м. Києва особу визнав винною у вчиненні закінченого замаху на контрабанду, тобто переміщення через митний кордон України з приховуванням від митного контролю культурних цінностей – одиниць творів живопису, вказавши у митних деклараціях неправдиві відомості, що предмети живопису є копіями картин. Однак згідно з висновком експерта КНДЕКЦ МВС України останні визнані об'єктами матеріальної та духовної культури, відносяться до культурних цінностей і являються типовими зразками художньої культури [3].

Однак нам здається таке тлумачення неповним і пропонуємо викласти в такій редакції, аби контрабанда, вчинена при вивезенні

товарів або інших предметів, вважалась закінченим кримінальним правопорушенням з моменту виявлення недостовірності відомостей, зазначених особою у раніше поданій ним митної декларації, а у разі, якщо недостовірність відомостей не було виявлено, то з моменту припинення інших дій, спрямованих на вивезення предметів, якщо такі дії вчинені протиправними способами, що досягалося виведення предметів з-під митного контролю.

Зокрема, А. А. Федосєєв писав, що контрабандою не завжди вважається, переміщення різних предметів через державний кордон, оскільки в більшості випадків контрабанда виявляється до вчинення її остаточного переміщення. Не зовсім логічно вимагати, аби предмети були переміщені через кордон, адже митні органи виконують свої функції на території своєї країни. Для наявності в діях особи складу контрабанди значення має сам факт переміщення товарів через кордон з порушенням встановленого порядку [4, с. 87]. Підтримував цю позицію Д. В. Коземаслов, вказуючи, що якщо для визнання контрабанди закінченою при вивезенні потрібно факт перетину кордону, то митні органи ніколи не зможуть притягнути особу за вчинення контрабанди на стадії закінченого кримінального правопорушення, оскільки митні органи здійснюють свої функції на території країни [5, с. 79].

Отже, ми приходимо до висновку, що контрабанда при ввезенні товарів або інших предметів на митну територію України вважається закінченим кримінальним правопорушенням з моменту фактичного перетину предметами митного кордону України, оскільки у такому випадку спочатку відбувається переміщення цих предметів через відповідний кордон, тільки після цього митні органи здійснюють перевірку законності переміщення.

Висновки. Отже, зі змісту диспозиції ст. 201 КК України і роз'яснень Пленуму Верховного Суду України стає зрозуміло, що наразі моментом закінчення контрабанди є фактичне переміщення предметів через митний кордон України. Тому в разі, коли предмети були ввезені та територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, дії особи, яка незаконно перетнула митний кордон України необхідно кваліфікувати за ст. 201 КК України без посилання на ст. 15 КК України як закінчений кримінальний правопорушення незалежно від того, чи був кримінальний правопорушення виявлений безпосередньо після перетину митного кордону; під час перебування предмета під митним контролем: до початку митного оформлення, під час чи після його завершення; по закінченню митного контролю. Водночас, якщо досліджуване кримінальне правопорушення виявлено під час митного контролю, то матимемо закінчений замах на контрабанду (ч. 2 ст. 15 ст. 201 КК України).

Література:

1. Государственные преступления / В. А. Владимиров и др. Москва : Вища школа, 1961. 214 с.
2. Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил : постанова Пленуму Верховного Суду України від 03.06.2005 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-05#Text> (дата звернення: 21.05.2021).
3. Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 4 берез. 2019 р., судова справа № 756/7687/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80282553> (дата звернення: 21.05.2021).
4. Федосеев А. А. Понятие контрабанды по советскому таможенному и уголовному праву. *Правоведение*. 1962. № 1. С. 81–92.
5. Коземаслов Д. В. Контрабанда: уголовно-правовые аспекты : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2002. 183 с.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Олійник О. С.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Реформування органів кримінальної юстиції. Реформування органів кримінальної юстиції може бути здійснено успішно виключно у разі реалізації комплексного підходу, що буде включати формування системи органів дізнання, досудового розслідування та внесення змін до кримінального процесуального законодавства з метою забезпечення засад незалежності правоохоронних органів, ефективного контролю та залучення громадян до судочинства.

Основні напрямками реформування доцільно провести на наступних напрямках:

1. Розширення форм здійснення кримінального провадження;
2. Формування система органів дізнання та досудового розслідування;
3. Формування чітких засад досудового розслідування;
4. Розмежування та конкретизація форми здійснення нагляду за досудовим розслідуванням прокурорами;

5. Визначення сфери та форм судового контролю слідчими судьями за здійсненням досудового розслідування.

Форми здійснення кримінального провадження. З метою розвантаження, збалансування та забезпечення доступу громадян до правосуддя доцільно забезпечити існування наступних форм здійснення кримінального провадження:

Розгляд справ приватного обвинувачення. Визначити категорію кримінальних правопорушень, у яких досудове розслідування не проводиться. До них можуть бути віднесені проступки передбачені ст. 125, ч. 1 ст. 126, 129, 132, ч. 1 ст. 133, 138, ч. 1 ст. 139, ч. 1 ст. 185 та низка інших (з числа передбачених 477 КПКУ) України.

Основні риси розгляду справ приватного обвинувачення: 1) дізнання, досудове слідство у справах цієї категорії не проводиться; 2) за заявою особи може бути проведено опитування, огляд місця події, витребувано документи, оглянуто предмети, проте без прийняття процесуального рішення по суті кримінального правопорушення. Такі матеріали можуть бути витребувані судом та досліджені під час судового розгляду справи; 3) підставою для початку розгляду справи є заява потерпілої особи або її представника (законного представника), що має відповідати конкретним вимогам, встановленим КПК з викладенням фактичних обставин та їх кваліфікації. До неї долучаються документи на підтвердження обвинувачення, відомості про осіб, яких заявник бажає викликати в судове засідання в якості свідків, інші відомості, які можуть бути використані в якості доказів в такому кримінальному провадженні; 4) до розгляду таких проваджень прокурор та правоохоронні органи не залучаються. Проте від них може бути витребувано наявну інформацію і матеріали, зібрані за заявою особи, яка звернулась до суду з заявою у формі приватного обвинувачення; 5) виклик свідків, особи щодо якої подано заяву (розпочато судом кримінальне провадження) здійснюється на підставі судових викликів (повісток), вручення яких здійснюється заявником, його представником, самостійно або через приватного виконавця; 6) санкція за кримінальні порушення, що підлягає розгляду у формі приватного обвинувачення обмежується штрафом та відшкодуванням завданої шкоди потерпілому. Штраф може бути замінено судом, який постановив рішення у разі його несплати на іншу міру покарання (арешт, громадські, виправні роботи); 7) гонорар, сплачений представнику заявника, потерпілого, адвоката підлягає відшкодуванню (заявнику) потерпілому за рахунок особи, визнаної винною;

Обґрунтування: Запровадження спрощеного розгляду дріб'язкових справ не лише розвантажить органи досудового розслідування, дізнання, прокуратуру та суд через розгляд чисельних скарг, клопотань, а й наблизить громадянина до суду, надасть йому можливість

самостійно і на власний розсуд формувати позицію обвинувачення та доводити свою правоту. Такий підхід був свого часу ефективний за нормами КПК 1960 та існує зокрема в законодавстві Іспанії і деяких інших країнах ЄС.

Доцільно також метою забезпечення ефективного використання такого підходу, КК доповнюється статтею про кримінальну відповідальність особи, яка ухиляється від одержання судового виклику (повідстки) або після його одержання не з'явилась в суд без поважних причин. Розгляд справ такої категорії здійснюється судом як справи приватного обвинувачення або за власною ініціативою під час здійснення судового розгляду цієї справи по суті з винесенням рішення під час розгляду або одночасно з постановленням рішення по суті справи.

Спрощена процедура розгляду справ, що стосуються кримінальних правопорушень проти правосуддя. Під час розгляду судом кримінальних проваджень, незалежно від форми їх розгляду, судом, будуть встановлені факти вчинення злочину проти правосуддя, безпосередньо під час розгляду або одночасно з винесенням рішення по суті справи виносяться вирок по вказаному кримінальному правопорушенню.

Основні риси: 1) дізнання, досудове слідство не проводяться; 2) вирок (рішення) ухвалюється на підставі доказів, одержаних під час розгляду провадження судом; 3) засудження особи відбувається на підставі рішення винесеного під час розгляду основної справи по суті або одночасно з винесенням у ній рішенням; 4) у такому порядку можуть бути розглянуті справи про: відмову давати свідчення, дача завідомо неправдивих свідчень, завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, неповага до суду, приховування документів, осіб та інші перешкоджання здійсненню правосуддя або інше ухилення від виконання законних вимог суду; 5) засуджена за вказане кримінальне правопорушення особа вправі оскаржити його в апеляційному порядку;

Обґрунтування: швидке та своєчасне винесення рішення про кримінальні правопорушення, що посягають на правосуддя суттєво вплине на рівень авторитету суду, забезпечить належну поведінку учасників кримінального процесу.

Дізнання. Дізнання здійснюється у справах про проступки, що не відносяться до справ приватного обвинувачення або у яких прокурор прийме рішення про необхідність проведення дізнання.

Основні риси: 1) правом проведення дізнання наділені особи, уповноважені на виконання функцій держави і ними можуть бути спеціально уповноважені працівники підрозділів національної поліції, органів фіскальної та митної служби, військова служба правопорядку, підрозділів з надзвичайних ситуацій, підрозділи прикордонної служби,

служби безпеки, а також капітани морських суден, що перебувають у далекому плаванні та інші органи, яким закон надає такі повноваження, керівники дипломатичних установ – у справах про кримінальні правопорушення, вчинені на території таких установ; 2) дізнання проводиться у справах про проступки; 3) у разі виявлення ознак злочину, провадження невідкладно але не пізніше ніж наступного дня через прокурора передається до органу досудового слідства. За наявності, спір про підслідність вирішується прокурором; 4) дізнання не передбачає можливості проведення обшуків житла, НС(Р)Д.

Досудове розслідування. Досудове розслідування проводиться у справах про злочини а також про проступки, якщо вони пов'язані з розслідуваними злочинами.

Дізнання та досудове слідство може бути розпочато та проведено за фактами вчинення проступків чи злочинів, що посягають на статеву свободу та недоторканість людини а також про злочини, об'єктом посягання яких є власність юридичних осіб приватного права, лише за заявою потерпілої особи, її представника та законного представника.

Система та структура органів досудового розслідування повинна виглядати наступним чином.

Органи дізнання:

1) Спеціально уповноважені працівники підрозділів національної поліції у справах про кримінальні проступки, підслідні національній поліції;

2) Спеціально уповноважені працівники органів фіскальної служби у справах про проступки у господарській сфері;

3) Спеціально уповноважені працівники органів митної служби у справах про проступки, пов'язані з контрабандою;

4) Співробітники військової служби правопорядку у справах про проступки, вчинені військовослужбовцями, особами призваними на військову службу, а також усі проступки вчинені на території військових частин, їх об'єднань;

5) Спеціально уповноважені працівники підрозділів з надзвичайних ситуацій у справах про кримінальні проступки, пов'язані з порушенням правил протипожежної безпеки та пов'язані з ними;

6) Спеціально уповноважені працівники підрозділи прикордонної служби у справах про проступки пов'язані з порушенням державного кордону;

7) Спеціально уповноважені працівники підрозділи служби безпеки у справах, пов'язаних з порушенням державної таємниці;

8) Капітани морських суден, що перебувають у далекому плаванні та керівники інших органів, підрозділів, яким закон надає такі повноваження у справах про проступки, вчинені на території суден, місць дислокації органів, підрозділів;

9) Керівники дипломатичних установ у справах про кримінальні проступки, вчинені на території таких установ.

Тут ми виклали лише частину положень, які стосуються визначення напрямків реформування правоохоронної системи України.

Система органів досудового розслідування складається з органів:

1. **Слідчі підрозділи Національної поліції** (підслідність: кримінальні правопорушення проти власності, кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я особи,) – окрім кримінальних правопорушень, які відносяться до особливо тяжких; кримінальні правопорушення;

2. **Бюро досудових розслідувань**, яке підпорядковується Генеральному прокурору України (підслідність загальна і спеціальна): будь-яке кримінальне правопорушення може розслідуватися за рішенням уповноваженого прокурора; спеціальна: перелік статей (кримінальні правопорушення в сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України; особливо тяжкі кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я особи; тяжкі та особливо тяжкі кримінальні правопорушення проти власності, де предметом виступає державне та комунальне майно; особливо тяжкі кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення; кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації; особливо тяжкі кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку; кримінальні правопорушення проти правосуддя, окрім тих, що безпосередньо вирішуються судом; кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби; кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку).

3. **Слідчі фінансової поліції (фінансова розвідка)** (кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, ст.258-5 КК Фінансування тероризму).

З метою забезпечення ефективного розслідування та мінімізації спорів про підслідність необхідно впровадити наступні правила розмежування підслідності між органами досудового розслідування:

1. Бюро підслідні всі кримінальні правопорушення.

2. Кримінальні провадження про одиничні злочини підслідні тому слідчому органу, до якого він віднесений.

3. У разі вчинення двох чи більше кримінальних правопорушень, підслідність у них визначається за найбільш тяжким кримінальним правопорушенням.

4. Кримінальні правопорушення, підслідні Бюро, не можуть передаватись до інших органів досудового розслідування.

5. Питання визначення предметної підслідності вирішується прокурором.

6. Територіальна підслідність визначається керівниками органів досудового розслідування.

1. Форми судового розгляду.

Розвантаження судових органів та збільшення рівня довіри до них може бути у разі впровадження низки нових форм розгляду та підвищення ефективності існуючих.

Розгляд кримінальних проваджень може здійснюватися:

1. Розгляд справ на підставі угод.

Доцільно:

1. Виключити з діючого законодавства положення, яким останні розмежовуються на угоди про примирення та угоди про визнання винуватості. У разі наявності у справі потерпілої особи, угода може бути укладена прокурором лише за її згодою. У тому числі і щодо тяжких і особливо тяжких кримінальних правопорушень;

2. Угода про проступки і кримінальні правопорушення середньої тяжкості укладаються прокурором незалежно від волі і думки потерпілого;

3. Кваліфікація кримінального правопорушення в угоді визначається прокурором самостійно.

4. Суд не дає оцінку правильності кваліфікації таких кримінальних правопорушень та доведеності вини по ним.

5. Під час затвердження угоди обов'язок суду полягає виключно у тому, щоб переконатися в усвідомленні обвинуваченої особи щодо правової природи угоди, її наслідків, змісту та порядку відбування узгодженого сторонами покарання, правових наслідків в разі ухилення від відбування покарання.

6. Вирок, винесений на підставі такої угоди не підлягає оскарженню в апеляційному порядку, його може бути скасовано лише в порядку перегляду за нововиявленими обставинами.

2. Спрощений розгляд судом справ, про кримінальні правопорушення, що посягають на правосуддя.

Основні риси.

1. Під час розгляду кримінального правопорушення по суті, у разі вчинення учасником кримінального процесу наступних кримінальних правопорушень: відмова від дачі показів, дача завідомо неправдивих доказів, неповага до суду, ухилення від явки до суду, приховування документів, осіб та інші перешкоджання здійсненню правосуддя або інше ухилення від виконання законних вимог суду, завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину.

2. Суд під час розгляду кримінального провадження або одночасно ухваленням рішення по суті може визнати винною та засудити особу за вчинення таких кримінальних правопорушень.

3. В разі наявності на думку суду підстав для проведення дізнання або досудового розслідування по таким фактам, матеріали судового засідання можуть бут направлені прокурору для організації досудового розслідування чи дізнання.

3. Розгляд справ приватного обвинувачення.

Обов'язок доведення вини по такій категорії справ покладається на заявника, його представника, законного представника. Виклик осіб, вручення повісток може здійснюватися заявником, його представниками або приватними виконавцями за дорученням суду. Підтвердження належного вручення повісток може бути: особистий підпис, вручення під відеозапис або через електронну адресу особи, зареєстрованої в програмі «ДІЯ».

4. Повний розгляд справ.

Такий порядок передбачає проведення в повному обсязі судового слідства з дослідженням письмових речових доказів, допитом свідків, експертів. Перед початком дослідження доказів суд з участю сторін провадження досліджує докази на предмет їх допустимості. Визнані судом докази недопустимими не досліджуються під час судового слідства та сторони не вправі на них посилатися під час судових дебатів.

5. Розгляд справ судом присяжних.

Судом присяжних можуть бути розглянуті кримінальні провадження про тяжкі та особливо тяжкі злочини та корупційні злочини, при наявності відповідного клопотанням зі сторони захисту чи обвинувачення.

6. Форми здійснення нагляду за досудовим розслідуванням органами прокуратури

В законодавстві мають бути чітко розмежовані повноваження прокурора як процесуального керівника у конкретному кримінальному провадженні та прокурору керівника прокуратури, який займає адміністративну посаду.

З метою розвантаження процесуальних керівників та слідчих суддів, необхідно виключити трьохланкову схему прийняття процесуальних рішень, чітко розмежувавши при цьому які рішення має право приймати слідчий, прокурор, слідчий суддя.

Нагляд керівника прокуратури не може передбачати постійне втручання в хід досудового розслідування, яке здійснюється підпорядкованим йому процесуальним керівником.

Керівник прокуратури не вправі давати вказівки прокурору, слідчому чи оперативному підрозділу у конкретному кримінальному

провадженні, погоджувати чи відмовляти в погодженні щодо проведення будь-яких слідчих дій чи прийняття процесуальних рішень.

За наявності підстав для скасування процесуальних рішень підпорядкованого прокурора, в разі проведення неефективного досудового розслідування, істотного порушення прав та інтересів громадян, юридичних осіб, незаконне рішення може бути скасоване лише з одночасною передачею такого кримінального провадження іншому прокурору чи до прокуратури іншого рівня чи до іншого структурного підрозділу.

Повноваження керівника прокуратури при здійсненні нагляду за досудовим розслідуванням не може включати продовження строків досудового розслідування, повідомлення про підозру, доцільності проведення обшуків чи негласних слідчих розшукових дій

Права прокурора (керівника прокуратури) мають бути обмежені наступними повноваженнями:

1. визначення прокурора чи групи прокурорів в кримінальному провадженні

2. зміна прокурора (групи прокурорів) у кримінальному провадженні виключно за наявності підстав, встановлених законодавством для відводу

3. скасування незаконних постанов з одночасним усуненням прокурора від процесуального керівництва у кримінальному провадженні

4. одержувати інформацію про хід розслідування кримінального провадження в обсягах, що не зашкодять досудовому розслідуванню

5. повноваженнями керівника органу прокуратури наділяються виключно: керівник прокуратури та його заступники. Не можуть бути наділені такими повноваженнями керівники структурних підрозділів органів прокуратури.

7. Сфера судового контролю слідчими суддями за здійсненням досудового розслідування.

Реформування судового контролю за досудовим розслідуванням маж бути здійснено у таких напрямках:

1. визначити, що за конкретним кримінальним провадженням судовий контроль здійснюється визначеним слідчим суддею, інші слідчі судді вправі здійснювати судовий контроль лише к в порядку заміщення такого судді у разі перебування останнього у відпустці, на лікарняному та у інших випадках офіційної відсутності на робочому місці

2. відкритий розгляд слідчим суддею клопотань обмежується випадками: обрання запобіжного заходу; накладення чи скасування арешту на майно; розгляд скарг та клопотань сторони захисту.

3. розгляд клопотань про надання дозволу на проведення обшуків, тимчасові доступи, НСРД проводяться у спрощеному порядку без проходження через загальну канцелярію, автоматичний розподіл,

виклик сторін. Слідчим суддею у таких випадках може прийматися рішення шляхом проставлення підпису на підготовленому слідчим або прокурором документі.

4. слідчий суддя, розглядаючи скарги на дії або бездіяльність, рішення прокурора чи слідчого зобов'язаний прийняти рішення по суті скарги (клопотання). У разі скасування незаконного рішення, постановляє своє рішення по суті питання.

5. Слідчими суддями ведеться документообіг по провадженням, що перебувають у сфері їх нагляду.

6. Зменшити кількість рішень, на прийняття яких уповноважений виключно слідчий суддя. Наприклад особисте зобов'язання, порука як захід забезпечення кримінального провадження. Розмір застави також може визначатися стороною захисту і прокурором, якщо мова не йде про тримання під вартою. Доцільно замість трьохланкової системи прийняття рішень, чітко розмежувати сфери відповідальності слідчого судді та прокурора.

ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ ВАКЦИНАЦІЇ ВІД COVID-19: ПРАВОВЕ ОБґРУНТУВАННЯ ВІДМОВИ І ПОДАЛЬШИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ СВОГО ЗДОРОВ'Я

Риженко І. М.

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Почтар С. Г.

*студентка 3 курсу юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Сьогодні український інформаційний простір переповнений інформацією про вакцинацію від COVID-19. Яку варто обрати, чи обов'язково вакцинуватися, які побічні ефекти і ускладнення – від пліток, фейків і заяв політиків до думок різноманітних експертів і порад

лікарів. Про дійсний стан речей у питаннях, які турбують кожного українця, ми вирішили дізнатися з офіційних джерел [1].

Хвилю незадоволення у частини суспільства викликав один із законопроектів (№ 4142) про примусове щеплення, петиція про скасування якого отримала достатню кількість голосів на сайті президента для зняття з розгляду у парламенті.

Сьогодні в усьому світі створюються умови, аби заохотити громадян до щеплень від COVID-19. В деяких країнах вакцинація стає обов'язковою для реалізації своїх прав. Тут слід урахувувати, що відмова від вакцинації є правом громадянина. Але, як будь-яке право, в окремих ситуаціях це право може бути обмежено [4].

В принципі, проблему обмеження прав і свобод можна розглядати з двох точок зору:

1) коли обмеження пов'язані з особливими обставинами, екстраординарною ситуацією в суспільстві і державі, що має бути прямо передбачено законами даної країни;

2) в інших рядових випадках, коли обмеження прав і свобод особистості викликані необхідністю уникнути порушення прав і свобод інших людей [3].

Таким чином, поточна ситуація з вірусом COVID-19, в цілому, підходить під Ситуацію № 1, що вимагає обмеження прав частини людей, що не бажають робити щеплення добровільно, з метою забезпечення громадського блага, поширення епідемії та запобігання хворобам і смерті багатьох тисяч громадян.

Загальна декларація прав людини (стаття 29, частина 2) визначає, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Таким, чином питання в балансі прав окремої особистості та інтересів суспільства.

Відповідно до Конституції України, права і свободи людини та громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Маємо, навіть при численних змінах до законодавства України, безлічі Постанов Кабінету Міністрів, розпоряджень місцевих органів влади та інших примусових актів щодо запровадження вакцинації від COVID-19, клінічні випробування мають проводитися лише зі згодою пацієнта (добровольця). Будь-які примуси, дискримінація та обмеження особи саме з цього приводу є незаконними [4].

Примусове щеплення від коронавірусу, під різними приводами, вже запроваджене в: Саудівській Аравії, Таджикистані, Туркменістані, Росії, Франції, Італії, Греції, Великій Британії тощо. Президент Франції Є. Макрон 12 червня заявив, що невакциновані громадяни матимуть багато обмежень, зокрема, їм заборонять: відвідувати кінотеатри, кафе, торговельні центри, купувати авіаквитки та ін [2].

В Україні також діє добровільно-примусова вакцинація для певної категорії громадян, попри заяву Віктора Ляшка, що зараз є достатній попит на добровільну вакцинацію. Так, у Дніпрі, працівники виконавчих органів, комунальних підприємств, установ, закладів міської ради повинні вакцинуватися від COVID-19. Співробітники, які не вакцинуються до 15 жовтня, будуть вимушені щотижня надавати довідку про відсутність коронавірусної хвороби. Відповідна вимога прописана у розпорядженні міського голови Бориса Філатова від 2 серпня 2021 року.

Однак за чий кошт проводитиметься тестування на коронавірус тих, хто не вакцинується, у розпорядженні не вказано. Відповідний документ оприлюднений на сайті Дніпровської міської ради.

Зараз дослідження вакцин тривають і перебувають на різних стадіях. Тож люди, що роблять собі щеплення, по суті, є добровольцями – експериментаторами, учасниками медичного експерименту, що роблять безумовно дуже важливу для суспільства справу – тестування вакцини від небезпечного захворювання. За підсумками цього тестування, будуть виявлені і прораховані ймовірності побічних ефектів вакцини, ризики при захворюваннях, протипоказання і ще багато різних факторів, які дозволять, в майбутньому ефективно боротися з вірусом шляхом застосування ефективної і безпечної вакцини.

Держава повинна всіляко підтримувати цих людей, перш за все шляхом забезпечення пильним медичним контролем, а також наданням будь-яких соціальних привілеїв і можливо матеріальною підтримкою (але такі привілеї та бонуси не повинні бути настільки великими і значущими, щоб стати підкупом і спонукати (примусити) людини спочатку не бажає вакцинуватися, і що знаходиться в скрутному становищі, зробити собі щеплення тільки заради цих бонусів).

Разом з тим, примушування до участі в медичному експерименті, є очевидно аморальним і неправовим діянням. Особливо якщо примус пов'язаний з явною дискримінацією, втручанням в приватне життя або введенням обмежень, що ускладнюють людині отримання засобів для існування.

Добровільно-примусова вакцинація лише підсилює настрої проти щеплень і дає величезне підґрунтя для конспірології.

Крім цього, люди, які відмовилися від щеплення, можуть зіткнутися з різними обмеженнями.

Важливо пам'ятати, що ряд професій одразу передбачають певні медичні обмеження і включають в себе вимоги вакцинації. Разом з тим

відмова від такої вакцинації з посиланням на небажання брати участь в медичному експерименті і випробуваннях не пройшла повний цикл клінічних випробувань вакцини – можливий, але вбачається неперспективним для захисту своїх прав в національних судах [4].

Якщо ж, незважаючи на всі обставини, ви вирішили не робити щеплення – то це ваш вибір і держава, чиновники і роботодавці повинні його поважати. Така відмова не повинна стати причиною дискримінації і не може бути підставою для покарання вас в тій чи іншій формі. У разі необхідності надати письмову відмову, можна рекомендувати оформляти це як відмову від участі в клінічному дослідженні вакцини від COVID-19, як альтернативний варіант – можна написати, що відмовляєтеся не від вакцинації, як такої, а від вакцинації конкретною вакциною з проханням зробити щеплення іншою більш дослідженою вакциною.

Перспективи справ, пов'язаних з відмовою від щеплення є ст. 8 Конвенції, яка захищає від втручання в приватне життя (включно з медичною автономією), ст. 10 Конвенції – свобода вираження думки, це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без будь-якого втручання з боку органів державної влади і незалежно від державних кордонів. І тут вже є успішні кейси про захист заявників від покарання за необережні висловлювання про COVID-19. Зрештою, є ст. 2 і ст. 3 Конвенції, захист права на життя і захист від нелюдського поводження, в рамках яких можна розглядати питання наслідків медичних експериментів, а також відмови в медичній допомозі або несвоєчасної медичної допомоги [2].

Література:

1. Закон України про охорону здоров'я. № 1123-IX від 18.12.2020, ВВР, 2021, № 12, ст. 98 – вводить в дію з 14.02.2021.
2. Порядок здійснення фармаконагляду, затверджений наказом МОЗ від 27.12.2006 № 898 та Дорожньої карти з впровадження вакцини від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, і проведення масової вакцинації у відповідь на пандемію коронавірусної хвороби COVID-19 в Україні у 2021-2022 роках.
3. Конституція України: електронний ресурс <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. Дата звернення 20.09.2021.
4. Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб»: електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>. Дата звернення 20.09.2021.

КАРА У ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Ткачук В. Є.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри суспільно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Філософсько-правова думка щодо виникнення та існування самого інституту покарання, ґрунтується на двох підходах. Перший підхід був побудований на позиціях, що сформував Сократ, який відкидав помсту як змістовну суть покарання і стверджував, що ніколи не можна відповідати злом на зло, несправедливістю на несправедливість [1, с. 87]. На цих же позиціях наголошував Конфуцій і стверджував, що неможливо керувати народом при допомозі лише покарання, адже такий народ буде ухилятися від покарання і не пізнає сорому, а якщо ж керувати добросовісно за допомогою звичаю, то такий народ пізнає сором і виправиться [2, с. 24]. Близьким до його поглядів був і Піфагор, який вважав, що покарання ґрунтується на праві помсти і, відповідно, зло покарання є помстою за зло злочину [3, с. 91]. Водночас Платон гадав, що не повинен залишатися безкарним будь-який проступок [4, с. 340], і в покараннях вбачав очищення душі злочинця [3, с. 91]. Проте помсту як основну суть покарання він заперечував. Платон не допускав того, щоб покарання несло зло злочинцю, а навпаки: воно має зробити злочинця кращим або менш злим [5, с. 102-104].

Деяка відмінність від поглядів Сократа, Конфуція та Платона спостерігається у роботах Арістотеля, який був переконаний, що більшість людей за природою підпорядковуються не почуттям сорому, а страху: утримуються від злочину через загрозу помсти [6, с. 57]. Покарання, на його думку, є актом необхідності, бо користь суспільства є найвищим благом, що має складати зміст кримінально-правової політики, а здійснення покарання має приносити реальну користь чесним громадянам та суспільству. Як зауважив у свій час М. Чубинський, Арістотель у покаранні вбачав можливість залякати особу, що вчинила злочин, і таким чином запобігати вчиненню ним нового злочину, а не виправити його [5, с. 110].

І. Кант вважав, що лише право помсти (*jus talionis*) може чітко визначити межу якості та міру покарання [7, с. 257], тобто караючий

закон є категоричним імперативом, який не може допустити можливість не карати злочинця [1, с. 401]. Зокрема, у своїх „Метафізичних основах права» І. Кант наголошував, що юридичне покарання, яке призначається законом за злочини проти закону, ніколи не може слугувати засобом для досягнення будь-якого стороннього блага, чи то блага для винного або потерпілого, чи суспільства; воно повинно застосовуватись лише тому, що було вчинено зло. На думку Ад. Франка, за І. Кантом суспільство повинно карати особу, що вчинила злочин, без уваги на користь, яку можна досягти для злочинця та самого суспільства [8, с. 122-123]. На жаль, у чинному КК України (ст. 50) домінуючим елементом мети кримінального покарання все-таки є помста злочинцеві, а не відновлення соціальної справедливості, тобто порушеного права.

Розглядаючи покарання як окремий інститут кримінального права, А. Фейєрбах в його зміст вкладав зло, яке повинно застосовуватися до осіб, що вчинили протиправні дії. Моральну сторону покарання він повністю відкидав і пов'язував це з тим, що воно є лише державним примусом, завданням якого не може бути встановлення та реалізація морального порядку, бо моральне покарання не може слугувати знаряддям для досягнення мети держави і заперечує її природу [9, с. 84-85]. З цієї думкою не можна повністю погодитись, адже при вчиненні злочину особа завжди поступає аморально. У цьому контексті М. Й. Коржанський мав рацію, коли стверджував про те, що злочин є суспільно небезпечне, протиправне, аморальне, винне та каране діяння [10, с. 27]. Відповідно до цього кримінальне покарання має відповідати моральним нормам і спрямовувати свою дію на виправлення злочинця. Адже караюча правова норма, побудована без моральної основи, веде до жорстокості, що є взагалі недопустимим при застосуванні кримінального покарання.

На думку Г. Гегеля, покарання є справедливим не тільки само по собі, але й в самому злочинцеві, тобто в його волі і в його поступку [11, с. 147], адже особа, що вчинила злочин, тим самим дає добровільну згоду на його покарання [11, с. 148]. Він, крім цього, стверджував, що покарання є проявом злочину, а саме: помста за вчинений злочин є не що інше, як спрямування самої форми злочину проти себе [11, с. 150-151]. Розглядаючи злочин як заперечення права [12, с. 100], Гегель говорив, що покарання виступає запереченням самого злочину [11, с. 145]. З цього приводу П. Юркевич зауважив, що згідно з міркуваннями, висловленими Г. Гегелем, право відновлюється тільки покаранням [13, с. 112].

Отже, аналіз філософсько-правової думки різних часів розвитку людства щодо значення кари у формуванні мети кримінального покарання дає підстави казати про неоднозначні бачення мислителів. Одні з них (Арістотель, І. Кант, Піфагор, А. Фейєрбах) вбачають у карі

ознаки залякування та помсти. Тобто, їх погляди все-таки є продовженням думки щодо вираження зміст кримінального покарання у принципі таліону (лат. talionis — рівна міра покарання, рівнозначна відплата). На їх думку, кримінальне покарання має карати і тільки карати, йому не притаманні інші властивості.

З іншої сторони, погляди Сократа, Платона, Конфуція заперечують помсту та залякування як основну мету кримінального покарання. Вони ж відстоюють думку у тому, що жорстокість покарання ніколи не виправляє людини, а ще більше робить її жорстокою. У цьому контексті їхні думки отримали продовження в міркуваннях Г. Гегеля, який розглядав кару як елемент не помсти, а відновлення порушеного права, що, фактично ставило в пріоритет не лише покарання злочинця, а й і відновлення правового статусу потерпілого.

Література:

1. Кессиди Ф. Х. Сократ. СПб. : Алетейя, 2001. 352 с.
2. Історія вчень про право і державу : хрестоматія для юридичних вищих навчальних закладів і факультетів / уклад., заг. ред. проф., д. і. н. Г. Г. Демиденка. Харків. : Право, 2005. 912 с.
3. Кистяковский О. Ф. Главнейшие моменты истории развития науки уголовного права. *Антологія української юридичної думки* : в 10 т. Т. 7 : Кримінальне право. Кримінальний процес / упорядкув. О. М. Костенко, О. О. Кваша ; відп. ред. О. М. Костенко. Київ.: Юридична книга, 2004. С. 89–115.
4. Платон. Сочинения : в 3-х т. / Платон; пер. с древнегреч.; под общ. ред. А. Ф. Лосева и В. Ф. Асмуса. М. : Мысль, 1968–1972. Т. 3. Ч. 2. 1972. 678 с.
5. Чубинский М. П. Очерки уголовной политики (Понятия, история и основные проблемы уголовной политики, как составного элемента науки уголовного права) : в 3-х ч. Харьков : Тип. „Печ. дело» кн. К. Н. Гагарина, 1905. – 1905. Ч. 2. 534 с.
6. Аристотель. Сочинения : в 4-х т. / Аристотель ; пер. с древнегреч. ; общ. ред. А. И. Доватура. – М. : Мысль, 1976–1983. Т. 4. 1983. 830 с.
7. Кант И. Сочинения : в 6 т. / под общей ред. В. Ф. Асмуса, А. В. Гульги, Т. И. Ойзермана. – М. : Мысль, 1963–1966. Т. 4. Ч. 2. 1965. 478 с.
8. Франк А. Философия уголовного права в популярном изложении профессора Ад. Франка / перевод с франц. Д. Слонимского. СПб. : Тип. О. И. Бакста, 1868. 244 с.
9. Пионтковский А. А. Уголовно-правовые воззрения И. Канта, А. Фейербаха и Й. Фихте. М. : Всесоюзный институт юридических наук НКЮ СССР, 1940. 192 с.

10. Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. Київ : Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. 656 с.
11. Гегель Г. В. Ф. Філософія права / пер. с нем. : ред. и сост. Д. А. Керимов и В. С. Нерсеянц. М. : Мысль, 1990. 524с.
12. Філософія права : навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Данільяна. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 272 с.
13. Юркевич П. Історія філософії права. Філософія права. Філософський щоденник. Київ : Ред. журн. „Український Світ», 2000. 756 с.

НАПРЯМ 7. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ЗАГРОЗИ ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНИХ ЗАХОДІВ ОДЕРЖАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Бабіков О.П.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права

та процесу

Київського університету права Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Негласне одержання інформації розглядається як одна з найдавніших, ефективних форм доказування, що надає можливість, завдяки фіксуванню на технічні носії, відтворити перед учасниками кримінального процесу аутентичну картину подій, що відбувалися. Без ризиків невірною сприйняття чи поганої пам'яті, що характерне для свідчень особи, переформатування одержаних відомостей слідчим, яким після сприйняття інформації вона відображається на паперових носіях вже з урахуванням його особистості, власного досвіду, настрою, ставлення до подій. З другого боку, негласні заходи одержання інформації обмежують гарантовані міжнародними актами та національним законодавством права і свободи людини, відбувається втручання у її приватне життя, таємницю спілкування, порушується недоторканість житла та інші права і свободи, що визначають зміст і спрямованість діяльності держави. При цьому слід пам'ятати, що не завдання кримінального судочинства (викриття осіб, що вчинили кримінальні правопорушення, притягнення їх до кримінальної відповідальності), а саме утвердження і забезпечення прав і свобод людини визначено головним обов'язком держави у ст. 3 Конституції України.¹

Тому на відміну від інших слідчих дій, особа яка приймає рішення щодо необхідності та можливості проведення НС(Р)Д має враховувати не лише інтереси кримінального судочинства, а й обов'язок забезпечити права і свободи людини, зважувати доцільність та наявні ризики,

---

¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

забезпечити баланс таких інтересів та уникати невиправданого обмеження прав і свобод.

Саме питання досягнення балансу між зазначеними інтересами і становить найбільшу складність в організації та проведенні НС(Р)Д. Відсутність підстав для їх застосування, порушення вимог кримінального процесуального закону щодо винятковості таких заходів, недотримання процедури проведення заходів та збереження одержаної інформації, недотримання умов та обмежень під час контролю за вчиненням злочину, є визначальними факторами, що впливають на оцінку одержаних за результатами проведення НС(Р)Д доказів щодо їх допустимості.

Проведення негласних заходів, спрямованих на одержання інформації, і насамперед пов'язаних з втручанням у приватне життя, порушенням таємниці спілкування, кореспонденції, недоторканості житла, також обумовлює необхідність зважувати ефект від їх застосування у кримінальному судочинстві та можливі загрози зловживань з боку співробітників правоохоронних органів, безпідставного обмеження прав людини і громадянина, використання одержаної інформації не в інтересах забезпечення правопорядку.

Оцінюючи доцільність та загрози, що виникають внаслідок проведення НС(Р)Д, також необхідно враховувати низку обставин, що вказують на ризики, пов'язані з їх застосуванням.

У першу чергу – щодо винятковості таких заходів. Доцільність проведення негласних слідчих (розшукових) дій (оперативно-технічних, розвідувальних заходів) у конкретних випадках, як їх використання впливає на рівень протидії злочинності, наскільки обмеження прав людини під час їх проведення є виправданим, та як у подальшому це впливає на авторитет правоохоронних органів і забезпечення прав людини. Надмірне використання правоохоронними органами можливостей НС(Р)Д призводить до втрати громадянами впевненості у забезпеченні їх прав і свобод, «поглиблюється прірва» між державою і суспільством, виникають корупційні ризики щодо використання негласно одержаної інформації про приватне життя не в інтересах кримінального судочинства, а «на замовлення» зацікавлених осіб, використання таких можливостей для протиправного сприяння у конкурентній боротьбі комерційних структур.

Іншим, не менш важливим питанням, є забезпечення належного та ефективного судового контролю у цій сфері. Якщо переважна більшість клопотань про проведення НС(Р)Д слідчими суддями задовольняється, а статистичний облік щодо ефективності використання результатів НС(Р)Д у кримінальному судочинстві не здатний продемонструвати об'єктивну картину доцільності їх проведення та забезпечення балансу

інтересів держави і громадянина, чи є такий судовий контроль належним?

Нажаль, ґрунтовних досліджень, що показали б зв'язок між рівнем застосування технічних засобів, кількістю проведених НС(Р)Д та рівнем злочинності, не проводилося. Тож і оцінити за статистичними чи іншими об'єктивними аналітичними даними виправданість обмежень прав і свобод під час їх проведення, – неможливо.

Поряд з цим, довести факт надання-одержання неправомірної вигоди, збуту наркотичного засоби чи зброї без негласної фіксації розмов, передачі грошей та предметів, в умовах сьогодення та з урахуванням судової практики, стало практично неможливим. Використання злочинними угрупованнями спеціальних технічних засобів як для негласного зняття інформації так і для протидії цьому, перехід значної кількості досвідчених співробітників правоохоронних органів у приватні структури, у тому числі й ті, що займаються протиправною діяльністю, суттєво ускладнюють одержання та фіксацію доказів протиправної діяльності таких груп без проведення НС(Р)Д. За наявності кваліфікованого захисту, довести узгодженість спільних дій, розподіл ролей, спрямованість умислу без фіксації таких процесів за допомогою технічних засобів, – надзвичайно складно. Використання під час розробки злочинних груп та організацій таких форм як негласне співробітництво та виконання спеціального завдання демонструють свою ефективність протягом сторіч і їх основні організаційні засади практично залишаються незмінними. Проте, якщо мова йде про технічні засоби, майже не щодня з'являється нове обладнання, програми та програмні комплекси з новими технічними можливостями. Більш автономні, більш компактні, з більшим діапазоном зняття інформації чи проникаючою здатністю. Фактично, у середовищі правоохоронних органів давно намітилися тенденція «технологічних перегонів», в яких спеціальні технічні підрозділи, намагаючись «утриматися на гребні хвилі», відслідковують технічні новинки, нові методики зняття, фіксації інформації, її систематизації, аналізу та обробки.

Але суттєва технічна модернізація засобів зняття та фіксації інформації не зробила «прорив» у протидії злочинності, насамперед її корупційних проявів, організованих форм. Більш широке застосування засобів аудіо-, відеоконтролю під час документування злочинів, пов'язаних зі збутом наркотичних засобів та їх аналогів призвело до масового поширення злочинцями «безконтактних» форм збуту – через спеціальні закладки, а досягнення домовленостей на їх збут – через соціальні мережі, месенджери тощо.

Збільшення технічних можливостей правоохоронних органів щодо зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, розширення кола органів, уповноважених на проведення зазначеного

НС(Р)Д, – надзвичайно сприяло виникненню секретних чатів, використання «сірих» телефонів, сім-карт та телефонних номерів інших країн.

Поряд з цим збільшується кількість судових проваджень за фактами протиправного використання працівниками правоохоронних органів технічних засобів контролю, незаконного одержання та збуту інформації про телефонні з'єднання, «прослуховування на замовлення», збут спеціальних технічних засобів. При цьому, навіть кількість вироків у справах цієї категорії жодним чином не дає уяви про масштаб застосування правоохоронними органами власних можливостей для контролю за поведінкою громадян. Однією з причин такої тенденції є таємність проведення НС(Р)Д, що хоча і є необхідною їх властивістю, проте надає можливість уникати належного контролю з боку держави та суспільства.

INTERNATIONAL AND NATIONAL MECHANISMS OF GUARANTEEING THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF VICTIMS IN THE CONDITIONS OF ARMED CONFLICT

Batiuk Oleg

*Candidate of Law Science, Associate Professor,
Associate Professor of Political Science, Management and State Security
Lesia Ukrainka Volin National University
Lutsk, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-2291-4247*

Niczyporuk Janusz

*Prof. dr hab. Kierownik Katedry postępowania administracyjnego
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Lublin, Polska
ORCID ID: 0000-0003-1632-1784*

Problem statement and its connection with important scientific or practical tasks. The protection of civilians, the wounded and the sick, as well as prisoners of war and children, is confirmed by the provisions of the first Additional protocol to the Geneva Conventions [1]. They extend the scope of such protection to any person under the authority of a party, which is involved in the conflict and do not enjoy a more favorable treatment under the Geneva Conventions in the context of an international armed conflict[1]. The commission of a number of acts is prohibited and will remain prohibited

at any time and in any place, regardless of whether they are committed by representatives of civil or military bodies (violence against life, health and physical and mental condition of persons; outrage to human dignity; taking hostages; collective punishment; coercion into prostitution or indecent assault in any form [1]. Some of these actions are considered serious violations of international humanitarian law, such as: murder, torture, mutilation and hostage-taking (serious violations of the Geneva Conventions and the Additional protocol); abuse of human dignity, collective punishment and committing sexual violence, including coercion into prostitution (war crimes in accordance with customary international humanitarian law), for the commission of which the criminal liability must be provided.

As it is noted in the scientific literature with reference to specific facts, most cases of sexual violence, that are related to the armed conflict in eastern Ukraine took place in the context of the deprivation of liberty by illegal armed formations. In such cases, sexual violence was directed against both men and women. Beating and electric shock to the genital area, rape, threats of rape, and forced exposure were used as methods of torture and cruel treatment to punish, humiliate, or confess. Facts of detentions, abductions, rapes, injuries or killings of victims' relatives, including their children and women, are known. In most cases, sexual violence was also used to force detainees to give up their property or perform other acts that were required by perpetrators as an obvious condition of their safety and release, in areas, which had been controlled by illegal armed formations [2].

At the national level, the Constitution of Ukraine enshrines the fundamental principles of non-discrimination and humane treatment, and provides that everyone has the right to respect for his or her dignity, religious beliefs and practices in all situations (Constitution of Ukraine, 1996). With regard to the establishment of criminal liability for serious violations of international humanitarian law, it should be noted that the content of the provisions of the art. 438 (Violation of laws and customs of war) of the Criminal code of Ukraine is generalized enough, for covering the full range of serious offenses, such as murder, torture, hostage-taking, pimping or Involvement of a person in prostitution, etc.

First of all, let's turn to the basic guarantees that are provided to women internationally and nationally during an international armed conflict.

Under the first Additional protocol, women are given special protection when their freedom is restricted for reasons that are related to the armed conflict [1]. For example, they are kept in rooms that are separate from those for men (or if women are part of families, such women are kept in the same room with their families), in addition, they are under the direct supervision of women [1]. Cases of pregnant women and mothers of young children on whom such children depend, who are arrested, detained or interned for

reasons that are related to the armed conflict, are considered as a matter of priority [1].

It should be noted that the Criminal Executive Code of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine define specific mechanisms for the protection of women and families in peacetime. However, these provisions were not intended to be applied in time of armed conflict, but remain relevant today as they can be applied for the implementation of international humanitarian law and be an informative source of recommendations for an appropriate approach. In particular, the Penal Code provides for the separate detention of women and men during detention [4]. In addition, the Criminal Procedure Code of Ukraine stipulates in the art. 535 that imprisonment may be postponed in the case of pregnancy of a convicted person or in the availability of a child under the age of three. Also, this article stipulates not only that during the execution of sentences the court in criminal cases should consider women's cases as a matter of priority (in accordance with the international standard), but also that the judge should consider releasing pregnant women and women with children under the age of three from liability [5].

The guide to the application of norms of international humanitarian law in the Armed Forces of Ukraine contains a similar provision that provides for the separation of men and women during captivity (Order of the Minister of Defense of Ukraine, 2004). However, the Guide to the application of norms of international humanitarian law in the Armed Forces of Ukraine do not contain provisions regarding most international requirements, namely: families should be kept in family blocks; women should be under the direct supervision of women; the cases of pregnant women and mothers of young children on whom such children depend, who are arrested, detained or interned for reasons that are related to armed conflict, are considered as a matter of priority.

In **conclusion**, International humanitarian law places considerable emphasis in its provisions on providing the protection of women, in particular protection against rape, coercion into prostitution or any other form of encroachment on their morality (Geneva Convention, 1949). Thus, committing sexual violence, in particular rape (the article 152 of the Criminal Code of Ukraine) and pimping or involving a person in prostitution (the article 303 of the Criminal Code of Ukraine) (Order of the Minister of Defense of Ukraine, 2004), constitutes a serious violation of the international humanitarian law in accordance with its customary norms. Progressive ones, given the prospects of the specified by us problem regarding developing legal mechanisms of restoring the rights of victims, which are violated as a result of armed aggression in the East of Ukraine, are the provisions of the draft Law of Ukraine «On protection of property rights and other real rights of persons, who are affected by the armed aggression», that was registered

under № 5177 from 01.03.2021, the purpose of which is the protection of property rights of persons that are violated as a result of armed aggression through the introduction of mechanisms of restitution, as well as the compensation for property damage that has been caused to victims of the armed aggression in accordance with international and European human rights standards, in particular the practice of the European Court of Human Rights.

References:

1. Additional Protocol I to the Geneva Conventions, 1977. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/470>
2. Victims of the armed conflict in eastern Ukraine in 2014-2018 Kyiv 2019. URL: https://civilmplus.org/wp-content/uploads/2019/01/Web_Victim_A5_ukr.pdf.
3. Constitution of Ukraine, Adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 URL: <https://rm.coe.int/constitution-of-ukraine/168071f58b>
4. Criminal Enforcement Code of Ukraine: Law of Ukraine of July 11, 2003 № 1129-IV. URL: <https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/16257/preview>
5. Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 13, 2012 № 4651-VI. URL: <https://rm.coe.int/16802f6016>

ОСОБИСТЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЯК ОДИН ІЗ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ВИДІВ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ТРИМАННЯМ ПІД ВАРТОЮ

Безух І. Ю.

*здобувач четвертого (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри кримінального процесу та криміналістики
Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

Із запровадженням нового КПК України на всіх стадіях кримінального провадження відбулось суттєве законодавче реформування. Реформи торкнулись і питань застосування запобіжних заходів.

Так, у новому КПК України зникли через застарілість та неефективність архаїчні запобіжні заходи, які були «успадковані» від СРСР, а

саме підписка про невіїзд, порука громадської організації або трудового колективу та нагляд командування військової частини. В той же час з'явилися принципово нові запобіжні заходи – це домашній арешт та особисте зобов'язання.

Доволі часто серед юристів-практиків можна почути про підписку про невіїзд, однак таке твердження не є вірним, бо хоча за своєю суттю ці запобіжні заходи схожі, але на цьому їх схожість закінчується.

При цьому, підписка про невіїзд лише зобов'язувала підозрюваного або обвинуваченого не відлучатися із зареєстрованого місця проживання (перебування або з тимчасового знаходження) без дозволу слідчого.

Так, в КПК 1960 року в ч. 3 ст. 148 було передбачено, що якщо немає достатніх підстав для застосування запобіжного заходу, від підозрюваного, обвинуваченого або підсудного відбирається письмове зобов'язання про явку на виклик особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора або суду, а також про те, що він повідомить про зміну свого місця перебування. Втім, даний захід не був запобіжним, в зв'язку з чим з метою вдосконалення кримінального процесуального законодавства законодавець відніс дану процесуальну дію до запобіжних заходів, і значно розширив перелік обов'язків особи, відносно якої застосовується вказаний захід. Можна також провести паралель із таким запобіжним заходом, як підписка про невіїзд, яка була передбачена в КПК 1960 року, проте, на відміну від особистого зобов'язання вона передбачала лише заборону відлучатися з постійного проживання чи тимчасового знаходження без дозволу слідчого.

Варто зазначити, що після прийняття КПК 2012 року, готувався законопроект про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення конституційних прав учасників кримінального провадження при визначенні та застосуванні запобіжних заходів, однак право на життя у питанні особистого зобов'язання він так і не мав.

Пропонувалось внести зміни до ч. 1 ст. 178 КПК України та доповнити Кодекс новою статтею 180-1 КПК України, що передбачала собою запровадження таких видів запобіжних заходів, як підписка про невіїзд, та встановлюється можливість її обрання щодо підозрюваних, обвинувачених у вчиненні злочинів невеликої та середньої тяжкості. У той же час у законопроекті не враховано, що чинне кримінальне процесуальне законодавство України передбачає такий вид запобіжних заходів, як особисте зобов'язання (п. 1 ч. 1 ст. 176, ст. 179 КПК).

При цьому, згідно висновку на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо забезпечення конституційних прав учасників кримінального провадження при визначенні та застосуванні запобіжних заходів)» запропоно-

ваний проектом вид запобіжного заходу повною мірою охоплював уже існуючий запобіжний захід у виді особистого зобов'язанням, а саме не відлучатися із населеного пункту, в якому підозрюваний, обвинувачений зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду. До того ж в разі невиконання такого зобов'язання до підозрюваного, обвинуваченого може бути застосований більш жорсткий запобіжний захід і на нього може бути накладено грошове стягнення в розмірі від 0,25 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ч. 2 ст. 179 КПК України в редакції Закону № 1791-VIII від 20.12.2016).

Варто зробити висновок, що не завжди зміни в законодавстві – це щось нове, що започатковано та перейнято із практики ЄС, а лише просто вирвані статті з Кодексу 1960 року.

Разом з тим, все ж таки варто звернути увагу що альтернативного запобіжного заходу (особисте зобов'язання), відповідно до чинного КПК України.

Так, частиною 1 статті 179 КПК України передбачено, що особисте зобов'язання полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені статтею 194 цього Кодексу.

Особисте зобов'язання є найбільш м'яким запобіжним заходом, який полягає в обмеженні права підозрюваного, обвинуваченого на свободу пересування, вибір місця проживання, перебування, забезпеченні виконання покладених на нього процесуальних та інших, визначених законом і зазначених в особистому зобов'язанні, обов'язків.

Підставами для застосуванні запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України. До таких дій зі сторони підозрюваного, обвинуваченого, засудженого належить: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Запобіжний захід застосовується тільки за клопотанням сторони обвинувачення та лише слідчим суддею під час досудового

розслідування чи судом під час судового провадження з метою забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного, обвинуваченого.

У той же час, якщо під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, прокурор доведе наявність всіх обставин, передбачених ч. 1 ст. 194 КПК України, слідчий суддя, суд застосує відповідних запобіжний захід, зобов'язує підозрюваного, обвинуваченого перебувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади, а також виконувати один або декілька обов'язків, необхідність покладення яких була доведена прокурором, а саме: 1) перебувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю; 2) не відлучатися із начепленого пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду; 3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи; 4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом; 5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом; 6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності; 7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання; 8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну; 9) носити електронний засіб контролю.

Наприклад, слідчий суддя Дніпровського районного суду м. Києва у рішенні від 15.02.2020 (справа № 755/14813/19) дійшов висновку про те, що прокурором належним чином обґрунтовано, що внаслідок обрання менш суворого запобіжного заходу, ніж тримання під вартою, ОСОБА_1 буде переховуватись від органів досудового розслідування та суду, незаконно впливатиме на свідків у кримінальному провадженні та іншим чином перешкоджатиме кримінальному провадженні. Суддя зазначив, що у даному питанні варто враховувати правову позицію, викладену в рішенні ЄСПЛ від 10.02.2011 у справі № 40107/02 «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*), щодо обов'язку суду при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою розглядати можливість застосування інших (альтернативних) запобіжних заходів (п. 80). А відтак дійшов висновку, що запобігання будь-яких ризиків, пов'язаних з прибуттям підозрюваного на вимогу слідчого, прокурора, суду можливе і при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання, з покладенням обов'язків визначених ч. 5 ст. 194 КПК України терміном на 2 місяці.

У іншому випадку, слідчий суддя Святошинського районного суду м. Києва від 12.02.2021 (справа № 759/2656/20) зазначив, що ОСОБА_1,

підозрюється у вчиненні злочину середньої тяжкості, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком до 3 років, зареєстрований на території іншої області та в м. Києві, не має визначеного місця проживання, у зв'язку з чим може переховуватись від органів досудового розслідування, може незаконно впливати на свідків, а також може продовжувати вчиняти інші злочини, однак для запобігання вищевказаним ризикам найменш суворий запобіжний захід є достатнім, вбачається доцільним застосування стосовно ОСОБА_1 запобіжного заходу – особисте зобов'язання.

Застосування відносно ОСОБА_1 запобіжного заходу, як особисте зобов'язання знайшло своє доведення, зокрема обґрунтованість підозри та доведеність існування ризиків, а тому було задоволено клопотання слідчого із покладенням на ОСОБА_1 обов'язку.

У цих випадках, на нашу думку, так і відповідно до практики Верховного Суду, суд першої інстанції прийняв правильне рішення та врахував усі обставини при обранні запобіжного заходу, відповідно до ст. 178 КПК України, адже призначене покарання є співмірним протиправному діянню й достатнім для його виправлення та попередження нових злочинів і не може вважатися явно несправедливим внаслідок суворості.

На підставі вищевикладеного, варто зазначити, що законодавче реформування питань, пов'язаних із обранням, зміною запобіжних заходів (як пов'язаних, так і не пов'язаних з триманням під вартою) заслуговують значної уваги, адже будь-яке недотримання норм Закону може призвести до «явно несправедливого покарання» та означає не будь-яку можливу відмінність в оцінці виду та розміру покарання, а відмінність у такій оцінці принципового характеру.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.2012 / Сайт ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 / Сайт ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>
3. «Харченко проти України» від 10.02.2011 / Сайт ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_662#Text

ЗНАЧЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РЕЗУЛЬТАТИ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА

Ромашко С. В.

*завідувач сектору автотехнічних досліджень відділу автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України
м. Черкаси, Україна*

У всіх країнах світу дорожньо-транспортні пригоди (ДТП) давно становлять серйозну проблему в громадській та економічній сферах життя, адже дуже часто призводять до негативних суспільних наслідків. Здебільшого ДТП викликані порушенням правил дорожнього руху або вимог технічної експлуатації транспортних засобів.

В Україні на теперішній час, у зв'язку із значним збільшенням кількості колісних транспортних засобів, проблема безпеки дорожнього руху набуває особливої гостроти.

Так, за 8 місяців 2021 року в Україні було зареєстровано 120209 дорожньо-транспортних пригод, з яких у 15163 випадках загинули або були травмовані люди [4].

Тому, огляд місця ДТП є однією із першочергових і основних слідчих дій, направлених на виявлення та фіксацію усіх обставин пригоди (слідів, транспортних засобів, інших процесів і явищ) для всебічного, повного та об'єктивного розслідування. Особливість цієї слідчої дії полягає ще і в тому, що інтенсивний рух транспорту та пішоходів, зміна погодних умов, можуть за короткий проміжок часу змінити фактичну обстановку, знищити чи пошкодити сліди та інші речові докази.

Службові особи можуть залучати для огляду місця ДТП та транспортних засобів також спеціалістів-автотехніків. Спеціаліст-автотехнік обов'язково повинен залучатися для участі в огляді місця ДТП з людськими жертвами, а також у випадках, коли водій разом з транспортним засобом зник з місця пригоди. Використання знань спеціаліста сприяє повноті, об'єктивності та всебічності дослідження обставин пригоди, виявлення слідів та інших об'єктів, що містять пошукову та доказову інформацію.

Дії спеціаліста визначаються при цьому вимогами Кримінального процесуального кодексу України та відомчими нормативними актами [1].

На місці ДТП об'єктами огляду є: дорога (її ділянка) з усіма розташованими на ній засобами організації дорожнього руху (дорожні знаки, дорожня розмітка), перешкоди штучного або природнього характеру, транспортні засоби, їх сліди, тіла загиблих та ін.

Від повноти та якості проведення огляду місця ДТП напряму залежить повнота та об'єктивність експертиз, які будуть призначатися в подальшому, оскільки частина вихідних даних, якими буде керуватися експерт при проведенні експертизи (дані про сліди коліс та інших частин ТЗ на дорожньому покритті, розташування транспортних засобів, дорожніх знаків, дорожньої розмітки чи інших об'єктів) буде братися саме з протоколу огляду місця ДТП та схеми, яка складалася і є невід'ємною частиною цього протоколу.

В експертній практиці іноді виникає необхідність призначення такого виду експертизи як транспортно-трасологічна, зокрема для встановлення місця зіткнення (наїзду) або розташування транспортних засобів у момент їх первинного контактування на проїзній частині дороги, оскільки покази учасників (водіїв) пригоди, які є зацікавленими особами, носять суб'єктивний характер і часто суперечать об'єктивній слідовій інформації, зафіксованій у протоколі огляду місця ДТП та на схемі до нього. В цьому випадку, саме відомості про сліди, що були виявлені та зафіксовані під час огляду, мають вирішальне значення для надання об'єктивних відповідей на такі питання.

Під час огляду місця ДТП також проводиться і огляд транспортних засобів – учасників ДТП, виявляються та фіксуються пошкодження на них, стан вузлів та окремих деталей гальмівної системи, рульового керування, ходової частини. В подальшому ці відомості, при необхідності, також зазначаються у постанові про призначення експертизи обставин та механізму ДТП.

При розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері транспорту, у всіх випадках, де необхідні спеціальні технічні знання, призначається експертиза обставин і механізму ДТП, висновком якої дається оцінка дій учасників дорожньо-транспортної пригоди та встановлюється причинний зв'язок між діями цих учасників і фактом виникнення ДТП.

Відповідно до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, які затверджені Наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5) [2], у документі про призначення автотехнічної експертизи (залучення експерта) повинні бути зазначені дані про параметри і стан дорожньої обстановки, дорожнього покриття та обставини щодо дій учасників події, з яких має виходити експерт при проведенні досліджень (вихідні дані).

При призначенні експертизи обставин ДТП необхідно, зокрема, вказувати: тип покриття дороги (асфальт, ґрунтова тощо), його стан (сухе, мокре, ожеледиця тощо), ширину проїзної частини, наявність і величину ухилів, наявність дорожніх знаків і розміток у районі ДТП, технічний стан ТЗ та його завантаженість; видимість і оглядовість дороги з місця водія, а в умовах обмеженої видимості – ще й видимість перешкоди; розташування ТЗ по ширині дороги, швидкість його руху (швидкість руху вказується, якщо немає сліду гальмування); момент виникнення небезпеки для руху; відстань, яку подолав пішохід з моменту виникнення небезпеки для руху до моменту наїзду, швидкість руху пішохода або час його руху з моменту виникнення небезпеки до моменту наїзду; чи застосовував водій термінове гальмування і якщо застосовував, то яка довжина сліду гальмування до задніх коліс автомобіля (якщо сліди розташовані на ділянках дороги з різним покриттям, наприклад на проїзній частині й узбіччі, потрібно зазначити довжину сліду окремо на кожній з ділянок); місце наїзду відносно слідів гальмування (яку відстань пройшов ТЗ у стані гальмування до наїзду чи після наїзду на пішохода; якою частиною ТЗ контактував з пішоходом або якими частинами зіткнулись транспортні засоби; якщо ТЗ після залишення сліду гальмування до його остаточної зупинки рухався накатом, то яку відстань він пройшов у цьому стані).

Слід звернути увагу на те, що покази очевидців ДТП часто не співпадають, що є природньо, оскільки стосуються подій, які спостерігалися ними протягом декількох секунд чи навіть долей секунд. Крім того, транспортні засоби та пішоходи, які були учасниками ДТП, в момент спостереження часто перебувають у русі. Сприйняття ж швидкості руху у різних осіб неоднакове.

Тому, виявлення та фіксація таких слідів як гальмування або бокового ковзання коліс ТЗ дає можливість судовому експерту визначити швидкість руху транспортних засобів на момент утворення цих слідів і, в переважній більшості випадків, спростувати або підтвердити покази учасників та свідків пригоди.

Ю.К. Орлов правильно зазначає, що «висновок експерта цілком залежить від того, які дані (про швидкість руху транспортних засобів і пішоходів, регулювання дорожнього руху на момент ДТП, технічний стан транспортних засобів та ін.) надані експерту» [3].

Таким чином можна з упевненістю стверджувати, що своєчасне та якісне проведення огляду місця дорожньо-транспортної пригоди має значний вплив на висновок експерта при проведенні ним того чи іншого виду автотехнічної експертизи, а також сприяє повному та об'єктивному розслідуванню кримінального провадження та прийняттю законного рішення.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88 (із змінами станом на 15.07.2021).
2. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (затверджені Наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5)).
3. Орлов Ю.К. Заключение эксперта и его оценка (по уголовным делам). М., 1995.
4. Статистика. Патрульна поліція України <http://patrol.police.gov.ua/statystyka/> (дата звернення: 10.09.2021).

НЕБЕЗПЕЧНІСТЬ ЕКСПЕРТНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ, ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ВИСНОВКУ ПРО НЕМОЖЛИВІСТЬ ВИРІШЕННЯ ПОСТАВЛЕНИХ ПЕРЕД ЕКСПЕРТОМ ПИТАНЬ

Рубис О. С.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу установи освіти «Академія
внутрішніх справ Республіки Білорусь»
м. Мінськ, Республіка Білорусь*

Кухарук Т. Б.

*методист Навчально-криміналістичного центру
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'ячука
м. Рівне, Україна*

Висновок експерта є найбільш важливою і поширеною формою застосування спеціальних знань, що мають доказове значення у кримінальному процесі [1].

Від ефективності виявлення, вилучення і фіксації слідової картини злочину, дотримання процесуального порядку призначення та проведення судових експертиз, а також від застосовуваних засобів і методів даних досліджень в більшості випадків залежить доля учасників процесу і всього провадження.

Будь-які фактичні дані, отримані в процесі експертного дослідження, перш за все, повинні бути категорією об'єктивною. Оцінювати це

знання – значить мати можливість перевірити належність, допустимість і достовірність як самого процесу судово-експертного пізнання, так і його результатів, викладених у висновках. Однією з найбільш складних ситуацій оціночної діяльності прокурора є вивчення та аналіз висновків експерта, які містять висновки про неможливість вирішення питання (питань) по суті.

У практиці правозастосування такі висновки отримали назву НВМ – не виявилося можливим.

Однією з підстав, яка може призвести до висновків про неможливість вирішення поставлених перед експертом питань є –небезпечність певних експертних маніпуляцій.

Дана обставина іноді не дозволяє експерту здійснити весь комплекс дій, передбачених методикою. тобто представлені об'єкти, а також питання, поставлені на вирішення експертизи, в загальному зрозумілі експерту, однак деякі особливості досліджуваних матеріалів не відповідають такому основоположному принципу використання спеціальних знань, як безпека.

Так, бронебійні патрони, з кулею спорядженої отруйною речовиною калібру 7,92 мм виробництва Німеччини до 1945 р з маркуванням «40 26h aux», «WaA 700» і стилізованим зображенням орла зі свастикою, призначені для знищення екіпажів танків і бойових машин; патрони 7,62x39 мм і 5,45x39 мм без маркування, які можуть бути споряджені гексогеном або іншим вибуховою речовиною; патрони калібру 9 мм Parabellum, виробництва Німеччини до 1945 року, які можуть бути споряджені нітрогліцериним – при проведенні балістичної експертизи досліджуються тільки в частині визначення групової та видової приналежності, а їх демонтаж і відстріл категорично заборонений.

Таким чином, вирішення питання про придатність для використання за цільовим призначенням таких патронів не представляється можливим.

Перш за все, за доцільне встановити:

1. якими саме положеннями (методикою, відомчою інструкцією з техніки безпеки і т.п.) продиктовані дії (бездіяльності) експерта;
2. чи існує відомий експерту порядок, можливо, не передбачений конкретною методикою, що дозволяє убезпечити представлені об'єкти або процес експертного дослідження.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. Дата звернення 12.09.2021.

НАПРЯМ 8. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО УКРАЇНИ

Везденецька О. О.

*студентка 4-курсу, юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна*

Право на справедливий суд, будучи невід'ємною частиною принципу верховенства права, сьогодні виступає як фундаментальна правова цінність будь-якого демократичного суспільства.

Стаття 6 Конвенції визначає право на справедливий суд як право особи на справедливий та публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним та неупередженим судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо цивільних прав та обов'язків особи або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти особи кримінального обвинувачення [2].

Аналіз конструкції п. 1 ст. 6 Конвенції дозволяє розглянути основні елементи права на судовий захист, включаючи:

а) право на розгляд справи; б) справедливість розгляду справи; в) публічність судового розгляду і проголошення рішення; г) розумний строк розгляду справи; ґ) незалежність і безсторонність суду; д) розгляд справи судом, встановленим законом [2, с. 5-6].

Для ефективного застосування статті 6 Конвенції Європейським судом з прав людини, який має виключне право тлумачити Конвенцію, були розроблені такі структурні елементи «права на суд», як: доступ до правосуддя; остаточність судового рішення; своєчасність виконання остаточних рішень [1, с. 3-4].

Враховуючи те положення, що право на справедливий суд є центральним у системі глобальних цінностей демократичного суспільства, у своїй практиці Європейський Суд пропонує досить широке його тлумачення.

Так, у справі Delcourt v. Belgium Суд встановив, що «у демократичному суспільстві, з огляду на розуміння Конвенції, право на справедливий суд є настільки важливим, що обмежувальне тлумачення

статті 6 було б несумісним з метою та призначенням цього положення» [3, с. 3-4].

У справі *Bellet v. France* Суд встановив, що «стаття 6 § 1 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним із аспектів яких є доступ до правосуддя. Рівень доступу, наданий національним законодавством, повинен бути достатнім, щоб гарантувати право особи на суд, враховуючи верховенство права у демократичному суспільстві. Щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чіткі, практичні засоби оскарження дій, які порушують її права».

Відповідно до позиції Суду у багатьох справах, основною складовою права на суд є право доступу в тому розумінні, що особа повинна мати можливість звернутися до суду для вирішення певного питання, і що держава не повинна чинити правові чи інші практичні перешкоди для здійснення цього права.

У своїй практиці Європейський Суд неодноразово підкреслював, що право на доступ до суду, закріплене у статті 6 § 1 Конвенції, не є абсолютним: воно може підлягати допустимим обмеженням, оскільки за своєю природою вимагає державного регулювання. Держави -учасниці користуються вільним розсудом у цьому питанні. Однак Суд, в кінцевій інстанції, повинен прийняти рішення про дотримання вимог Конвенції; він має переконатися, що право доступу до суду не обмежується таким чином або в такій мірі, що сама суть права буде зведена нанівець. Крім того, подібне обмеження не буде відповідати ст. 6 § 1, якщо воно не переслідує легітимної мети та не існує розумної пропорційності між використаними засобами та поставленою метою (див. *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany*).

Стаття 6 Конвенції також гарантує право на розгляд справи у «розумний строк». Слід зазначити, що у своїй практиці Суд підходить до цієї проблеми дуже індивідуально. Водночас були встановлені певні критерії, у світлі яких слід оцінювати тривалість провадження, до них можна віднести: складність справи; поведінка заявника; дії відповідних органів. Ці питання були розглянуті Судом у справі «*Странніков проти України*», де Суд дійшов висновку, що тривалість оскаржуваного провадження була надмірною і не відповідала вимозі «розумного строку».

Судова практика Європейського Суду щодо України та гарантій, передбачених у статті 6, § 1 знайшла відображення у справах, що стосуються права доступу до суду та справедливого судового розгляду. Таким чином, у справі «*Трегубенко проти України*» заявник скаржився на те, що остаточне та обов'язкове рішення на його користь було скасовано під наглядом, і що судовий розгляд у його справі був несправедливим. Йому було відмовлено у доступі до суду для визначення його цивільних прав.

У своїй практиці Суд вважає, що це питання слід розглядати з урахуванням принципу юридичної визначеності, а не лише як втручання з боку виконавчої влади. Таким чином, у цій справі Суд дійшов висновку, що, застосовуючи процедуру нагляду для скасування рішення на користь заявника, Пленум Верховного Суду України порушив принцип юридичної визначеності та право заявника на доступ до суду, гарантоване Ст. 6 § 1 Конвенції. До подібного висновку суд дійшов щодо скасування остаточного рішення у справах «*Науменко проти України*», «*Полтораченко проти України*» та «*Тімотієвич проти України*». Суд визнав, що у згаданих справах, в яких мали місце скасування рішень, які набули статусу остаточних та мали обов'язковий характер, було порушено статтю 6 § 1 Конвенції.

Таким чином, можна зробити висновок, що гарантуючи право на справедливий судовий розгляд, що постає одним із елементів верховенства права, ст. Стаття 6 Конвенції передбачає необхідність аналізу справедливості провадження в цілому, а саме всіх етапів та можливостей, наданих заявнику. Аналізуючи практику Європейського суду з прав людини щодо України, можна зробити висновок, що причини порушень прав людини часто криються в недосконалому законодавстві нашої країни або в його практичному застосуванні державними органами та судами [5, с. 45].

Враховуючи практичні кроки України на шляху до утвердження верховенства права та останні позитивні зрушення в українському правовому полі, можна сподіватися, що застосування положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та прецедентної практики національних судів дозволять у майбутньому уникати констатації Європейським судом порушення Україною положень Конвенції.

Література:

1. Гриценко І.А., Погорецький М.Л. Право на справедливий суд: стаття. Київ: 2012. 6 с.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Дата звернення: 13.09.2021)
3. Матат Ю.І. Право на справедливий суд: практика Європейського Суду людини. Ужгород: 2016.
4. Трегубов Е.Л. Право на справедливий суд у практиці Європейського Суду з прав людини: стаття. Київ: 2010. 6 с.
5. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина 2015.

ПРАВО НА ЗАКІНЧЕННЯ ЖИТТЯ ВІДПОВІДНО ДО ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Голудзяк Д. С.

студентка IV курсу юридичного факультету

Хмельницького університету

управління та права імені Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна

За життя у людей можуть траплятися різні проблеми, які спонукають прийняти рішення щодо його передчасного закінчення. Сфера нашого аналізу обмежується випадками, у яких припинення життя здійснюється у інтересах людини: випадками, які, в широкому сенсі, охоплюються поняттям евтаназії (від давньогрецького *ευθανασία* – хороша смерть, «смерть, яка приносить користь людині, що вмирає» [1, с. 129]).

Нинішня дискусія про евтаназію проходить в соціальному контексті. Сучасні медичні технології призводять до все більшого розвитку і доступності штучних заходів, націлених на підтримку життя. В ході дебатів ті, хто підтримує право людини на «гідну смерть», вступають у суперечність з тими, хто твердо вірить у святість людського життя. Евтаназія піднімає деякі з найбільш фундаментальних філософських питань з усіх – що таке життя і чи існують його форми, які настільки нестерпні, що роблять життя марним? Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) розглядав ці питання у декількох справах. Мета нашого вкладу полягає в тому, щоб надати аргументований аналіз рішень, прийнятих ЄСПЛ, щоб виявити загальні тенденції ставлення і позиції ЄСПЛ до вибору неприродного закінчення життя.

Активна евтаназія, як правило, розуміється як навмисна дія, спрямована на припинення життя, у той час як пасивна евтаназія використовується для позначення навмисної бездіяльності, що приводить до смерті (наприклад, вилучення засобів, які підтримують необхідне лікування) [2, с. 232]. Добровільна евтаназія відноситься до припинення життя на прохання відповідної особи, в той час як пасивна евтаназія передбачає відсутність явно вираженого прохання (наприклад, людина не може прийняти рішення в стані, якому знаходиться).

У рамках держав-членів Ради Європи тільки три держави (Нідерланди, Бельгія і Люксембург) дозволяють активну евтаназію на законодавчому рівні. Швейцарія прямо не дозволяє евтаназію, але дає право лікарям призначати смертельні препарати і трактує допомогу «самогубцям» незаконною тільки в тому випадку, якщо вона здійснюється за егоїстичним мотивами [3]. Меншість держав-членів допускають надання такої допомоги людям, які наважуються на

евтаназію (введення вмираючому лікарських засобів або інші дії, які тягнуть за собою швидку і безболісну смерть), а більшість у своєму законодавстві допускають припинення медиками підтримуючої терапії хворого. **В Україні евтаназія вважається злочином** і ми повністю погоджуємось з такою позицією, як з етичних, так із соціально-політичних міркувань. На нашу думку, евтаназія гальмує прогрес у медицині. Від невиліковних хвороб менш ретельно шукатимуть ліки, адже колись і онкозахворювання вважались невиліковними.

У своїх рішеннях, що стосуються питань, пов'язаних з закінченням життя, ми прослідковуємо, що практика *Європейського суду з прав людини* регламентується статтями 2 та 8 Європейської конвенції про права людини. Стаття 2 ЄКПЛ вважається однією з основоположних положень Конвенції і захищає право на життя. Згідно з практикою Суду, це положення зобов'язує державу не лише утримуватися від умисного та незаконного позбавлення життя, але і приймати належні заходи для захисту життя тих, хто знаходиться під його юрисдикцією. Так, 2 ст. передбачає позитивні зобов'язання держав-членів, наприклад, зобов'язання захищати індивіда, чие життя знаходиться в небезпеці, і, за певних обставин, навіть обов'язок захищати людей від самих себе.

Стаття 8 ЄКПЛ захищає, *зокрема*, право на повагу до приватного життя. Суд завжди зазначав, що поняття «приватне життя» є широким терміном і не піддається вичерпному визначенню. Таким чином, поняття перебуває в постійній еволюції і охоплює, *зокрема*, аспекти фізичної та соціальної ідентичності [4]. Це також включає фізичну і психологічну цілісність людини, і рішення щодо власного тіла та життя: судовою практикою у справах про садомазохістську діяльність за взаємною згодою [5] та добровільну відмову в медичному лікуванні [6] вказують, що поняття приватного життя включає в себе «можливість займатися діяльністю, яка може завдати фізичну або моральну шкоду чи небезпеку для відповідної особи».

Жінка, яка страждала невиліковним дегенеративним захворюванням, хотіла проконтролювати, коли і як вона помре. Щоб уникнути небажаної смерті, вона хотіла, щоб чоловік допоміг їй покінчити з собою у певний, обумовлений час. Вона домогалася гарантій того, що чоловік не буде пізніше підданий судовому переслідуванню, але Європейський суд з прав людини дійшов до висновку, що право на життя не створює права вибирати смерть, а не життя. Це означало, що не було ніякого права вмирати від рук третьої особи або за допомогою державної влади (справа *Pretty* проти Сполученого Королівства).

Інший приклад – випадок *Ламберта*, який стосувався відміни лікування, яке підтримувало життя пацієнта, який перебував в несвідомому стані. Таким чином, це випадок пасивної недобровільної евтаназії. Містер Ламберт страждав паралічем нижніх кінцівок і протягом

багатьох років перебував у постійному вегетативному стані. Лікуючі лікарі помітили наростаючі ознаки резистентності до лікування. Дружина містера Ламберта погодилася на відмову підтримки життя, але його батьки та двоє братів і сестер виступили проти і звернулися в національні суди, які прийшли до висновку, що рішення про припинення штучного харчування і гідратації відповідало закону. В ЄСПЛ батьки, брати і сестри Ламберта стверджували, що таке рішення порушує позитивні зобов'язання держави у відповідності зі статтею 2 ЄКПЛ. Заява була розглянута Великою палатою ЄСПЛ, якій була передана юрисдикція. ЄСПЛ виніс зі своєї судової практики три критерії, яких національні уряди обов'язково повинні дотримуватися, коли справа доходить до призначення відміни лікування: а) наявність нормативної бази, сумісної з вимогами статті другої; б) той факт, що раніше висловлені побажання заявника та близьких йому осіб, а також думки іншого медичного персоналу були прийняті до уваги; в) можливість звернутися до суду в разі сумнівів щодо оптимального рішення в інтересах пацієнта.

ЄСПЛ дійшов висновку, що правова база Франції «цілком відповідає цілям статті 2 Конвенції та може чітко регулювати рішення, прийняті лікарями в ситуаціях, подібних до даної». Це підтвердив факт того, що всі думки зацікавлених сторін були прийняті до уваги і було проведено судовий перегляд з метою встановлення побажань Вінсента. Основним аспектом, на який орієнтувався ЄСПЛ також був той факт, що національні органи влади намагалися визначити побажання самого пана Ламберта. Провідна сила справи *Ламберта* була посилена подальшим використанням її принципів для обґрунтування рішень про неприйнятність. У *Гарде* Заяву було визнано непринятною на основі «критеріїв Ламберта». У *Афіри і Биддаррі* рішення про неприйнятність було прийнято комітетом із трьох суддів, що означає, що рішення може бути ухвалене без подальшого розгляду [7].

Часто лунають думки проти надмірної влади, яка, як правило, залишається в руках медичних працівників в таких ситуаціях. У цьому контексті ЄСПЛ стикається з важким завданням: встановити загальні стандарти захисту прав людини в суспільстві, що знаходиться в стані постійних змін, в результаті чого соціальні проблеми поділяють держави, а також, внутрішньо, їх населення. Те, що впливає з наведеного вище аналізу, безумовно, є тенденцією до *процедуралізації* огляду: однак ця тенденція не є абсолютною. У всіх своїх рішеннях про вибір щодо евтаназії Суд надає першорядне значення істотній цінності: особистій автономії. Таким чином, у той час як ЄСПЛ визнає, що вибір щодо закінчення життя передбачає баланс між інтересами, захищеними статтею 2, та інтересами, захищеними статтею 8 ЄКПЛ, його розгляд часто обмежується дотриманням процесуальних гарантій національними урядами.

Література:

1. Уолтер Гленнон. Біометрична етика: навчальний посібник. Нью-Йорк: Видавництво Оксфордського університету, 2005. 129 с.
2. Лантеро С. Евтаназія і допомога в самогубстві: Міжнародний журнал біоетики та етичних наук. 2015. № 26.
3. Стаття 115 Федерального кримінального кодексу Швейцарії. URL: <https://business-swiss.ch/wp-content/uploads/2020/04/311.0-2.pdf> (дата звернення: 15.09.2021)
4. *Мікулігод проти Хорватії*: додаток № 53176/99. Рішення ЄСПЛ від 7 лютого 2002 року, пункт 53.
5. *Ласки проти Бельгії*: додаток № 42758/98 45558/99. Рішення ЄСПЛ від 17 лютого 2005 року, пункти 78 і 83.
6. *Астатпе та інші проти Бельгії*: додаток № 10435/83. Рішення ЄСПЛ від 10 грудня 1984 року, с. 253; *Скло проти Сполученого Королівства*: додаток № 61827/00. Рішення ЄСПЛ від 9 березня 2004 року, пункти 82-83; *Шторк проти Німеччини* додаток № 61603/00. Рішення ЄСПЛ від 16 червня 2005 року, пункти 143-44; *Шоп проти Болгарії* додаток № 11373/04. Рішення ЄСПЛ від 2 вересня 2010 року, пункт 41.
7. Європейська конвенція з прав людини, стаття 28(1)(а). URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf (дата звернення: 18.09.2021)

ВПЛИВ ВРЕХІТ НА ВІЛЬНИЙ РУХ ОСІБ МІЖ ВЕЛИКОБРИТАНІЄЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Слободяник А. С.

студентка 3 курсу

Хмельницького університету управління та права

імені Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна

Протягом перебування Великобританії у складі Європейського Союзу, перша завжди демонструвала євроскептичні погляди. Ця теза підтверджується, до прикладу, тим, що за 47 років участі Сполученого Королівства в ЄС не було зроблено спроб до впровадження єдиної з Європейським Союзом валюти – євро.

Однак найбільший триумф євроскептиків стався внаслідок референдуму 23-го червня 2016 року. За вихід держави з Європейського Союзу проголосувало 52% жителів Сполученого Королівства, що і започат-

кувало процес виходу Великобританії з ЄС терміном у 3,5 роки. Цю подію було названо найбільш важливою в історії Європи з часів падіння Берлінської стіни [3].

У ніч на перше лютого 2020 року Великобританія офіційно перестала бути державою-членом Європейського Союзу. Наслідки такого рішення мають відповідний вплив як на саме Сполучене Королівство, так і на Європейський Союз, а також на решту країн світу. Значним чином це рішення торкнулося такого питання як вільний рух осіб між Європейським Союзом та Великобританією.

На законодавчому рівні питання вільного руху осіб врегульовано Договором про Європейський Союз (ст. 3), та Договором про функціонування Європейського Союзу (ст. ст. 4, 20, 26, 45-48). Зокрема, у ст. 3 ДЄС визначено, що Європейський Союз забезпечує простір свободи, безпеки та правосуддя без внутрішніх кордонів, на якому забезпечено вільний рух осіб разом з належними заходами, пов'язаними із контролем на зовнішніх кордонах, притулком, імміграцією та попередженням і боротьбою зі злочинністю [4].

Варто підкреслити, що з 1-го січня 2021 року вільний рух осіб між Великобританією та країнами Європейського Союзу припинився. Це означає, що громадяни Великобританії більше не можуть працювати, вчитися, розпочинати бізнес чи жити в ЄС без необхідних документів. Для цього тепер необхідно дотримуватись правил ЄС та національних правил щодо міграції з третіх країн. Крім усього іншого, для працевлаштування знадобиться дозвіл на роботу. Однак це не стосується громадян Ірландії.

Станом на 1-е січня 2021 року, залежно від виду дозволу на проживання, було вирішено розрізняти осіб з тривалим перебуванням та новоприбулих осіб. Відповідно до цього і відрізняються умови їх перебування на території Великобританії та країн Європейського Союзу.

Під дію Угоди про вихід Великобританії з ЄС підпадають громадяни Європейської економічної зони (ЄЕЗ), що включає країни ЄС, Ісландію, Ліхтенштейн та Норвегію, а також підпадають громадяни Швейцарії та Великобританії, які проживали у Великобританії або ЄС до 31 грудня 2020 року чи були прикордонними працівниками (громадяни ЄЕЗ або Великобританії, які не проживають у Великобританії чи ЄС, але працюють у Великобританії чи ЄС). Метою Угоди про вихід Великобританії з ЄС є забезпечення юридичної точності різних аспектів процедури виходу, зокрема, і вирішення проблеми вільного руху осіб. Таким чином, для збереження свого статусу особи з тривалим перебуванням повинні подати заяву про визнання постійного місця проживання [1].

Особи, які є новоприбулими, повинні відповідати вимогам імміграційного законодавства відповідної країни. До прикладу, якщо роботодавець Великобританії бажає прийняти на роботу громадянина

однієї з 27-ми країн Європейського Союзу, він повинен подати заявку про отримання ліцензії в Міністерство внутрішніх справ Великобританії. Відповідно, якщо роботодавець певної країни Європейського Союзу бажає прийняти на роботу громадянина Великобританії, йому необхідно буде розпочати відповідну процедуру щодо громадянина відповідно до їх національного законодавства [1].

Окремо варто відзначити, що громадянам Великобританії, які в'їжджають до Європейського Союзу, не потрібно здійснювати запит на Шенгенську візу для в'їзду та перебування в ЄС до 90 днів (загальний період становить 180 днів, враховуючи минулі подорожі по всій Шенгенській зоні), але право на роботу все ж повинно відповідати місцевому законодавству. Також може бути здійснений запит на робочу візу, навіть на відрядження. У цьому випадку кожна країна має свої винятки, наприклад, залежно від тривалості відрядження та виду підприємницької діяльності.

Вихід Великобританії також припинив автоматичне взаємне визнання професійної кваліфікації на користь того, що кожна кваліфікаційна установа Великобританії укладе власну угоду з відповідним органом кваліфікації європейської країни (окремо для кожного типу кваліфікацій).

Підсумовуючи, варто зазначити, що вихід Великобританії з Європейського Союзу запустив низку багатозначних процесів. Можливість вільного пересування осіб між країнами ЄС та Великобританією безумовно входить до числа таких. Як наслідок, з моменту припинення вільного руху осіб між країнами ЄС та Великобританією пройшло майже дев'ять місяців, однак за цей час Європейському Союзу та Великобританії вдалося успішно врегулювати це питання.

Література:

1. Brexit and its repercussions on the free movement of persons. 2021. URL: <https://ioewec.newsletter.ioe-emp.org/industrial-relations-and-labour-law-february-2021/news/article/brexit-and-its-repercussions-on-the-free-movement-of-persons>
2. Burri, Thomas, Free Movement of Persons and Brexit – Some Swiss Experience from Which the United Kingdom Could Benefit (2018). in: The End of the Ever Closer Union, Hannes Hofmeister (ed.), Nomos/Hart, 2018, pp. 33-53 URL: <https://ssrn.com/abstract=2821044>
3. Hutton R. Brexit: «The biggest shock since the fall of the Berlin wall» as UK votes to leave the EU // Mail & Guardian online. Johannesburg, 2016. 24.06. URL : <http://mg.co.za/article/2016-06-24-uk-votes-for-brexit-as-european-order-ruptured>
4. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.

НАПРЯМ 9. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

ПОДІЛ НОРМ НА ОСНОВНІ ТА ДОПОМІЖНІ І СУЧАСНА РЕЛЯЦІЙНА ТЕХНІКА ТА ЕКСПЕРТНИЙ СТИЛЬ

Савчук С. В.

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри теорії права та прав людини

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Теорія норм містить більшою чи меншою мірою улюблені українськими юристами поділи. До перших належить, мабуть, поділ норм на регулятивні та охоронні [1, с. 134], відомий ще римським юристам (формула Модестина: D. 1.3.7), а до останніх поділ норм на основні та допоміжні разом із поділом основних норм на вимогообґрунтовальні та абсолютні і відносні вимогозаперечні норми, оскільки їх визнання в Україні робить тільки перші кроки [2]. Реляційна техніка [3], включно з експертним стилем опрацювання правової справи (далі: експертний стиль) [4, с. 305], значною мірою спирається на останні два поділи, оскільки сучасною вона може називатися тільки тоді, коли ці поділи правових норм виникли і почали здобувати успіх, а це могло відбутися не раніше 1856 року (див. рік опублікування ключової монографії [5]), тоді як перші відомості про (прийоми) застосування реляцій – так коротко можна визначити поняття реляційної техніки – датуються в Німеччині рівно 1500 роком [3, шп. 1157]. Як поділ норм на основні та допоміжні, так і сучасна реляційна техніка і/або експертний стиль можуть сприяти розвитку юридичної науки та практики в Україні в XXI столітті, а тому аналіз їхньої кон'юнкції становить *актуальну тему* для дослідження.

Мета статті – методико-критичний аналіз поділу норм на основні і допоміжні в контексті сучасної реляційної техніки і/або експертного стилю. Для досягнення цієї мети далі пропонуються відповіді на такі питання: (а) що таке основні і допоміжні норми, а також (сучасна) реляційна техніка і експертний стиль, (б) як реалізуються основні і допоміжні норми в реляційній техніці і експертному стилі та (с) як можна виправити одне актуальне критичне зауваження.

(а) Питання, винесені в заголовок цієї статті, досить докладно аналізуються низкою українських вчених. Йдеться про таких дослідників, як: В.В. Трутьєв, Р. А. Майданик, А.Г Павлюк, Р. Корнута та ін. Особливо відмітимо – як згадані нами нижче тези, так і не-

згадані, в т.ч. заплановані, – публікації О.Г. Степенюка, змістом яких є виклад окремих результатів дисертаційного дослідження, – яким ми керуємо, – об’єктом якого є реляційна техніка як така, а предметом – її матеріально-правові аспекти. Тому ми наведемо тільки відповідні визначення і сконцентруємося на тих моментах, які ще не попали в поле зору згаданих вище та ін. вітчизняних авторів.

Отже, основні норми – це матеріально-правові норми, функцією яких є обґрунтування та заперечення вимог, які заявляються або можуть заявлятися в рамках позову про присудження. Існує три види основних норм, а саме вимогообґрунтовальні норми, абсолютні заперечні норми і відносні заперечні норми. Допоміжні норми – це не тільки всі норми, які не є основними, (негативний аспект), але й норми, функцією яких є сприяння застосуванню основних норм (позитивний аспект). Докладніше див. [6, с. 48-51].

Реляційна техніка – це сукупність прийомів складання реферату і експертного висновку, тобто реляції. Сучасна реляційна техніка – це сукупність прийомів складання реферату і експертного висновку (разом – реляції), які використовують поділ норм на основні та допоміжні. Експертний стиль (опрацювання правової справи) – це досить самостійна, редукована і модифікована складова реляційної техніки як такої, в якій поділ на основні і допоміжні норми не тільки використовується, а й є, якщо скористатися терміном Д. Медікуса [7], становим хребтом. Одним із його визначень в нім. літературі є таке твердження: «Експертний стиль Стиль формулювання, у якому результат правової оцінки встановлюється тільки в кінці» [4, с. 305]. Експертний стиль є в цілому розвитком такого елементу реляції, як синкретичний (матеріально–і процесуально-правовий) експертний висновок (вотум). Інакше кажучи, експертний стиль – це, як правило, метод складання експертного висновку із якого вилучений аналіз процесуально-правових питань. Проте не виключено, що термін «експертний стиль» може бути використаний для позначення стилю складання експертного висновку як частини реляції, на противагу судовому стилю, який використовується під час складання проекту судового рішення, і знову незалежно від того, приділяється в проекті увага процесуальним питанням чи ні. Докладніше див. стандартний посібник з реляційної і децизійної техніки «Цивільно-правова техніка роботи на асесорному екзамені: Доповідь, вотум, судове рішення, коротка доповідь» (2013), редакторами якого є В. Шушке, М. Кессен і В. Гьольте [8], видання якого було започатковано в 1884 році Германом Даубеншпеком [9], або посібник з цивільного права П. Катко, підготовлений в експертному стилі [4].

(б) Отже, існує реляційна техніка як така і так звана емансипована (див. докладніше [10]) її складова, тобто експертний стиль. Покажемо як основні і допоміжні норми використовуються в першому і в другому випадку.

Так, в реляційній техніці як такій основні і допоміжні норми застосовуються в рамках так званих станцій, тобто етапів перевірки (Prüfungsstation), які становлять структуру експертного висновку. При цьому йдеться, про такі питання, як: I. Пропозиція рішення, II. Тлумачення вимоги, III. Допустимість позову, IV. Обґрунтованість позову. V. Процесуальні побічні питання, VI. Пропозиція рішення [8, с. 102-166] (пункти I і VI мають однакові найменування). Застосування цих норм торкається обґрунтованості позову, про що свідчить, зокрема, звернення до наведеного в згаданому вище посібнику Шушке/Кессена/Гьольте зразка експертного висновку (вотуму) [8, с. 452-460].

Що стосується експертного стилю, то він являє собою покроковий аналіз правової проблеми за певним планом, а саме у такій послідовності: аналіз вимогообґрунтовувальних норм, потім – норм-абсолютних заперечень і, насамкінець, – норм-відносних заперечень. Саме це дозволяє говорити про те, що як поділ на основні та допоміжні норми взагалі, так й основні норми зокрема є становим хребтом експертного стилю. Приклад застосування основних і допоміжних норм в експертному стилі див у [11]. Так, тут йдеться про знову зразкове розв'язання так званої задачі про булочку, яке розпочинається так: К міг би мати до V правіж на передачу і перевласнення булочки, що залишилася, із договору купівлі відповідно до § 433 I 1 нЦК – правіжна підстава (тобто вимогообґрунтовувальна норма). 1. Виникнення правезу. Спочатку цей правіж мусив би виникнути. Це має передумовою укладення дійсного договору купівлі відповідно до § 433 нЦК між К та V. а. Згода. Для цього, знову-таки, вимагається згода між V та К про купівлю і т.п. булочки за певну покупну ціну – згода про essentialia negotii/істотні складові договору. Згода має передумовою два змістовно співпадаючі, один з одним кореспондуючі волевиявлення, оферту та акцепт, пор. § 151, речення 1, 1 напівречення нЦК. Волевиявлення – це виявлення, які направлені на досягнення правових наслідків. Тут в обставинах справи йдеться тільки про те, що К купив чотири булочки за ціною 2,40 німецьких марки. Це робить неможливою жодну розбіжність щодо оферти і акцепту, які лежать в основі волевиявлень. Однак розбіжність тут навіть не важлива, тому що в будь-якому випадку наявна згода про essentialia negotii [11, с. 87-88].

Не важко помітити, що в цьому пасажі (правіж = загальна вимога) наводиться приклад застосування як основної норми (§ 433 нЦК), так і доктринальної норми-дефініції, тобто допоміжної норми. Порівняння зразків експертного висновку в експертному стилі і в рамках реляції як такої свідчить про значне їх зближення, оскільки, скажімо, в обох випадках використовується умовний спосіб дієслова у формі «міг би» [8, с. 452; 11, с. 87] тощо.

(с) Водночас існує й спільне критичне зауваження, яке говорить, що як реляційна техніка, так й експертний стиль недооцінюють питання застосування правових принципів, які докладно розроблені в рамках

теорії юридичної аргументації (Р. Дворкін, Р. Алексі та ін.). Наголо-симо, що розв'язання цього питання обов'язково має ґрунтуватися на поділі норм на основні та допоміжні.

Висновки.

1. Основні правові норм становлять становий хребет експертного стилю, а допоміжні норми є його змістовим наповненням.

2. Основні і допоміжні правові норми є невід'ємною складовою частиною реляційної техніки як такої принаймні з 1856 року. 3. Питання застосування правових принципів в реляційній техніці і експертному стилі має ґрунтуватися на поділі норм на основні та допоміжні.

Література:

1. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. Київ : Вайте, 2015. 392 с.

2. Трутень В. В. Правіжний склад та принцип матеріальної експертизи // Філософія права і загальна теорія права. 2012. № 2. С. 277-287.

3. Ranieri F. Relationstechnik // Ueding G. Historisches Wörterbuch der Rhetorik, Bd. 7: Pos-Rhet. Tübingen : Max Niemeyer, 2005. Sp. 1157-1161.

4. Katko P. Bürgerliches Recht: schnell erfaßt. 6., überarb. und aktual. Aufl. Berlin [u.a.] : Springer, 2006. 323 S.

5. Windscheid B. Die Actio des römischen Civilrechts, vom Standpunkte des heutigen Rechts. Düsseldorf : Buddeus, 1856. IV, 238 S.

6. Шап Я. Система германского гражданского права: учебник. Москва : Междунар. отношения, 2006. 360 с.

7. Medicus D. Anspruch und Einrede als Rückgrat einer zivilistischen Lehrmethode // Archiv für die civilistische Praxis. 1974. 174 Bd. H. 2./3. S. 313-331.

8. Schuschke W. Zivilrechtliche Arbeitstechnik im Assessorexamen: Bericht, Votum, Urteil, Aktenvortrag. 35. Aufl. München : Vahlen, 2013. XXII, 492 S.

9. Daubenspeck H. Referat, Votum und Urtheil: eine Anleitung für praktische Juristen im Vorbereitungsdienst. Berlin : Vahlen, 1884. VIII, 146 S.

10. Степенюк О. Г. Реляційна техніка Германа Даубеншпека: до питання схеми матеріально-правової емансипації // Юридичні науки: проблеми та перспективи : матеріали міжн. науково-практ. конференції, м. Запоріжжя, 25-26 червня 2021 р. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2021. С. 95-99.

11. Трутень В. В. Експертний стиль опрацювання цивільної справи: німецький приклад та його пояснення // Науковий вісник Чернівецького університету : 36. наук. праць. 2012. Вип. 628. Правознавство. С. 87-89.

НАПРЯМ 10. МЕДИЧНЕ ПРАВО

ДОСВІД КОРОЛІВСТВА НОРВЕГІЯ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Зима І. Я.

*кандидат медичних наук, доктор наук з державного управління,
доцент, заслужений лікар України,
професор кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональної академії управління персоналом
м. Київ, Україна*

Борискін С. А.

*кандидат юридичних наук,
голова Рівненського окружного адміністративного суду
м. Рівне, Україна*

Доволі прогресивним та ефективним у сфері реалізації та захисту осіб з інвалідністю є досвід Королівства Норвегія.

Зокрема, Спеціальний доповідач ООН з питань прав осіб з інвалідністю, за результатами робочого візиту до даної країни, у відповідному Звіті (від 14.01.2020) відзначає якісну правову базу та стратегічну основу Норвегії, схвально оцінює сформовані системи соціального захисту, охорони здоров'я, освіти й інше [7, с. 1-3]. Водночас, Королівство Норвегія займає перші місця серед держав світу за індексом людського та інклюзивного розвитку [8]. Відтак, у цій країні суттєво розвинута економіка, що, у свою чергу, передбачає високий рівень життя для її населення та, відповідно, низький рівень бідності. Стосується окреслена ситуація і безпосередньо осіб з інвалідністю та сфери реалізації їх прав і свобод.

Проте, досить незвичним видається те, що у Норвегії відсутній спеціальний нормативно-правовий акт, який би комплексно регламентував питання забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю. Відповідні питання регулюються низкою інших законодавчих актів, зокрема Законами «Про рівність та боротьбу з дискримінацією», «Про освіту», «Про добробут дітей», «Про опіку», «Про планування та будівництво», «Про соціальні послуги», «Про охорону здоров'я та медичне обслуговування», «Про охорону психічного здоров'я»,

«Про вибори», «Про місцеві органи влади», «Про телерадіомовлення» тощо. З огляду на це, з одного боку, логічним є висновок, що у Королівстві Норвегія сформована міцна правова основа для реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю, а з іншого – можемо констатувати, що такий підхід провокує труднощі правозастосування, а також не може повною мірою охопити інтереси конкретної цільової групи населення.

Разом з цим, державна політика Норвегії щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю, в тому числі й контрольна діяльність органів публічної влади, базуються на концепції абсолютної рівності всіх прав. Тобто, держава створює умови за яких особи з інвалідністю почувають себе захищеними, інтегрованими, повноцінними і рівноправними членами соціуму. Відтак, має пріоритет не окрема сфера життєдіяльності і дотичні до неї галузі, а їх сукупність.

За таких обставин, у Королівстві Норвегія профільним законодавчим актом фактично виступає Закон «Про рівність та боротьбу з дискримінацією», який є комплексним та охоплює усі можливі форми дискримінації. Даний Закон, зокрема, встановлює заборону дискримінації за ознакою інвалідності; закріплює обов'язки для органів публічної влади (щодо профілактики та протидії таким проявам, створення універсального дизайну, забезпечення індивідуального пристосування тощо) та населення, в тому числі і роботодавців (щодо дотримання його положень та виконання); визначає механізми контролю, нагляду й інше [2].

З метою забезпечення дотримання і виконання положень зазначеного вище Закону у Норвегії утворено Антидискримінаційний трибунал, який сприяє режиму законності в країні, створює загально превентивний ефект та здійснює безпосередній розгляд заяв (скарг) про дискримінацію у тих чи інших сферах, зокрема, за ознакою інвалідності. За своїм правовим статусом Антидискримінаційний трибунал до судової гілки влади не відноситься, а є адміністративним органом позасудового захисту прав і свобод, проте, процес розгляду справ про дискримінацію фактично співвідноситься з судових процесом у цивільних справах. Так, Антидискримінаційний трибунал проводить розгляд справ, приймає відповідні рішення, в тому числі про накладення штрафу, стягнення компенсації, відшкодування збитків тощо. У разі якщо одна із сторін не погоджується із рішенням Антидискримінаційного трибуналу, розглянута справа може передаватися до суду першої інстанції для повного судового розгляду [2; 3]. Тобто, у Королівстві Норвегія для осіб з інвалідністю існує реальна альтернатива судовому процесу, яка дозволяє повною мірою захистити свої права та передбачає компенсаційні (відновлювальні) заходи. За таких обставин, вбачається, що Антидискримінаційний Трибунал є показовим

прикладом виваженого інституційного посилення, який має значний потенціал у досліджуваній сфері. Тому, пропонуємо звернути увагу окреслений досвід Норвегії та здійснити заходити щодо його запровадження на території України.

Своєю чергою, діяльність Антидискримінаційного трибуналу підкріплюється Омбудсменом з питань рівності та боротьби з дискримінацією, який, на відміну від попереднього суб'єкта, здійснює активні контрольні-наглядові дії, зокрема національний моніторинг дотримання прав і свобод осіб з інвалідністю. Він також провадить розгляд скарг осіб з інвалідністю про порушення їх прав і, у разі потреби, передає відповідні справи на розгляд Антидискримінаційному трибуналу. При цьому, зазначений Омбудсмен має право діяти від імені окремих осіб з інвалідністю подавати скарги (заяви) про порушення їх прав до цього ж Трибуналу або суду. Додатково цей Омбудсмен уповноважений забезпечувати гармонізацію національного законодавства з Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю [3].

Окрім цього, норвезький Закон «Про рівність та боротьбу з дискримінацією» (ст. 18) встановлює обов'язкові критерії щодо відповідності інформаційно-комунікаційних технологій принципам універсального дизайну. Так, будь-які ІТ-рішення, які застосовуються, використовуються у всіх сферах життєдіяльності мають бути доступними для широкого загалу [2]. При цьому, контроль за дотриманням цих нормативних вимог, здійснює окремих суб'єкт – Агентство з питань державного управління та електронного урядування, яке, у разі виявлення порушень, вправі застосовувати штрафні санкції. Зі свого боку, сприймаємо означене як позитивний досвід, який доцільно перейняти до українського механізму контролю у сфері реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю.

Вимоги універсального (інклюзивного) дизайну, визначені Законом «Про рівність та боротьбу з дискримінацією», стосуються й інших секторів та, закономірно, передбачають існування окремих напрямів контролю. Приміром, у сфері будівництва контроль щодо дотримання критеріїв універсального дизайну деталізується у Законі «Про планування і будівництво» та визначає суб'єктів відповідальних за забезпечення доступності всіх об'єктів фізичного оточення. Так, у відповідному контексті компетенцію мають Міністерство комун і модернізації, Норвезьке управління державного будівництва і власності та офіси губернаторів (здійснюють контроль за муніципалітетами) [5]. Аналогічна секторальна тенденція стосується Міністерства освіти і науки, контрольні повноваження якого деталізуються Законом «Про освіту», Міністерства праці та соціальних справ, якому підзвітні Норвезька інспекція праці та Норвезьке управління праці і соціального забезпечення, контрольна компетенція яких конкретизується

у Законах «Про робоче середовище», «Про соціальне забезпечення», «Про соціальні послуги» тощо.

Окрім цього, контрольно-наглядові повноваження мають:

- а) Уповноважений з прав людини (парламентський омбудсмен), який займається розглядом справ про можливі порушення прав осіб з інвалідністю органами публічної влади [5];
- б) Норвезька національна правозахисна установа, яка здійснює загальний моніторинг дотримання прав людини, дає рекомендації органам публічної влади щодо вдосконалення системи забезпечення прав людини [4].

Зазначені суб'єкти утворені Парламентом Норвегії, однак у своїй діяльності вони незалежні та мають вплив на законодавчий процес. За функціональним призначенням вони у тандемі забезпечують реалізацію парламентського контролю за додержанням прав і свобод людини, в тому числі й осіб з інвалідністю.

Інституційно сфера реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю, окрім наведеного вище, включає Ради у справах осіб з інвалідністю, які обов'язково утворюються на регіональному (губернії) та муніципальному (комуни) рівнях у відповідності до ст. 12 Глави 5 Закону «Про місцеве самоврядування». Такі Ради, у цілому, виконують консультативні функції, однак реалізують і моніторингові повноваження. Додатково, рекомендації, які надаються конкретною Радою мають враховуватися відповідним місцевим органом публічної влади і знаходити своє відображення у локальних нормативних актах [1]. Відтак, вважаємо, що даний досвід Норвегії є досить вдалим і необхідний для вдосконалення вітчизняного механізму контролю у сфері реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю.

Таким чином, у Королівстві Норвегія контроль органів публічної влади у досліджуваній сфері перебуває на якісно-високому рівні, хоча регламентується диференційовано низкою нормативно-правових актів. Сформована інституційна система охоплює усі ключові сфери та сприймається нами як така, що здатна повною мірою забезпечувати права і свободи осіб з інвалідністю. Проведений аналіз іноземного досвіду цієї держави дозволив виокремити прогресивні аспекти, які вирізняються на фоні інших країн і можуть бути запроваджені на території України.

Література:

1. Lov om kommuner og fylkeskommuner (kommuneloven), 22.06.2018 (Ikrafttredelse 01.11.2019, 01.01.2020, 03.10.2019, 01.01.2021). URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2018-06-22-83>

2. Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven), 16.06.2017 (Ikrafttredelse: 01.01.2018). URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51>
3. Lov om Likestillings- og diskrimineringsombudet og Diskrimineringsnemnda (diskrimineringsombudsloven), 16.06.2017 (Ikrafttredelse 01.01.2018). URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-50>
4. Lov om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter, 01.07.2015. URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2015-05-22-33>
5. Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven), 27.06.2008 (Sist endret fra 01.01.2021). URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71>
6. Lov om Stortingets ombudsmann for forvaltningen (sivilombudsmannsloven), 01.10.1962 (Sist endret fra 01.01.2020). URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1962-06-22-8>
7. Report of the Special Rapporteur on the Rights of Persons with Disabilities on her visit to Norway (A/HRC/43/41/Add.3), 14.01.2020. URL: <https://undocs.org/en/A/HRC/43/41/Add.3>
8. The World Bank – Norway. URL: <https://data.worldbank.org/country/norway>

НОТАТКИ

НОТАТКИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ У ХХІ СТОЛІТТІ

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

м. Рівне, 23–24 вересня 2021 р.

Підписано до друку 27.09.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 8,83. Тираж 150. Замовлення № 1021-256.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.